

Työttömät:

Helsingin Sanomien mielipidekirjoituksissa rakentuvia kulttuurisia merkityksiä

RASMUS HUJANEN

Tiedekunta – Humanistinen tiedekunta	Laitos – Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Rasmus Hujanen	
Oppiaine – Etnologia	Työn laji – Pro gradu -tutkielma
Aika – Syyskuu 2015	Sivumäärä – 106
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tutkimus tarkastelee Helsingin Sanomissa vuosien 2008 ja 2013 välillä julkaistuja työttömien mielipidekirjoituksia. Tutkimustehtävänä on ymmärtää millaisia sosiokulttuurisia merkityksiä ja arvoja työlle ja työttömyydelle annetaan. Keskeisinä tutkimuskäsitteinä toimivat työ ja työttömyys, jotka määritellään laajasti aiempaa tutkimuskirjallisuutta hyödyntäen. Tutkimuksen metodologia pohjaa diskurssianalyyysiin. Diskurssianalyyysin avulla luokittelen tutkimusaineiston diskursseiksi, joita tarkastelen tutkimuksen analyysivaiheessa.</p> <p>Työttömien mielipidekirjoitukset työttömyydestä luovat yhdenmukaisen kertomuksen. Tutkimuksen pohjalta työttömyys näyttäytyy kulttuurisen normaalin ulkopuolella olemisena. Työttömillä on aineiston perusteella selkeä pyrkimys päästä osaksi kulttuurista normaalia. Työtä, tämän normaalin lähteenä ei aineistossa juurikaan kyseenalaisteta. Työttömät korostavat mielipidekirjoituksissa omasta työttömyydestään huolimatta, työtä kulttuurisen normaalin ja hyvän lähteenä.</p> <p>Tutkimusaineistossa on myös havaittavissa erilaisia hallinnan- ja vallanmuotoja, sekä aktivointipolitiikkaa joita työttömiin kohdistuu. Työttömät kokevat heihin kohdistuvan hallinnan selkeästi epäoikeudenmukaiseksi ja vastustavat sitä. Keskeisenä tutkimustuloksena on, että työttömät kantavat selkeää yksilöllistä ajattelua varsinkin taloudellisten asioiden kohdalla. Työttömät kokevat, että taloudellinen tuki on kategorisesti valtion tehtävä. Läheisiltä saatu taloudellinen tuki taas koetaan alistavaksi. Valtio ja viranomaiset koetaan useassa mielipidekirjoituksessa haasteena työttömän elämälle. Kokemus valtiosta haasteena työttömälle on myös osalle kirjoittajista selkeästi yllätys ja pettymys. Tutkimusaineistosta on myös tulkittavissa moderneja yksilöllistymiseen viittaavia arvoja.</p>	
Asiasanat – Työ, Työttömyys, diskurssi, diskurssianalyysi, kulttuurinen merkitys, sosiaalinen merkitys, normit	
Säilytyspaikka – Historian ja etnologian laitos Jyväskylän yliopisto	

1 JOHDANTO	5
1.1 GRADUN TAUSTA	5
1.2 TUTKIMUSTEHTÄVÄ	7
1.3 TUTKIJAN ROOLI LAADULLISESSA TUTKIMUKSESSA.....	8
2 TEOREETTINEN KEHYS	10
2.1 DISKURSSI	10
2.2 IDENTITEETTI	16
2.4 PALKKATYÖ	18
2.5 TYÖ KULTTUURISENA ARVOKERTOMUKSENA.....	25
2.6 TYÖMARKKINOIDEN MUUTOS	28
2.7 TYÖTTÖMYYDEN KOKEMINEN.....	29
3 METODOLOGIA JA AINEISTO	35
3.1 METODIN RAKENTAMINEN	35
3.2 DISKURSSIANALYYSI METODINA	37
3.3 DISKURSSIEN TUOTTAMINEN AINEISTOSTA	39
3.3 MIHIN DISKURSSIANALYYSI VASTAA	41
3.4 AINEISTO	42
3.5 AINEISTON AJALLINEN RAJAAMINEN	46
4 ANALYYSI	47
4.1 DISKURSSI STEREOTYYPPISEN TYÖTTÖMYYDEN KIELTÄMISESTÄ	47
4.2 DISKURSSI ELÄTEISTÄ	53
4.3 DISKURSSI EPÄOIKEUDENMUKAISESTA BYROKRATIASTA	62
4.4 DISKURSSI TYÖMARKKINOIDEN SYRJITYSTÄ.....	71
4.5 DISKURSSI KOULUTUKSEN JA UNELMIEN KATOAMISESTA	76
4.6 DISKURSSI TYÖTTÖMISTÄ YRITTÄJISTÄ.....	83
5 JOHTOPÄÄTÖKSET	90
LÄHDELUETTELO	96

”Psykoanalyysillä ja etnologialla on etuoikeutettu paikka tiedos-
samme – ei varmaankaan siksi, että ne olisivat kaikkia muita ih-
mistieteitä paremmin vakiinnuttaneet positiviteettinsa ja näin vii-
meinkin täyttäneet vanhan pyrkimyksen olla todella tieteellisiä,
vaan pikemminkin siksi, että kaikkien ihmistä koskevien tiedon-
alojen rajoilla ne todellakin muodostavat kokemusten ja käsittei-
den ehtymättömän aarreaitan, mutta ennen kaikkea alituisen häi-
ritsemisen, kyseenalaistamisen, kritiikin ja kiistämisen periaatteen,
joka kohdistuu siihen, mikä on muuten saattanut näyttää kiistä-
mättömältä saavutukselta”.

- Michel Foucault (2010, 348) teoksessa *Sanat ja asiat: eräs
ihmistieteiden arkeologia*.

1 Johdanto

1.1 Gradun tausta

Työ ja työttömyys ovat tällä hetkellä erittäin yleisiä aiheita yhteiskunnallisessa keskustelussa. Työ ja työttömyys myös herättävät helposti vahvoja mielipiteitä ja näkemyksiä. Media toimii yhtenä keskeisenä foorumina työstä ja työttömyydestä käytävälle keskustelulle. Viime vuosina työtä ja varsinkin työttömyyttä on käsitelty mediassa entistäkin enemmän. Syy aiheen lisääntyneelle uutisoinnille löytyy todennäköisesti Suomen taloudellisesta tilanteesta. Suomen talouden on nähty heikentyneen vuodesta 2008 tai 2009 alkaen (Hetemäki, 15, 2010; Kajanoja ym. 2013, 5). Yleisellä tasolla voidaan todeta heikentyvän talouden korreloivan työttömyyden kasvun kanssa (Kts. Tilastokeskus, 2015). Siten vallitsevaa taloudellista tilannetta voi pitää syynä kasvaneelle työttömyydelle ja yleiselle epävarmuudelle työpaikoista.

Mediassa työttömyyttä käsitellään useimmiten uutisina irtisanotuista, sekä Suomen työttömyysasteen tarkastelemisen kautta. Mediassa työttömiä myös käsitellään usein yhtenä joukkona ilman, että tehdään selvää eroa esimerkiksi pitkäaikaistyöttömien tai pätkätyöttömien välille. Tärkeää on ymmärtää, että työttömyys ei ole vain tilastollinen luku, jota voidaan tarkastella työttömien määrän tai mikro- ja makrotalouden lukujen kautta. Työttömyydessä on kyse laadullisesta ilmiöstä. Työttömyys on sitä kohtaavalle yksilölle ja hänen läheisilleen kokemuspohjainen asia. Työttömiä ei siten ole mielekkäästi niputtaa yhden työttömän käsitteen alaisuuteen.

Työttömyys voidaan ymmärtää laajemmin kuin pelkkänä työn puutteena. Historiantutkija Pertti Haapalan (1994, 22) mukaan työttömyydessä ei suoranaisesti ole kyse työn puutteesta, vaan institutionalisoidusta elämäntilanteesta. Työttömyyden ymmärtäminen institutionalisoituna elämäntilanteena tarkoittaa, että työttömyydessä on kyse arvopohjaisesta ja merkityksiä sisältävästä kulttuurisesta käsitteestä. Kulttuuriseksi ilmiöksi ymmärrettäessä kuvaus työttömyydestä tulee rakentaa laadullisesti, osana laajempaa koko kulttuuria käsittävää kerrontaa. Tutkimuksen tehtävä lähtee liikkeelle tästä huomiosta, jossa työttömyys ymmärretään ennen kaikkea laadullisena ja sosiokulttuurisena ilmiönä. Tutkimuksessa ei tarkastella vain työttömyyttä, vaan toisena keskeisenä käsitteenä esille nousee työ. Tutkimukseni on ymmärtää miten työttömyys esiintyy työttömien kerronnassa, sekä

millaisia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia merkityksiä työlle ja työttömyydellä tutkimusaineiston pohjalta voidaan asettaa.

Tutkimuksessa käsitteet työ ja työttömyys ymmärretään Haapalan (1994, 22) ajatusta mukaillen kulttuurisina ilmiöinä. Siten työtä ei voi täysin palauttaa vaikkapa palkkatyön tekemiseen tehtaassa, tai työttömyyttä palauttaa edellisen työnkuvausten puutteeksi. Ymmärrän myös yksilön eli subjektin, jossakin määrin alisteiseksi työn ja työttömyyden kulttuurisille rakenteille. Tämä tarkoittaa sitä, että kulttuurisen kerronnan kautta työtön yksilö saa, mutta osin myös luo merkityksensä. Tutkimuksessa yksilön alisteisuus kulttuurin rakenteille ymmärretään ennen kaikkea diskursiiviseksi valtasuhteeksi. Tutkimusta voi siten pitää luonteeltaan strukturalistisena. Tutkimuksen luonteeseen ja teoreettisiin näkemyksiin palaan tarkemmin seuraavassa luvussa.

Tutkimusaineisto on kerätty *Helsingin Sanomissa* julkaistuista työttömien mielipidekirjoituksista. Pelkkä aineiston pintapuolinen tarkastelu jo osoittaa, että työ toimii merkittävänä asiana ihmisten elämässä. Työn osakseen saama merkitys ei myöskään rakennu pelkän työstä saadun taloudellisen hyödyn, eli palkan varaan. Voin aineistoon ja tutkimuskirjallisuuteen viitaten todeta, että kokevaa ja modernia ihmistä on lähes mahdoton käsitellä ilman jonkinlaista viittausta työhön. Tämä työn keskeinen merkitys ihmisten elämässä varmasti myös selittää työtä ja työttömyyttä käsittelevien tutkimusten runsaan ja jatkuvasti kasvavan määrän.

Suomalaisten etnologien ja kansantieteilijöiden parissa työtä ja työttömyyttä on aiemmin, vähintään aihetta sivuten käsitelty useissa tutkimuksissa. Aihetta ovat käsitelleet esimerkiksi Pirjo Korkiakangas (1996) väitöksessä *Muistoista rakentuva lapsuus*, Martti Puhakka (2011) väitöksessä *Rukoile ja työtä tee*, Eero Sappinen (2000) väitöksessä *arkielämän murros 1960- ja 1970-luvuilla* ja Kirsi-Maria Hytönen (2014) väitöksessä *Ei elämäni lomina mahtunut*. Työtä ajan käsitteen kautta on sivunnut myös kulttuuriantropologi Thomas Hylland Eriksen (2003) *Hetken tyrannia* teoksessa. Mainitut teokset vain yksittäisinä esimerkkeinä etnologisten ja kansantieteellisten tutkimusten laajasta kirjosta, jotka käsittelevät työtä ja työttömyyttä.

Tutkimukseni kannalta merkittäviä viime vuosina ilmestyneitä teoksia, joissa käsitellään työtä ja työttömyyttä kulttuuriseksi ilmiöksi ymmärrettynä ovat Teemu Tairan (2006) uskontotieteellinen väitös *Työkulttuurin arvoonmuutos työttömien kerronnassa*, Outi Välimaan (2011) sosiaalityön väitös *Kategoriat ongelman selontekoina*:

pitkäaikaistyöttömyydestä neuvottelemisen ja sen rakentuminen haastattelupuheessa ja suomalaisen työttömän kuvaus Matti Kortteiselta (1998) Työtön: tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä.

Seuraavaksi esittelen tutkimustehtävän ja tutkimuskysymykset. Tutkimustehtävän ja tutkimuskysymysten jälkeen, ensimmäisen luvun lopussa tuon esille tutkimuksen taustaoletuksia, sekä asemaani ja rooliani tutkimuksessa. Seuraavassa luvussa esittelen tutkimuksen keskeisimmät käsitteet, joihin toimivat mainitut diskurssi, työ ja työttömyys. Kolmannessa luvussa esittelen tutkimuksen aineiston, sekä metodologian. Neljännessä luvussa esittelen tutkimustuloksina kuusi diskurssia, joiden varassa analysoin työn ja työttömyyden kulttuurisia merkityksiä. Viimeisessä, viidennessä luvussa kokoan tutkimuksen tulokset yhteen johtopäätösten muodossa.

1.2 Tutkimustehtävä

Tutkimustehtävän taustalla on näkemys yksilön ja kulttuurisen ympäristön välisestä vuorovaikutusprosessista. Vuorovaikutusprosessissa yksilön ajattelu tapahtuu subjektiivisesti, mutta suhteessa kulttuuriin merkityksiin. Ymmärrän työn ja työttömyyden kulttuuriset merkitykset kategorioina ja määrittelyinä, jotka ilmenevät arjessa yksilöiden toiminnan kautta. Siten yksilön (subjektin) toiminnan havainnoiminen ja tulkinta tarjoaa keinon ymmärtää kulttuurin merkityksiä, joista osa on näkyviä ja osa näkymättömiä arkisessa vuorovaikutuksessa.

Tutkimustehtävänä tutkin työn ja työttömyyden kulttuurisia merkityksiä työttömien mielipidekirjoitusten pohjalta. Työn ja työttömyyden kulttuuriset merkitykset teen näkyviksi ja tulkittaviksi diskurssien esille nostamisen kautta. Diskurssin ymmärrän yksilön maailmankuvaa ja tietoisuutta ylhäältä, kulttuurin rakenteista käsin ohjaavana asiana. Ajatuksen voi ymmärtää siten, että kieltä käyttävät yksilöt eivät täysin hallitse ja tiedosta kaikkia kielen merkityksiä. Kieli toimii siten osin itsenäisenä, yksilöstä riippumattomana ja kulttuurisena rakenteena ohjaten yksilöä. Tämä tutkimuksen taustalla oleva näkemys on strukturalistinen ja osin jälkistrukturalistinen. (Lecarpentier 2015, 13–20.) Avaan tarkemmin tätä teoreettista näkemystä seuraavassa luvussa, diskurssin esittelyn yhteydessä.

Tutkimustehtäväni apuna toimivat seuraavat neljä tutkimuskysymystä.

1. Millaisia arvoja ja merkityksiä työttömien kerronnasta on mahdollista löytää?
2. Millainen suhde työttömän ja yhteiskunnan välillä vallitsee aineiston kerronnan pohjalta?
3. Millaisia valtasuhteita aineiston pohjalta voidaan tulkita?
4. Millaisia työtöntä määrittäviä diskursseja aineistosta on tulkittavissa?

1.3 Tutkijan rooli laadullisessa tutkimuksessa

Diskurssintutkimuksen professori Sari Pietikäinen ja dosentti Anne Mäntynen (2009, 72), sekä Etnologian professori Outi Fingerroos (2003) toteavat laadullisen tutkimusprosessin olevan jatkuvien valintojen ja tulkintojen tekemistä, sekä näiden tulkintojen pohjalta etenemistä, jossa virheet ovat osa tutkimusprosessia. Jatkuvien valintojen ja tulkintojen tekemisestä johtuen, tutkijan on tärkeä paikantaa itsensä refleksiivisesti näkyviin tutkimuksessa. (Fingerroos 2003.) Tutkimukseni on luonteeltaan laadullinen ja siten se pohjaa vahvasti tekemiini tulkintoihin. Tekemistäni tulkinnoista johtuen en pyri häivyttämään itseäni tutkimuksesta, sillä olen keskeinen osa tutkimusta, kuten Pietikäinen ja Mäntynen (2009, 72), sekä Fingerroos (2003) yllä toteavat.

Tutkijatohtori Sirpa Lappalainen (2007) korostaa edeltävien näkemysten mukaisesti tutkijan roolia laadullisessa tutkimuksessa. Lappalaisen mukaan tutkijalla on aina keskeinen rooli tutkimuksen kaikissa vaiheissa, aineiston keräämisestä analyysiin ja tutkimustuloksiin asti. Tutkimuksen eri vaiheet syntyvät ja etenevät ennen kaikkea tutkijan valintojen ja tulkintojen kautta. Tutkijan roolin korostuminen voidaan myös nähdä etnologiselle tutkimukselle tyypillisenä piirteenä. (Lappalainen 2007, 11.)

Aineistolähtöisessä tutkimuksessa analyysin tekeminen ei onnistu vain aineistoa tarkastelemalla, vaan aineiston tulkintaan tarvitaan metodologisia käsitteitä avuksi. Näiden käsitteiden avulla voidaan vertailla ja jäsentää aineistoa suhteessa aiempaan tutkimuskirjallisuuteen. Väitöskirjassaan työttömyyttä käsitellyt Teemu Taira (2006) toteaa, että tutkijan valitsemien käsitteiden merkitys on keskeinen tutkimukselle. Taira tuo esille, että määritykset työstä eivät ole pelkästään todennettavissa olevia asioita, vaan ne toimivat käsitteellisinä työkaluina. (Taira 2006, 78.) Tairan näkemyksen ymmärrän siten, että jo pelkästään työn ja työttömyyden kä-

sitteiden määrittely rakentaa sitä tiedollista kehystä, jonka sisällä aineistoa tulkit-
sen. Käsitteiden määrittelyn keskeinen rooli näkyy tutkimuksessa siten, että mää-
rittelyn työn ja työttömyyden käsitteet mahdollisimman laajasti. Käsitteiden mää-
rittelyssä tukeudun aiempaan tutkimuskirjallisuuteen. Työn ja työttömyyden kä-
sitteiden määrittelyä jatkan itsenäisemmin analyysissä, aineiston pohjalta tehtyjen
tutkintojen kautta. Siten koko tutkimus voidaan nähdä pyrkimyksenä määrittellä
työtä ja työttömyyttä käsitteellisinä työkaluina, mutta myös pyrkimyksenä määri-
tellä työtä ja työttömyyttä kulttuurisina ilmiöinä.

Kaikki tutkimukseen valitut käsitteet tulee ymmärtää tutkijan tekeminä valintoina,
joiden kautta tutkittavaa kohdetta jäsennetään. Siten tutkimuksessa esiintyvät kä-
sitteet ovat myös osa tutkimusetiikkaa, koska ne eivät ole arvovapaita (Hytönen
2014, 25). Esimeriksi, olisin voinut käyttää tutkimuksessa diskurssin käsitteen ti-
lalla jotakin muuta käsitettä. Vaikkapa Outi Välimaan (2011) mukaisesti erilaisia
kategorisia kerrontoja työttömyydestä, joita Välimaa käytti pitkäaikaistyöttömiä
käsittelevässä väitöksessään. Siten valitsemani käsitteet määrittävät sitä mitä tut-
kin ja mitä tästä tutkittavasta ilmiöstä voidaan ymmärtää.

Tutkimuskohteena ovat mielipidekirjoitukset. Tutkijana en ole ollut fyysisesti läs-
nä tutkittavien ihmisten elämässä tai arjessa. Kuitenkin saman kulttuurin jäsenenä
olen osa sitä ilmiömaailmaa, sekä sosiaalista ja kulttuurista todellisuutta joihin
tutkimusaineiston työttömät kuuluvat. Työttömyys on minulle aiheena tuttu ystä-
vien, keskustelujen, uutisten ja oman ajattelun kautta. Minulla on luonnollisesti
myös omia näkemyksiä ja arvoja työstä ja työttömyydestä. Kiinnostukseni aika-
laiskuvauksiin näkyy myös tutkimuksessa. Työttömien kerrontaa tarkastelemalla
rakennan tutkimuksessa osittaista työttömän kulttuurista aikalaiskuvausta.

Tutkimuksessani on esseistinen ja poleeminen ote. Esseistinen tyyli ei ole valtavir-
taa tieteen parissa, mutta sitä käytetään jonkin verran tieteellisissä teksteissä (Kts.
Leikola 2002; Cornelissen ym. 2012). Esseistisestä tyylistä on hyvä huomioida se,
että esseistinen tyyli voi saada jotkin lauseet näyttämään absoluuttisemmilta väit-
teiltä kuin on tarkoitettu (Hyvönen 2014, 585). Esseistisen tyylin ja poleemisen ot-
teen lisäksi tutkimuksen kieli on ajoittain abstraktia. Abstraktiuden syytä avaa
seuraava lainaus: ”Maailmamme on globaalin markkinatalouden maailma, joka on
täynnä valintoja, vapautta ja pakkoja. Se on kompleksinen rakennelma, jossa asioi-
den välisiä yhteyksiä on toisinaan vaikea käsittää.” (Aro & Jokivuori 2010, 281.)

Kuten lainauksen pohjalta voidaan ymmärtää, työ ja työttömyys ovat osa kompleksista ja diskursiivista rakennelmaa jota tutkimuksessa tarkastelen. Tutkimuskohteen kompleksisuudesta johtuen tutkimuksen kieli on myös ajoittain abstraktia.

Diskurssintutkimuksessa kieli ymmärretään ”notkeaksi ja monikäyttöiseksi *resursiksi*”, kuten Sari Pietikäinen ja Anne Mäntynen (2009, 15) toteavat teoksessaan *Kurssi kohti diskurssia*. Siten näen tutkimani diskurssit kielellisinä voimavaroina ja keinoina - siis resursseina - joiden avulla viestitään jostakin asiasta ja rakennetaan sosiaalista todellisuutta. On syytä huomioida, että jokainen tutkija tekee myös kielellisiä valintoja kirjoittaessaan. Siten myös minut tulee ymmärtää diskurssien tuottajana tutkimuksen kautta, eikä vain diskurssien tutkijana. Tutkimus tulee näin ollen ymmärtää kulttuurin omien kielellisten valintojen ja resurssien pohjalta, eli kulttuurin sisältä käsin tuotettuna kuvauksena työstä ja työttömyydestä. Tutkijana olen osa tutkittavaa kulttuuria, enkä ole tarkastelemassa ”tropiikissa jotakin kaukaista ja eksoottista” (Vrt. Mead & Boas 1973; Levi-Strauss 2009).

Lähestymistapani tutkimuskohteeseen on kriittinen, sekä aineistossa esiintyvää kerronnallista todellisuutta kyseenalaistava. Tässä kohtaa korostuu tutkimuksen alussa oleva lainaus Michael Foucault’lta. Lainauksen tarkoituksena oli osoittaa etnologisen tutkimuksen arvo ja merkitys tieteen kentällä, sekä perustella tutkimuksen kriittistä suhtautumista. Tarkastelen kriittisesti työtä ja työttömyyttä käsitteleviä merkityksiä, jotka arkitodellisuudessa vaikuttavat normaaleilta tai ”kiistämättömältä saavutukselta” kuten Foucault (2010, 348) asian ilmaisee.

Bruno Latour (2006, 162–163) on kritisoinut antropologista tutkimusta siitä, että oman kulttuurin parissa tapahtuvassa tutkimuksessa antropologia ajautuu *katvealueille*, mitä ei tapahdu antropologien toimiessa kaukana ”kodista”. Omalta osaltani pyrin vastaamaan tähän Latourin esittämään haasteeseen tarkastelemalla jotakin *katvealuetta* suurempaa, jälkiteollisen ja länsimaisen kulttuurin yhtä keskeistä inhimillisen elämän osa-aluetta, eli työtä ja työttömyyttä.

Norjalaisen antropologi Eriksenin (2006, 1) mukaan antropologian tulee olla osa yhteiskunnallista keskustelua ja tuoda esille tieteellisesti tuotettua ymmärrystä kulttuurista ja sosiaalisesta todellisuudesta. Eriksenin ajatus on yksi tämän tutkimuksen tausta-ajatus ja arvo. Ajatus toimii myös yhtenä perusteluna kriittiselle lähestymistavalleni. Näen, että niin työ kuin työttömyys sisältävät potentiaalisia merkityksiä, jotka ovat monella tavalla yksilöä alistavia. Tutkijana koen oikeute-

tuksi asettua tällaisissa tilanteissa työttömän puolelle. Mielestäni olisi outoa olla jonkin muun puolella tilanteessa, jossa toisena toimijana on pitkälti kulttuuriset rakenteet, normit ja diskursiivinen todellisuus.

Pyrkimykseni ei ole kuitenkaan tuoda esille oikeaa tapaa määritellä tai käsitteellistää työttömyyttä, saati sääliä tai sympatisoida työtöntä. Pyrin tuomaan esille analyttisesti tarkasteltuna epäkohtia, joita aineistoa tulkitsemalla voidaan työttömyydelle nähdä asetettavan. Pyrin osoittamaan näiden mahdollisten epäkohtien olevan diskursiivisesti rakentuneita, eli vaihtoehtoisia ja valintoihin pohjautuvia. Työtä ja työttömyyttä tutkinut Historian professori Pertti Haapala (1994, 7) toteaa osuvasti, että "[Työstä ja työttömyydestä olisi hyvä purkaa] mielikuvien pakko-paitaa, joka kenties estää näkemästä tulevaisuuden vaihtoehtoja."

2 Teoreettinen kehys

2.1 Diskurssi

Diskurssianalyysiä käyttävässä tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena on kulttuuri ja se kuinka ihmiset ovat osa tätä diskursiivisesti rakentunutta kulttuuria (Remes, 2005). Diskurssia käytetään maailmaa hahmottavana ja jäsentävänä käsitteenä usealla eri tieteenalalla, aina kielitieteistä kulttuurintutkimukseen ja historian tutkimuksesta yhteiskuntatieteisiin asti. Diskurssin käsite on saanut vaikutteita semiotiikasta ja strukturalismista (Husa, 1995, 43). Diskurssin käsitettä voidaan myös perustellusti pitää monitieteisenä (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 21).

Diskurssin käsitteen historiaan tutustuessa ei voida välttyä ranskalaisen Michel Foucault'n nimeltä, joka on todennäköisesti merkittävin käsitettä käyttänyt teoreetikko (Husa 1995, 43; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 25). Foucault'n merkitys tietelle on suuri, varsinkin ranskalaisten ajattelijoiden parissa (Pyykkönen 2015, 193). Tutkimukseni teoreettinen ja metodologinen näkemys diskurssista pohjaa Foucault'n teoriaan diskurssista ja häntä lainaavien tutkijoiden näkemyksiin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että käyttämäni määritelmä diskurssista olisi yksi yhteen Foucault'n määrittelemän diskurssin käsitteen kanssa.

Diskurssin käsitettä voidaan käyttää kahdella tavalla. Tavat ovat teoreettinen ja metodologinen. Näistä yleisempi on todennäköisesti diskurssin metodologinen määritelmä, jolloin kyseessä on analyysimenetelmä, diskurssianalyysi. Tutkimuksessa käytän molempia lähestymistapoja eli diskurssin käsitteen teoreettista, sekä metodologista puolta. Seuraavaksi määrittelen tutkimukseni tavan ymmärtää diskurssi teoreettisena käsitteenä. Myöhemmin, kolmannessa luvussa esittelen diskurssin metodologisen puolen diskurssianalyysin kautta.

Yhteistä kaikille määritelmille diskurssista on näkemys kielen merkityksiä luovasta, ylläpitävästä ja toiminnallisesta ulottuvuudesta. Kyse on kielen kyvystä representoida kielen käytön kohdetta. Kieli puhuttuna tai kirjoitettuna on ennen kaikkea toimintaa, joka representoi meille kuvaa maailmasta jonka koemme. Kieltä ei tarkastella diskurssianalyysissä pelkästään todellisuutta kuvaavana, vaan kieli ymmärretään osana todellisuutta itseään. (Fairclough 1992; Hall 2002; Pietikäinen & Mäntynen 2009.) Voidaan väittää, että se mitä pidämme todellisuuten, on aina osin kielen ja kielen sisältämien merkityksien kautta rakentunut kuvaus maail-

masta. Tällaisen todellisuuden kuvauksen alaisiksi ja luomiseen osallistumme, kun käytämme kieltä puhuttuna, luettuna tai kuunneltuna. Tutkimuksessa kieli ja kielen diskursiivinen luonne tulee edeltävien näkemysten pohjalta ymmärtää strukturalistisena merkkijärjestelmä. Kieli, strukturalistisena merkkijärjestelmänä luo toiminnallisen ulottuvuutensa kautta sosiaalista todellisuutta ja muokkaa yksilöä ja yksilön tulkintaa todellisuudesta.

Diskursseja tutkittaessa on tärkeä huomata, että eroa ei tehdä puheen ja toiminnan välille. Kieli itsessään on toimintaan rinnastettavana asia. (Fairclough 1997, 75; Juhila & Suoninen 1999, 238.) Kielen toiminnallisuus korostuu myös Pietikäisen ja Mäntynen (2009) näkemyksissä. Pietikäinen ja Mäntynen toteavat kielen kautta luotavan suhteita ja identiteettejä. Kieli on funktionaalista tarkoittaen, että kielen merkitykset ovat tilannesidonnaisia, vuorovaikutuspohjaisia ja kieli on toiminnallinen asia. Kielen käyttö perustuu myös valintoihin, joita jokainen tekee käyttäessään kieltä. Näitä valintoja ovat esimerkiksi se mitä sanoja käyttää ja mitä jättää käyttämättä. Kieli ymmärretään diskurssitutkimuksessa siten resurssina (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 14–16.)

Kielen ominaisuus, jonka kautta kieli luo kuvausta sosiaalisesta todellisuudesta voidaan parhaiten ymmärtää diskurssien esille tuomisen kautta. Diskurssien esille tuominen tai ymmärrettäväksi tekeminen tapahtuu identifioimalla diskursseja, eli tuomalla niitä ihmisten tietoisuuteen. Näin voidaan paljastaa kielen kautta rakentuneita sosiaalisia rakenteita ja merkityksiä, sekä ymmärtää kielen kautta luodun todellisuuden keinotekoisuus ja historiallisuus. (Remes, 2004.) Awaan tätä diskurssien esille tuomista esimerkin avulla.

Tutkimusaineistossa on havaittavissa useita kuvauksia työttömyydestä, jonka pohjalta työtön esiintyy negatiivisessa valossa. Negatiivisessa kerronnassa työtön nähdään kärjistetysti laiskana, alkoholisoituneena ja valtion runsaalla rahallisella avustuksella elävänä. Jos edeltävä kuvaus työttömistä on yleinen ja hallitseva, se voi ruveta määrittelemään työtöntä riippumatta hänen yksilöllisistä piirteistä tai ominaisuuksista. Yleisesti esiintyvä kerronta työttömistä luo ihmisille mielikuvaa työttömyydestä, joka muodostuu lopulta kerrontansa kautta todellisuuden kuvaukseksi. Stereotyyppisen työttömän kuvauksessa on kyse diskurssista, jossa työttömään voidaan liittää negatiivisia ominaisuuksia alkoholismista, laiskuudesta ja valtion tuella elämisestä. Stereotyyppisen työttömän diskurssi rakentuu dis-

kurseille tyypillisesti erilaisten ja vaihtoehtoisten käsitteiden kautta, jotka tässä tapauksessa ovat leimallisia ja työtöntä alentavia.

Taira (2006) näkee stereotyyppisen työttömän kuvauksessa olevan kyse stereotyyppisten piirteiden irrottamisesta ilmenemiskontekstistaan, jolloin nämä piirteet toimivat yleisesti ilmiötä kuvaavina. Vahvimmillaan stereotyyppinen kerronta toimiikin yleisellä tasolla puhuttaessa, kohdistamatta sitä suoraan tiettyyn henkilöön. Stereotyyppinen ja diskursiivinen kerronta voi kuitenkin kohdistua myös johonkin tiettyyn yksilöön, huomioimatta yksilön todellisia ominaisuuksia ja piirteitä. Tällöin yksilö joutuu ilmenemiskontekstistaan irrotettujen piirteiden kerronnan alaiseksi. (Vrt. Taira 2006, 85.)

Käyttämäni esimerkki stereotyyppisen työttömän diskurssista on tarkoituksella kärjistetty. Todellisuudessa harva diskurssi on läpäissyt koko yhteiskunnan niin selkeästi, että se määritteli kaikkien yksilöiden tietoisuutta yhdenmukaisesti ja ilmenisi siten vain yhdenlaisena kerrontana. Siten esimerkiksi työttömyydestä ei ole olemassa vain yhtä diskurssia tai tapaa puhua, vaan työttömyydestä on useita erilaisia tapoja puhua, joista osa voi olla työtöntä leimaavia ja osa työttömyyttä ylistäviä.

Diskurssit tulee ymmärtää ennen kaikkea sosiokulttuurisina tuotteita. Niiden syntymisen ja olemassaolon taustalla on mikro- ja makrotasojen välinen vuorovaikutus. Mikrotasolta tarkasteltuna voidaan huomata, kuinka yksilöt representoivat puheen avulla todellisuutta ja siten muokkaavat kuvausta todellisuudesta. Toisaalta kulttuuri myös muokkaa yksilöä, antamalla makrotasolta ne kielenkäytön välineet, sanat ja lausumat joilla diskurssia tuotetaan. (Pietikäinen & Mäntynen 2009.)

Foucault (2010) kuvaa mikro- ja makrotasojen välistä vuorovaikutusta seuraavasti ”Yksilön kokemukselle ominainen rakenne löytää yhteiskunnan järjestelmästä joka hetki tietyn joukon mahdollisia valintoja (ja poissuljettuja mahdollisuuksia). Ja kääntäen, sosiaaliset rakenteet löytävät jokaisessa valintapisteessään tietyn joukon mahdollisia yksilöitä (ja niitä, jotka eivät sitä ole)” (Foucault 2010, 355). Tällaista yhteiskunnallista kielenkäytön vuorovaikutusta mikro- ja makrotasojen välillä Norman Fairclough (1997, 76) kutsuu dialektiseksi. Fairclough (1997) korostaa dialektiikan käsitteellään mikro- ja makrotasojen olemassaoloa, sekä diskursiivisen poissulkemisen luonnetta.

Avaan diskurssien mikro- ja makrotason välistä vuorovaikutusta aiemmin käytetyn esimerkin avulla. Esimerkissä stereotyyppisen työttömän diskurssi syntyi kerronnasta, jossa työttömyyteen liitetään negatiivisia piirteitä. Tällainen kerronta ohjaa ja ylläpitää kulttuurista normaalia, määrittelemällä työttömyyttä negatiiviseksi ja normalisoimalla työttömyyden vastakohtaa eli työtä. Yksilöiden tuottaessa kerrontaa stereotyyppisestä työttömästä (mikrotasolla), tulevat yksilöt samalla ylläpitäneeksi ja jäsentäneeksi diskurssia aina yhteiskunnallisella tasolla asti (makrotasolla). Yksilöt oppivat kulttuurin säännöt ja normit makrotason puheiden ja kerronnan pohjalta ja niitä toistamalla hakevat omaa roolia ja paikkaa yhteiskunnassa. Yksilön puhe on aina mikrotasolla tapahtuvaa, mutta puheen sanat ja lausumat ovat usein lähtöisin makrotasolta.

Yksi Foucault'n diskurssin perinteeseen nojaavista tutkijoista on Stuart Hall. Hallin (2002) mukaan diskurssit tulee nähdä yksittäisinä tiettyyn objektiin kohdistuvina, suhteellisen yhtenäisinä lausumien joukkoina. Diskurssit eivät koostu yhdestä tai kahdesta lauseesta. Niiden taustalla on aina useampia lauseita, jotka kokonaisuutena muodostavat diskurssin. Diskurssi sisältävät Hallin mukaan kaikki ne sanat ja lausumat, joiden avulla voimme puhua jotakin tiettyä aihetta koskevasta tiedosta. Puhuessamme tietyn diskurssin sisältämin sanoin ja lausumin tulemme representoineeksi eli tuottaneeksi ja ylläpitäneeksi tätä diskurssin mukaista kuvausta puhuttavasta asiasta. (Hall 2002, 98–100.) Kaskisaaren (2014, 66) mukaan Stuart Hallin (1999) ajattelussa korostuu näkemys diskurssien kyvystä representoida jotakin asiaa tietyllä tavalla ja tämän tavan kautta rajoittaa muita tapoja representoida kyseistä asiaa. Pietikäinen ja Mäntynen (2009, 72–76) korostavat myös tätä diskurssien ominaisuutta, mikä rajoittaa sitä mistä kukin voi puhua.

Hallin (2002, 101–102) mukaan arvot ovatkin yksi keskeinen osa Foucault'sta diskurssin käsitteen sisältöä. Arvot ovat myös vahvasti tekemisissä diskurssien kieltä rajoittavan ominaisuuden kanssa. Juuri arvot ohjaavat vahvasti sitä mitä sanoja ja lauseita kukin voi käyttää puhuessaan tietyistä asiasta. Miellämme esimerkiksi tietyt puhetaivat "oikeiksi". Pidämme näitä puhetapoja itsestään selvinä, sillä ne ovat "oikeita sanoja oikeassa paikassa". Vallitsevat arvot taas ohjaavat sitä millaisten puhetapojen on mahdollista kehittyä "oikeiksi" ja vallassa oleviksi, niin sanoituiksi valtakurssiksi.

Valtadiskurssin kerronta on usein hegemonista, eli sen sisältö koetaan oikeanlaiseksi todellisuuden kuvaukseksi suhteessa toisiin tapoihin puhua samasta asiasta. Valtadiskurssit joutuvat kuitenkin usein haastetuksi. Useat diskurssit kamppailevat tiedon (totuuden) asemasta kielen ja sen sisään rakentuneiden merkitysten avulla (Hall 2002). Esimeriksi työtön, joka ei koe olevansa negatiivisen ja stereotyyppisen diskurssin kerronnan mukainen, pyrkii todennäköisesti etäännyttämään itseään tällaisesta työttömän kuvauksesta oman kerrontansa kautta. Samalla työtön tulee haastaneeksi kuvauksen työttömyydestä.

Husa (1995, 46) pitää diskurssianalyysiä oivana tapana jäsentää valtadiskursseja, tai Husan mukaan totuusdiskursseja. Diskurssit rakentavat kuvaa maailmasta ja ovat siten arvopohjaisia tositedon lähteitä. Diskurssien kerronnan sisälle on rakentunut totuus ja siihen sidoksissa oleva valta. Voidaankin sanoa, että siellä missä on tieto ja arvot, siellä on myös totuus. Husan (1995, 43; myös Kaarre, 1994) mukaan diskurssin käsitettä ei voida ymmärtää ilman, että ymmärtäisimme diskurssin suhdetta totuuteen ja valtaan.

Representoimalla jotakin tiettyä kohdetta puheella, tulemme tuottaneeksi ja ylläpitäneeksi tietoa tästä kohteesta. Tiedon taas rinnastamme usein totuudeksi. Puheessa tällainen toiminta näkyy esimerkiksi seuraavasti: "Tiedän, että toimin väärin" toteamuksen voi ilmaista myös "on totta, että toimin väärin". Tieto on siten usein yhtä kuin totuus. Tällaisen arvopohjaisen ja diskursiivisen totuuden tai tiedon varassa rakennetun toiminnan pohjalta toimimme usein erilaisissa tilanteissa. Se, onko tieto jostakin asiasta absoluuttinen tosi vai ei, ei ole merkityksellistä. Merkityksellistä on, että puheessa tulemme luokitelleeksi ja arvottaneeksi asioita. Luokittelun ja arvottamisen taustalla on kulttuuri, joka on osana kieltä ja kielen kautta rakentuneita merkityksiä. Kuten Kaarre (1994) asian toteaa, totuus on olennaista vain tietyn diskursiivisen kerronnan sisällä.

Diskurssit sisältävät esitellysti valtaa luomalla tietoa ja totuutta puhumisensa kohteistaan. Valta tulee ymmärtää ennen kaikkea luovaksi, kuten Foucault (2005) sen määritteli. Diskursseihin rakentunut valta ei rajoita toimijaa, vaan valta ohjaa häntä. Foucault kutsuu tällaista valtaa biovallaksi, vallan ohjaavan luonteen johdosta. (Foucault 2005.) Pelkkä diskursiivisen puheen tuottaminen voidaan nähdä tällaisena vallan luovana toimintana. Jos työttömyyden ajatellaan olevan negatiivinen asia, koska työttömät ovat laiskoja, ajatellaan samalla tämän asian olevan totuus

työttömyydestä. Uskottaessa tällaiseen tietoon (totuuteen) työttömyydestä tullaan usein myös toistaneeksi tämän tiedon mukaista kertomusta. Näin puheen kautta syntyy kuvaus ja totuus työttömyydestä. Kielenkäyttö tulee siten nähdä itsessään toimintana, joka ilmenee kielen kyvyssä luoda tietoa, totuutta ja valtaa.

Puhuessa diskurssin mukaisesti tulemme tuottaneeksi diskurssin sisältämää valtaa, joka kohdistuu kerronnan mukaisesti puhumisen kohteeseen. Tätä diskursseihin rakentunutta tiedon, totuuden ja vallan yhteenkietoutumista emme aina edes tiedosta (Fairclough 1997, 75). Varsinkin tiettyyn tilanteeseen perehtymättömälle tämä on helposti näkymätöntä. Esimerkiksi, jos vallitsevana puhetapana olisi puhua työttömistä negatiivisesti, emme välttämättä kiinnittäisi huomiota puheeseemme tai tulisi kyseenalaistaneeksi sitä. Kysymys ovatko työttömät todellisuudessa tämän negatiivisen kerronnan mukaisia, on kielen merkitysten ulkopuolella oleva asia. Tällaisten kielen kautta luotujen todellisuuksien tiedostaminen on lähtökohta vallitsevien diskurssien ja niiden sisältämän vallan kyseenalaistamiselle.

Lopuksi tiivistän tutkimuskirjallisuuden varassa luodun määritelmän diskurssin käsitteestä kahdeksalla kohdalla. Diskurssin käsitteen määritelmä toimii tutkimuksen keskeisenä teoreettisena ja ontologisen kehyksenä.

1. Kieli on toimintaa jolla tuotetaan ja ylläpidetään, eli representoidaan koetua kuvaa maailmasta.
2. Tätä representoitua kuvaa maailmasta voidaan jäsentää diskurssien esiin nostamisen ja tulkitsemisen kautta.
3. Diskurssit ovat syntyneet kielellä tuotetun, arvopohjaisen toiminnan kautta.
4. Diskurssit ovat historiallisia.
5. Diskursseihin sisältyy tieto, totuus ja valta.
6. Diskurssien keskeinen kysymys ei ole onko diskurssin kerronta tosi vai ei.
7. Olennaista on ymmärrys siitä mihin diskurssin kerronta kohdistuu ja mitkä sen vaikutukset ovat.
8. Olennaista on myös se millaisessa asemassa oleva yksilö voi tuottaa jotakin tiettyä diskurssia.

2.2 Identiteetti

Meillä kaikilla on jonkinlainen ajatus siitä keitä me ihmisinä ja yksilöinä olemme. Koemme itsemme jollakin tavalla toisenlaisiksi kuin muut. Tämä kokemus minuudesta suhteessa muihin ihmisiin tekee meistä yksilöitä. Näkemykset tiedostavasta yksilöstä tai subjektista ovat moninaisia. Modernisaation myötä subjektin suhde ympäröivään todellisuuteen on muuttunut monimutkaisemmaksi. Identiteetin nähdään kietoutuneen osaksi näkyviä ja näkymättömiä sosiaalisia ja kulttuurisia rakenteita (Hall 1999). Identiteetin ja ympäristön välisen muutoksen taustalla vaikuttavat useat syyt, joilla on vaikutus niin subjettiin, kuin subjektia ympäröivään maailmaan. Syinä muutokselle nähdään esimerkiksi globalisaatio, tietoteknistyminen ja erilaiset informaatio- ja viestintäteknologiset innovaatiot (Kts. Castells, 2000). Tieteessä pisimmälle tiedostavan yksilön määrittelyssä ovat todennäköisesti menneet jälkistrukturalistit ja postmodernit ajattelijat, kyseenalaistamalla koko tiedostavan subjektin olemassaolon tiedon lähteenä (Kts. Lecarpentier 2015, 15).

Tässä tutkimuksessa ymmärrän identiteetin muuttuvana ja kulttuurisena prosessina tohtorikoulutettava Eliisa Kylkilahden (2014, 206) näkemystä mukaillen. Diskurssintutkimuksessa identiteetti on yksi keskeinen tarkastelun kohde (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 63). Stuart Hallin (1999) näkemys, jossa identiteetti on kietoutuneena sosiaalisiin ja kulttuurisiin rakenteisiin voidaan ymmärtää juuri diskurssien kautta. Yksilön identiteetti rakentuu ja muokkautuu diskurssien kautta ja siten luo identiteetistä monimutkaisen ja muuttuvan kohteen. Pietikäinen ja Mäntynen (2009, 63) korostavatkin, että yhtenä diskurssien luovan vallan kohteena on juuri identiteetti.

Stuart Hall (1999) käyttää malliesimerkkinä diskurssien ja identiteetin keskinäisestä suhteesta yksilöitä, jotka kantavat vahvaa nationalistista aatetta. Nationalistisuutta korostavassa ympäristössä yksilön identiteetti rakentuu usein vahvan kansallistunteen ja sen ympärille luotujen yhteisten arvojen varaan. Nationalistisessa ympäristössä on Hallin mukaan kyse aina pohjimmiltaan kuvitteellisesta ympäristöstä, jonka varassa identiteettiä rakennetaan ja usein vielä kategorisesti. Kansallinen identiteetti on siten tulkinta yhteisöstä, johon samaistumalla yksilö on osa kuviteltua ja ennen kaikkea diskursiivisesti tuotettua todellisuutta. (Hall 1999, 46–50.)

Antropologi Erikseenin (2005) mukaan identiteetti voidaan mieltää kollektiivisena, tietyn ryhmän jakamana samankaltaisuutena, joka voi syntyä esimerkiksi etnisyyden, uskonnollisuuden tai nationalististen merkitysten kautta. Identiteetti on aina myös liikkeessä, eli se on muuttuva asia sosiaalisten tilanteiden, sekä yksilöön kohdistuvien poliittisten toimien ja konfliktien kautta. (Eriksen 2005, 352-377.) Erikseenin (2005) määritelmää identiteetistä, voidaan pitää etnologian piirissä yleisenä määritelmänä identiteetistä.

Pietikäinen ja Mäntynen (2009) toteavat saman kuin Hall (1999), että identiteetin rakentuminen nojaa ulkoiseen todellisuuteen, jota vasten identiteettiä rakennetaan ja jota vasten se käy *kamppailunsa* siitä mitä voi olla. Kukin yksilö tulkitsee kielen avulla ulkoista todellisuutta, joka on täynnä diskursiivista tietoa ja diskurssien sisältämää valtaa ja totuutta. Vaikka yksilöt ovat alttiita kielenkäytössä esiintyvälle yleisille diskursseille, ei kaikille yksilöille kuitenkaan rakennu samanlaista kuvaa samasta asiasta. Kyse on aina yksilön omasta tulkinnasta ja yksilön ajattelussa valitsemista muista diskursseista ja niiden keskinäisistä suhteista ja hierarkioista. Siten myös identiteetin rakentuminen pohjautuu vahvasti yksilön kokemukseen ja tulkintaa maailmasta. Identiteetin muodostumista voidaan pitää prosessina, joka syntyy yksilön ja ympäristön välisen vuorovaikutuksen tuloksena. Se on jatkuvaa aktiivista valitsemista ja vaihtelua sosiaalisen tilan ja paikan pohjalta. Identiteetin selkeää määrittelyä voidaan tämän johdosta pitää myös ristiriitaisena ja ongelmallisena. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 63–75.)

Antropologi Nigel Rapport (1997, 6) korostaa identiteetin määrittelyssä näkemystä, jonka mukaan identiteetin synnyssä keskeisenä on tietoisuuden tiedostaminen, eli kyky tulkita ympäristöä, sekä mahdollisuus luovuuteen sosiaalisen ja kulttuurisen elämän osa-alueilla. Rapportin (1997) määritelmässä esille nousevat myös yhteisön, heimon, perheen ja kansakunnan merkitys. Identiteetit rakentuvat ympäröivän kulttuuriin asettamien rajojen ja normien sisällä, mutta niihin vaikuttavat myös jokaisen yksilön tietoiset valinnat. Rapport korostaa yhteisöllisten ja sosiaalisten rakenteiden merkitystä identiteetin rakentumisessa. Identiteetin rakentumisessa on siten mukana yhteiskunnan asettamat normit ja rajat sille, mitä kukin voi ja saa olla. (Rapport 1997, 190.) Edeltävästä identiteetin määrittelystä voidaan katsoa puutuvan jälkimodernille ajattelulle tyypillinen yhteisöjen ja instituutioiden purkautumista korostava ajattelu (Vrt. Bauman 2002, 2006).

Toinen vastaavanlainen identiteetin syntymistä kuvaava selitys löytyy Erikseniltä (2005). Eriksenin mukaan identiteettiprosessissa tärkeänä asiana toimii kulttuuriset normit ja rajat. Eriksen korostaa identiteetin rakentumisessa ulkoapäin ohjaavaa voimaa. Yksilöillä on omat kiinnostukset ja halut, jotka rakentavat minäkuvaa ja identiteettiä. Kuitenkin vallitseva ympäristö, sekä kulttuurinen kehys ohjaavaa sitä mitä kukin yksilö voi olla. Esimerkkinä Eriksen toteaa, että yksilöiden oikeudessa määrittellä omaa identiteettiään on eroja. (Eriksen 2005, 390–399.) Eriksenin (2005) näkemyksessä on kyse selkeästi strukturalistisesta ajattelusta, jossa kulttuurin rakenteet ohjaavat yksilöä ylhäältä käsin.

Tutkimuksessa identiteetti korostuu kysymyksen kautta siitä, kuinka vahvasti työttömällä on oikeus määrätä omaa identiteettiään ja kuinka paljon se ohjautuu kulttuurisen kerronnan kautta. Onko esimerkiksi niin, että työttömän oikeus määrittellä itseään ja siten identiteettiään on heikompi kuin työssä käyvän? Identiteetti ei ole koskaan Rapportin (1997) ja Eriksenin (2005) näkemysten mukaisesti pelkän kulttuurin, yhteiskunnan ja yksilön tasa-arvoisen ja avoimen vuorovaikutuksen pohjalta syntyvä asia. Identiteetti on hyväksytyksi tulemista muiden taholta, sekä asetettujen normien ja rajojen sisällä toimimista. Identiteetissä on aina mukana jotakin sosiaalista, kulttuurista ja normatiivista. Edeltävien identiteettiin vaikuttavien rajoitteiden ja mahdollisuuksien esille tuomisen kautta, mikä tapahtuu diskursioiden tulkitsemisen kautta, voidaan ymmärtää sitä, mitä työtön yksilö voi olla, mitä saa olla ja mitä työttömän tulee olla.

2.4 Palkkatyö

”Kaikki ne liikkeet, jotka ovat parin viime vuosisadan aikana jättäneet näkyvimpiä jälkiä maamme historiaan, ovat korostaneet työn arvoa. Sen kyseenalaistaminen on koettu jopa moraalittomaksi, eikä sitä ole moni tohtinut tehdä. Mieleemme perukoilla asustaa yhä Martti Lutherin haamu, jonka mukaan sääntillinen työ on paras turva sielunvihollisen juonia vastaan.” (Mäki-Kulmala 2012, 60.)

Seuraavaksi tarkastelen työn kulttuurista ja yksilöllistä merkitystä tutkimuskirjallisuuden avulla. Aluksi määrittelen työn palkkatyön käsitteen kautta. Palkkatyön käsitteen kautta korostuu työn kulttuurinen ja moderni merkitys. Käsitteinä työ ja työttömyys kulkevat yhdessä pitkin tutkimusta. Pelkästään toisen käsitteen tar-

kasteleminen ei olisi mielekästä. Työ ja työttömyys saavat kulttuurisen sisältönsä ja merkityksensä niin vahvasti suhteessa toisiinsa, että toista ei voi määritellä tai ymmärtää ilman toista, kuten seuraavien lukujen aikana osoitan.

Luvun alussa oleva lainaus filosofi Heikki Mäki-Kulmalalta (2012) osoittaa sen merkityksen ja arvon, mikä palkkatyöllä on ollut ja osin yhä edelleen on. Vaikka protestanttinen työetiikka ei nykyisin vallitse ajattelumme taustalla, eikä työtä pidetä tehokkaimpana sielunvihollisen karkottajana, on työllä yhä edelleen suuri merkitys ja arvo niin yksilöille, yhteisöille kuin yhteiskunnallekin. Nykyisin palkkatyön arvo ja konkreettisin merkitys syntyy lähes kokonaan palkkatyön tarjoamasta taloudellisesta hyödystä, eli palkasta. Työstä saatava taloudellinen hyöty on niin keskeinen ja välttämätön nykyisessä länsimaisessa yhteiskunnassa, että ilman sitä on lähes mahdoton selvitä. Nykyisin lähes kaikki materiaallinen, mutta myös ei-materiaallinen, mitä ihminen tarvitsee tai haluaa on hankittava (tai hankittavissa) taloudellisen pääoman kautta. Palkkatyö taas näyttää olevan yksi harvoista moraalisesti ja laillisesti hyväksytyistä keinoista hankkia rahaa. Monissa yhteiskunnissa, joissa sosiaaliturvaa ei juuri ole (esimerkiksi Yhdysvallat) palkkatyö toimii välttämättömänä edellytyksenä elämälle, sillä se tarjoaa lähes ainoan keinon hankkia asunnon ja ruokaa.

Moderni länsimainen yhteiskunta on siinä mielessä riippuvuuksien yhteiskunta, että olemme siirtyneet käytännössä täysin omavaraistaloudesta ja itsenäisestä pärjäämisestä taloudellisen riippuvuuden pariin. Globaalisti kasvava kaupungistuminen lisää palkkatyöstä elävien ihmisten määrää ja vastaavasti vähentää omavaraistaloudessa elävien määrää. Tämä myös tarkoittaa sitä, että jatkuvasti yhä useampi ihminen on riippuvainen työstä. (Simler & Dudwick 2010, 1-2.) Onkin luonnollista, että palkkatyö toimii normaalina ja jopa välttämättömänä edellytyksenä monien ihmisten elämässä ympäri maailman.

Vaikka nykyisin työn arvo ja merkitys ovat vahvasti sidoksissa taloudelliseen riippuvuuteen, ei palkkatyötä tai työtä yleisesti, ole aina pidetty arvokkaana. Esimerkiksi antiikin kreikassa ja yleisesti keskiajalla, työtä pidettiin vain elintärkeiden hyödykkeiden valmistamisena. Antiikin kreikassa työ merkitsi vain puhdasta raatamista ilman suurempaa sisältöä. (Mäki-Kulmala 2012, 64.) Työn käsitteen historiallista merkitystä on käsitellyt enemmän ranskalainen antropologi Maurice Godelier (1987). Godelier on tutkinut työtä yhtenä osana materiaalista kulttuuria

teoksessa *Antropologia ja materialismi*. Godelierin korostaa, että klassisessa kreikan kielessä ei ole käsitettä, joka tarkoittaisi työtä sellaisenaan kuin sen nykyisin ymmärrämme. Lähin työtä vastaava sana on tarkoittanut jotakin rasittavaksi viittaavaa toimintaa. Mielenkiintoista tosin on, että maanviljelyä ei ole mielletty tämän rasittavan toiminnan eli työn alaisuuteen. Maanviljelyn on nähty olevan toimintaa, jonka avulla yksilöt voivat olla toisista ihmisistä riippumattomia. Maanviljely on siis taannut vapauden ja riippumattomuuden yksilölle ja siten maanviljely on ollut jotakin kulttuurisesti arvokasta mitä ei myöskään ole pidetty suoranaisena työnä. Maanviljelyn kautta hankittua vapautta ja riippumattomuutta ei ole voitu hankkia esimerkiksi käsityöammateilla, sillä käsityöammatit ovat aina riippuvaisia toisista ihmisistä vaihdannan kautta. (Godelier 1987, 110–112, 116–117.)

Antiikin kreikan työn käsitteessä ja työnjaossa ei ole ollut kyse vain välttämättömien tarvikkeiden hankkimisesta, vaan vallitsevan sosiokulttuurisen järjestyksen ylläpitämisestä. Esimerkki osoittavaa, että työn määrittely ja arvostus eivät ole historiallisesti muuttumattomia. Mielenkiintoista on myös verrata nykyistä palkkatyöstä elävää yhteiskuntaa antiikin kreikan yhteiskuntaan. Antiikin kreikassa tärkeää on ollut riippumattomuus muista ihmisistä ja työn on taas nähty luovan epätoivottua riippuvuutta. Nykyisin taas olemme käytännössä täysin riippuvaisia työstä.

Ahon (1988) mukaan nykyinen työn käsite on syntynyt historiallisesti silloin, kun elatuksen hankkiminen eriytyi kotitalouksien ulkopuolelle. Määritelmä rajaa työtä tekevien ulkopuolelle esimerkiksi erilaiset alkuperäiskansat ja metsästäjä-keräilijät, koska näiden yhteisöjen parissa ei tunneta työn käsitettä tässä mielessä, eivätkä he siten tee työtä modernin työn käsitteen mukaisesti. Moderni työn käsite syntyi ja levisi pitkälti kapitalismin syntymisen ja leviämisen kautta. Kapitalismin merkitys työn käsitteen syntymisessä on siten keskeinen. Kapitalismi eriytti elannon hankkimisen omaksi osa-alueeksi yhteiskunnassa ja sosiaalisessa elämässä. (Aho 1988, 14–21.)

Työn käsitteen syntymisen keskiössä on ollut ajan eriytyminen työaikaan ja vapaa-aikaan. Haapalan (1994) mukaan muutos ajan eriytyemisessä työ-aikaan ja vapaa-aikaan kosketti yksilöä uudenlaisen yhteiskunnallisen kontrollin, ajan kontrollin kautta. Aiemmin työtä tehtiin yhteiskunnassa pitkälti tarpeen mukaan. Alussa tätä työskentelyä tarpeen mukaan tehtiin myös teollisessa työssä. Työn eriytyminen

kotitalouksien ulkopuolelle muutti kuitenkin työn tarkemmin säädellyksi ja kontrolloiduksi. Muutos vaikutti myös työn käsitteen merkitykseen ja arvoon. Työstä alettiin puhua uuden luomisena ja keinona kehittää itseä. Keskeisenä veturina työn käsitteen merkityksen ja arvon muutoksessa toimi uskonto. (Mäki-Kulmala 2012, 64.)

Ahon (1988) mukaan palkkatyön historia on historiaa kapitalistisesta teollisuustuotannosta. Palkkatyötä oli olemassa jo ennen kapitalismia pienissä määrin, esimerkiksi 1100-luvun Isossa-Britanniassa, mutta se alkoi yleistyä vasta 1800-luvun aikana. Palkkatyön keskeinen tarkoitus työntekijälle on palkan, eli rahan ansaitseminen. Palkan avulla yksilö voi hankkia tarvitsemiaan ja haluamiaan hyödykkeitä. Hyödykkeiden hankkiminen taas vaatii laajoja markkinoita, joissa hyödykkeitä voidaan vaihtaa ja ostaa, sekä tuotantoa, joka tuottaa uusia hyödykkeitä. Palkkatyön yleistyminen kiihdytti merkittävästi teknologista kehitystä, jonka kautta syntyi uusia teollisuudenaloja ja työpaikkoja. Kehitys johti osaltaan myös pientuotannon vähentymiseen. (Aho 1988, 31–37.)

Sosiologian ja kulttuurihistorian dosentti Anu-Hanna Anttila (2007) määrittelee palkkatyön normiksi, jolla on omat sosiaaliset ulottuvuutensa. Palkkatyö säätelee nykyisin yhteiskunnan kehitystä ja ihmisten elämää. Siten palkkatyön yhteiskunta on Anttilan mukaan myös kurinpitoyhteiskunta. Anttila mukaan normalisointiin pohjautuvassa kurinpidossa on kyse ihmisten ohjaamisesta työhön, sekä tarpeesta kontrolloida työttömiä ja köyhiä. (Anttila 2007, 47–49).

Erilaiset hallinnan muodot ovatkin yleisiä ja ne ovat kautta historian kohdistuneet työtä tekeviä ja työnjakoa kohtaan. Hallintaa tapahtuu esimerkiksi ihmisten ajan hallinnan kautta, kuten Haapala (1994, 10) toteaa. Työtä hallitaan myös lainsäädännön kautta. Esimerkeiksi vuonna 1879 säädetty vaivaishoitoasetus antoi kunnille päätäntävällän työkykyisten työttömien avustamisen suhteen. Tämä tarkoitti käytännössä sitä, että työttömät joutuivat kunnan käskyvallan alle, mikäli ei halunnut elää kiertolaisena muiden ihmisten armon varassa. (Jaakkola 1994, 112–113.)

Osa työväestöä kohtaan kohdistuvasta hallinnasta voidaan selittää työlle ja työttömyydelle annettujen arvojen ja merkitysten kautta. Työttömyyteen on aikanaan liitetty näkemyksiä laiskuudesta ja joutilaisuudesta. Ahon (1988) mukaan kontrollointia laiskuutta kohtaan harjoitettiin ideologisesti. Ideologisesta kontrollista sel-

kein esimerkki on protestanttinen etiikka. Palkkatyön ja kapitalismin levitessä työstä alkoi syntyä ideologinen, yhteiskuntaa säätelevä arvo ja moraalinen hyve. Palkkatyön yleistyessä yhteiskunta myös siirtyi yhä enemmän riippuvaisemmaksi palkkatyöstä ja työväestöstä, jolloin osa työväestöön kohdistuvasta kontrollista on selitettävissä tämän riippuvuuden kautta. Yleisesti ideologisten muutosten taustalla, jotka syntyivät yhteiskuntien siirtyessä palkkatyön pariin, toimivat moderni rationalismi, valistusfilosofia ja työväenliike. (Aho 1988, 41–45.) Työ ei siis ole aina ollut yksilölle tai yhteiskunnalle keskeinen arvo, tavoite tai ideaali. Tämä muutos jossa työ on rakentunut yhteiskunnan keskeiseksi normiksi ja uudenlainen kontrolli on tunkeutunut ihmisten elämään, tunnetaan yleisesti modernisaationa (Haapala 1994, 10).

Tairan (2006, 18–19) mukaan palkkatyö alkoi yleistyä Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvulle tultaessa palkkatyö toimi normina. Mäki-Kulmala (2012, 62) taas sijoittaa palkkatyön normalisoitumisen Suomessa hieman myöhemmäksi, 1900-luvun puoliväliin. Palkkatyön normalisoitumisen voidaan todeta tapahtuneen Suomessa maaltamuuton ja kaupungistumisen yhteydessä, 1900-luvun alun ja puolivälin paikkeilla. Maailmansotien jälkeen palkkatyöhön syntyi Suomessa eräänlainen omistusoikeudellinen suhde, jossa työntekijällä näytti olevan oikeus omaan työpaikkaan (Julkunen 2008, 21). Nykyisin vastaavasta omistussuhteesta työpaikkaan ei voida enää puhua. Nykyisin harvalla on mahdollisuus pysyä samassa työssä läpi elämän. Työstä on yleisesti tullut epävarmempaa, joka on kuitenkin vahvasti subjektiivinen kokemus (Nätti 2004, 81).

Palkkatyöhön kohdistuneista muutoksista huolimatta työ toimii yhä keskeisenä arvona ja yhteiskunnallisena normina (Taira 2006, 98). Ymmärrettävä syy työn keskeiselle yhteiskunnalliselle arvolle löytyy varmasti siitä, että työn yhteiskunnallista merkitystä ovat tukeneet niin sosialistiset kuin liberalistiset ideologiat (Julkunen 2008, 298). Tämä myös osoittaa sen kuinka suuri merkitys palkkatyöllä ideaalisesti on yhteiskunnassa, kun sitä ei ole kyseenalaistettu edes vastakkaisten poliittisten tai ideologisten toimijoiden tahoilta.

Moderni palkkatyö mielletään luonteeltaan työntekijän ja työnantajan väliseksi sopimukseksi. Sopimuksessa toinen osapuoli myy oman fyysisen tai nykyisin useasti tietotaidollisen työpanoksensa, tiettyä palkkiota vastaan toiselle osapuolelle. Vakuutena toimii molemminpuolinen sopimus, joka on kuitenkin ongelmallinen

(Kortteinen 1992, 132). Yhtenä syynä ongelmaan on se, että työssä ei ole kyse kahden tasa-arvoisen toimijan välisestä sopimuksesta. Julkunen (2009, 3) ilmaisee asian seuraavasti: ”kahdenvälinen työsopimus on rakenteellisesti epäsymmetrinen ja eriarvoinen, hyvinvointivaltiot tunnustavat, että työntekijä on palkkatyösuhteen heikompi, suojeltava osapuoli.” Sopimuksen osapuolien välillä ei siis näytä olevan aina täydellistä luottamusta toista osapuolta kohtaan. Kenties tästä epäluottamuksesta johtuen valtio vaikuttaa työsuhteen solmimiseen välillisesti säätelemällä työtä, työntekijää ja työnantajaa koskevia lakeja. Keskeisimmät työsuhteen sääntöjä luovat osapuolet ovat kuitenkin työmarkkinajärjestöt.

Palkkatyön yhteiskunnallista ja yksilöllistä merkitystä korostavaa kerrontaa kohtaan löytyy myös kritiikkiä. Esimerkiksi filosofi Jukka Hankamäki on kritisoinut voimakkaasti teoksessaan *Työttömän kuolema: johdatus uuteen työyhteiskuntaan ja työn filosofiaan* (2005) palkkatyötä ja työn kulttuurista arvoa. Kapitalistisen palkkatyön nähdään myös joidenkin tutkijoiden parissa olevan lähellä merkittävää muutosta tai jopa murentumista. Esimerkiksi Rahkonen (1994, 116) pitää työyhteiskuntaa yhdenlaisena utopiana jolle hän povaa vähintään ”eroosiota”.

Merkittävää muutosta palkkatyölle ja pysyville työsuhteille ennustavat myös arvostetut yhteiskuntatieteilijät Immanuel Wallerstein, Randall Collins, Michael Mann, Georgi Derluqian ja Craig Calhoun teoksessa *Onko kapitalismilla tulevaisuutta?* (Wallerstein ym. 2014). Suomen historiaa ja yhteiskuntaa tutkinut Marko Nenonen (2007, 226) taas näkee, että tulevaisuudessa työn vaatimukset kasvavat, mutta työn määrä vähenee. Aho (1988, 108–115) korostaa työn vähentymistä teknologian kehittymisen kautta. Teknologinen kehitys onkin jo vähentänyt usealla työpaikkoja ja muutos on todennäköisesti kiihtyvä.

Randall Collins (2014) väittää työpaikkojen vähentymisen olevan tulevaisuudessa suurin kapitalismin kokema kriisi. Collins myös esittää kysymyksen siitä voiko kapitalistinen järjestelmä selvitä tästä teknologisen kehityksen tuottamasta muutoksesta, joka vähentää keskiluokan määrää työelämässä samalla tavalla kuin koneellistuminen teki aikanaan työväenluokalle. (Collins 2014, 50–52.) Työttömyydestä onkin edeltävien näkemysten pohjalta kasvamassa sellainen normaali, niin tilana, kuin myös määränä, jota se ei aiemmin kapitalistisen historian aikana ole ollut.

Palkkatyön merkityksen murentumisen ennustaminen on yhdenlainen dystopia, jota on helppo kyseenalaistaa ja epäillä. Kyseenalaistamista tai murentumista yleisempää on kuitenkin keskustelu palkkatyön sisältöön kohdistuvista muutoksista. Muutoksella tarkoitetaan usein sitä, että palkkatyön nähdään muuttuneen esimerkiksi sosiaalisesti ankkuroidusta uusliberaaliksi, kansallisesta globaaliksi, teollisesta jälkiteolliseksi, modernista jälkimoderniksi ja palkkatyöstä palkkatyön jälkeiseen aikaan (Julkunen 2008, 19). Eteläpellon ym. (2007) mukaan työ on nykyisin personoitunut vahvemmin tekijäänsä. Yksilöt joutuvat aiempaa useammin tuotteistamaan itsensä ja osaamisensa, joka tulee lopulta myydä työnantajalle. (Eteläpelto ym. 2007, 90–94.) Manuel Castellsin (2009) ajattelussa tämä muutos voidaan tulkita osana laajempaa yhteiskunnallista muutosta, joka on muutos kohti informaatioyhteiskuntaa.

Jälkimodernia ajattelua korostavissa työnkuvauksissa, kuten Baumanilla (2002) tai Uusitalolla (2000, 97), työ näyttäytyy nykyisin esteettisenä nautinnon tavoitteluna. Baumanin (2002) mukaan harvalla työllä pyritään enää tekemään itsestä parempaa ihmistä. Työ saa nykyään arvonsa itsekkäistä hyveistä. Työtä arvotetaan sen perusteella, kuinka viihdyttävää ja huvittavaa se on. (Bauman 2002, 168.) Tairan (2006) tutkimuksessa on havaittavissa vastaavanlaista ajattelua. Työttömiä ei Tairan mukaan kiinnosta mikä tahansa työ, vaan persoonanmukainen työ, jossa itsensä toteuttaminen on tärkeää. (Taira 2006, 116.)

Työhön liitetään nykyisin yksilöllisyyttä korostavia piirteitä. Julkusen (2009, 26) mukaan työntekijät ovat muuttuneet työnantajien silmissä ja retoriikassa heistä meiksi. Työ myös kohdistuu nykyisin vahvasti yksilöön. Tiedostava yksilö ohjaa itse itseään tavoitellen työlle asetettuja tuloksia. Tässä niin sanotussa modernissa, tai uudessa työssä, työntekijä on siirtynyt itse kontrolloimaan ja valvomaan työnsä tuloksia. Edeltävien näkemysten kautta korostuu yksilö ja persoona, sekä työ itsensä toteuttamisen välineenä. Näitä näkemyksiä joissa työ nähdään esteettisenä tai itsensä toteuttamisen välineenä ei voida kuitenkaan pitää uutena tai postmodernin ajattelun tuotteena. Nimittäin vuonna 1882 julkaistussa teoksessa *Iloinen tiede* Friedrich Nietzsche (1989, 60) kuvailee ihmistä, jolle työ kelpaa vain jos se tuottaa iloa.

Työn sisällössä korostuu nykyisin myös joitakin suhteellisen uusia ajatuksia, jotka vaikuttavat myös laajemmin yhteiskunnassa. Erään tällaisen ajatuksen mukaan

yhtenä modernin työkuulttuurin piirteenä on yrittäjyyden subjektin korostaminen (esim. Taira 2006, 205; Eteläpelto 2009, 94). Eteläpellon (2009, 94) mukaan nykyisin työstä ja työidentiteetistä puhutaan yrittäjämäisenä, jatkuvana kehittymisen ja uudistumisen kenttänä. Eeva Jokinen (2005) väittää aikuisten arkea käsittelevässä teoksessaan tämän muutoksen koskevan ennen kaikkea uutta tietotyötä, ei niinkään vanhaa teollista työtä. Modernista työstä puhuttaessa yksilöt näyttävätkin korostuvan monin tavoin työn merkityksissä.

2.5 Työ kulttuurisena arvokertomuksena

”Eräs uuden yhteiskunnan suurimmista haasteista on työn puute. Sinänsä ongelma on hämmästyttävä, työ kun ei ole ihmisen perustarve eikä edes luonnollinen halu. Silti on selvää, että ihmiset pelkäävät työttömyyttä, vaikka he toisaalta kadehtivat niitä, joiden on lupa olla ilman työtä.” (Airaksinen 1994, 130.)

Filosofi Timo Airaksinen (1994) tuo lainauksessa esille paradoksaalisen merkityksen, joka on rakentunut työn ja työttömyyden arvoihin. Työlle ja työttömyydelle annetut kulttuuriset merkitykset rakentuvat suhteessa yksilöihin ja yksilöiden asemaan työssä tai työttömyydessä. Tämä ilmenee kulttuurisessa kerronnassa siten, että työn tekemistä pidetään yleisesti normaalina ja työttömyys on poikkeamista tästä normaalista (esim. Haapala 1994, 7; Kylkilahti 2014, 202).

Haapalan (1994) mukaan jokainen yhteiskunta perustuu normaalin tuottamiseen, jolla luodaan järjestystä ja ylläpidetään vallitsevaa normaalia. Esimerkiksi arvot ja määritykset työttömyydestä heijastuvat suoraan työn arvoihin ja määrityksiin, sekä toisin päin. (Haapala 1994, 7–8.) Työ ja työttömyys ovat siten kietoutuneet toisiinsa kategorisesti normaalin ja epänormaalin luokittelun kautta. Baumanin (2002) mukaan työ on maailmaa jäsentävä asia. Työhön on sisältänyt vahva edistysusko, joka kumpuaa yhteisöllisestä ponnistuksesta työn tavoitteita kohtaan. Työttömyys taas näyttäytyy tätä vasten epänormaalina tilana ja on kaikenlisäksi köyhyyden ja kurjuuden lähde. Baumanin mukaan ihmisten arvoa onkin aiemmin mitattu sen pohjalta, kuinka arvokkaana heidän tekemäänsä työtä on pidetty. (Bauman 2002, 164–165.)

Ihmisille näyttää olevan luonnollista luokitella maailmaa ja eräs näistä luokittelusta kohdistuu työhön. Maailman luokittelua ja jäsentämistä onkin käsitelty lu-

kuisissa antropologisissa tutkimuksissa (esim. Levi-Strauss, 1966; Durkheim 1980; Douglas 2000). Luokittelulla pyritään luomaan ja ylläpitämään Kulttuurista järjestystä. Järjestyksen luominen ja ylläpito tapahtuu muun muassa esitellyn mukaisesti asioiden oikeaan ja väärään luokittelemisen kautta. Tällaisella luokittelussa on kyse sosiaalisen rakenteen luomisesta, jossa yksilöihin kohdistuvat oikeudet, velvollisuudet, työnjako ja normit muodostavat kokonaisuuden, eli ”yhteiskunnan matriisin”, kuten Eriksenin (2004, 106) toteaa. Syyt ihmisen toiminnalle luokitella asioita ja järjestää niitä normatiivisesti voidaan ymmärtää osana sellaista, jota ei voida täysin erottaa luonnosta ja joka ei myöskään ole täysin sosiaalista tai kulttuurista (Kts. Latour 2006, 20–24; Alasuutari 2007, 92–93).

Työtä voidaan nykyisin pitää esitellysti keskeisenä arvona, mutta myös yhteiskuntaa jäsentävänä ja ylläpitävänä asiana. Lause: ”Mistä kaikista asioista moderni länsimainen ja kansallinenkin työetiikka kertookaan, se on ennen kaikkea osoitus siitä, että ihmiset todentavat itseään työn kautta” Tairalta (2006, 97) kuvaa sitä merkitystä, joka työllä on arvona ja sosiokulttuurista ympäristöä jäsentävänä asiana. Raunion (2009, 275) mukaan työ näyttäytyy yhteiskunnassamme niin keskeisenä, että se toimii yhtenä harvoista keinoista, joilla omaa roolia yhteiskunnassa voidaan vahvistaa. Työtä voidaan edeltävien huomioiden kautta pitää yhtenä keskeisenä yhteiskunnan luokittelun kohteena.

Mielenkiintoinen työn arvoa korostava huomio löytyy Ilkka Miettisen (2014) opettajankoulutuslaitokselle tekemästä Pro -gradu tutkimuksesta *Kuudesluokkalaisten oppilaiden käsityksiä menestyksestä*. Tutkimuksen haastatteluaineistossa on nähtävissä työn kulttuurista arvoa korostavaa kerrontaa, kun lapset mieltävät työn osana menestymistä ja käsitystä hyvästä. Miettisen (2014) aineisto viittaa omalta osaltaan siihen miten vahvasti kerronta työstä on normina läpäissyt kulttuurin kerronnan alakoululaisten mieltäessä työn osana menestystä ja hyvää.

Yksi keskeisin työhön liittyvä arvo, joka näkyy esimerkiksi Kirsi-Maria Hytösen (2014) väitöksessä ja Teemu Tairan väitöksessä (2006) on Kortteisen (1992) käsite selviytymisen eetoksesta. Selviytymisen eetos toimii yksilöä ja hänen sosiaalista todellisuuttansa ohjaavana asiana, jossa kulttuurisia arvoja hankitaan työn tekemisen kautta. Tämä eetos kuvaa niitä keinoja, joilla kulttuurista normaalia tai järjestystä ja ympäristöä ylläpidetään, sekä poikkeavuutta säädellään. Taira (2006, 96)

kuvaakin selviämisen eetosta keinoksi, jossa yhdistyvät uskonto, työ, yhteiskuntajärjestys ja poikkeavuuden kontrollointi.

Kortteisen (1992) selviytymisen eetosta kantava yksilö pyrkii saavuttamaan kunnian, joka tapahtuu työn tekemisen, työssä selviämisen ja jaksamisen kautta. Tätä eetosta kantavien yksilöiden kerronnassa korostuu uhrautuminen. Kortteinen (1992) toteaa, että uhrautumisen logiikassa vallitsee ero sukupuolten välillä. Miehillä uhrautuminen työssä esiintyy jopa absoluuttisena terveyteen kohdistuvana, kun naisille uhrautuminen on enemmän oman elämän vaatimusten ja halujen sivuuttamista toisten ihmisten takia. Kortteinen (1992) avaa tätä uhrautumisen logiikkaa työssä selviämisen kautta. Kortteinen (1992, 50) toteaa asian seuraavasti: ”Kysymys on kulttuurisesta muodosta, jossa oman moraalisen arvon jäsentäminen perustuu hyvin yhtenäiseen ja selvään tarinatyyppiin: siihen, että on kova, on pakko selviytyä ja siihen, että selvitään”. Selviytymisen eetosta voidaan pitää työtä normaalina pitävässä yhteiskunnassa keskeisenä sosiaalisen arvostuksen lähteenä ja keinona päästä osaksi erilaisia yhteisöjä, sekä hankkia hyväksyntää yhteisön sisällä. (Kortteinen 1992, 50–72.)

Selviytymisen eetoksessa on kyse siitä, että yksilöllä on työ ja tämä työ takaa yksilön riippumattomuuden muista. Selviytymisen eetoksessa onkin mielenkiintoisesti jotakin samaa kuin antiikin kreikan työ käsitteessä, jossa työ nähdään pahana, koska se aiheuttaa riippuvuutta muista ihmisistä (Godelier 1987). Selviytymisen eetoksessa tämä antiikin kreikan ajatus on vain käännetty toisinpäin. Työ takaa taloudellisen turvan kautta riippumattomuuden toisista ihmisistä, siksi se on hyvää ja välttämätöntä.

Selviytymistä korostavan työ eetoksen on nähty syntyneen protestanttisesta työetiikan perinteestä (Kortteinen ja Tuomikoski 1998, 24). Tuohisen (2010) mukaan protestanttinen perinne ei ole enää vallitseva työtä säätelevä arvo, mutta se vaikuttaa yhä tapaamme puhua työstä ja siihen mitä arvoja työlle annamme. Selviämisen eetoksen vähentyessä näyttää työeetokseksi nuorempien työntekijöiden kohdalla nousevan yksilöllisemmät syyt ja tavoitteet. (Tuohinen 2010, 34–36.) Kortteinen (1992, 79) kuitenkin näkee, että selviytymisen eetosta kannetaan yhä suomalaisessa työ kulttuurissa, myös nuorempien työntekijäsukupolvien parissa.

2.6 Työmarkkinoiden muutos

Työttömyys ei ole ilmiönä uusi, vaan sitä on ollut käytännössä aina. Omavaraistaloudessa elänyt Suomi kohtasi yhteiskunnallisena ongelmana työttömyyttä jo 1800-luvulla, kun maaseutu kärsi liikaväestöstä ja työtä ei riittänyt kaikille. Työttömyys huipentui katovuosiin ja niitä seuranneisiin nälkävuosiin, jolloin satojatu-hansia ihmisiä kuoli nälkään. (Pulma 1994, 51–55.)

Professori Kyösti Urponen (1994) mukaan sotien jälkeinen jälleenrakentaminen ja sotakorvaukset takasivat Suomessa korkean työllisyyden joksikin aikaa. 1950-luvulle tultaessa ja olojen normalisoituessa työttömyys alkoi kuitenkin muodostua ongelmaksi. Jo vuonna 1948 työvoimapolitiikalla yritettiin vähentää työttömyyttä. (Urponen, 1994, 219.) Vuonna 1975 presidentti Urho Kekkonen taas julisti ”kansal-lisen hätätilan” Suomeen työttömien korkean määrän johdosta (Sippola 2011, 125). Määrällisesti pahin työttömyys Suomessa koettiin 1990-luvun alussa, jolloin työtömien määrä oli lähellä puolta miljoonaa (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 11).

Työttömyys ei siten ole uusi ilmiö tai 1990-luvun laman tuote. Viime vuosina ja kuukausina on uutisoitu runsaasti uusista irtisanomisista ja työttömyyden kas-vusta. Tilastokeskuksen (2015) tilaston mukaan työttömien määrä Suomessa oli vuoden 2014 syyskuussa 8,2%. Tämän tilaston voi kuitenkin kyseenalaistaa, sillä kaikki työttömät eivät näy tässä tilastossa. Työvoiman ulkopuolella on myös niin sanottuja piilotyöttömiä joiden piiriin kuuluvat ne, jotka erilaisista syistä johtuen ovat lopettaneet työnhaun. Piilotyöttömien määräksi arvioitiin vuoden 2014 joulu-kuussa 148 000 henkilöä (Tilastokeskus, 2015).

Piilotyöttömyys on mielenkiintoinen ilmiö. Piilotyöttömien joukossa on paljon ihmisiä, jotka ovat syystä tai toisesta lopettaneet työnhaun. Osa piilotyöttömistä voi kokea nykyisen työelämän ja yhteiskunnan sellaiseksi, jossa he eivät halua olla mukana. Päätös työnhaun lopettamisesta voidaan nähdä eräänlaisena sosiaalisen syrjäytymisenä yhteiskunnasta ja sen arvoista (Vrt. Leinikki 2011, 192). Tästä joh-tuen piilotyöttömien voidaan nähdä omalla toiminnallaan kyseenalaistavan palk-katyön normia yhteiskunnassa. Piilotyöttömyys on tästä johtuen hyvin mielen-kiintoisen aihe ja tarjoaisi oman tutkimuskohteen, joka kertoisi työn ja työttö-myyden kulttuurisista arvoista ja merkityksistä. Tutkimukseni ei kuitenkaan käsit-tele piilotyöttömyyttä tämän enempää.

Kysymys siitä, mikä työttömyyttä aiheuttaa on ongelmallinen. Työttömyyttä aiheuttavat syyt ovat monimutkaisia, osin tulkinneellisia ja jakavat tästä johtuen mielipiteitä. Edes talouden asiantuntijoiden parissa ei kyetä selkeään yksimielisyyteen siitä, mikä aiheuttaa työttömyyttä ja kuinka sitä voisi vähentää. Esimerkiksi *Ajan-kohtaisen kakkosen* (5.11.2014) televisiolähetyksessä kaksi talouden tutkijaa Lauri Holappa ja Aki Kangasharju esittivät Suomen taloudellisen tilanteen parantamiseksi ja työllisyyden kasvattamiseksi keskenään ristiriitaisiakin näkemyksiä.

Työttömyyden syitä etsittäessä voidaan nostaa esiin muutamia laajoja teoreettisia näkemyksiä. Julkunen (2001) esittelee yhden teorian, jota kutsutaan klassiseksi tai uusklassiseksi. Uusklassisessa teoriassa työttömyyden syitä voidaan löytää työstä maksetusta hinnasta, mutta myös työmarkkinoiden toimivuudesta, työnhaun aktiivisuudesta, työttömien haluttomuudesta ja kannustinloukuista. (Julkunen 2001, 174–175.) Osin vaihtoehtoinen teoria edeltävälle klassiselle tai uusklassiselle teorialle on keynesiläinen teoria. Teorian mukaan työpaikkojen määrä pohjaa suoraan kysynnän luomaan tuotantoon, joka luo työllisyyttä (Korkman 2013, 243). Nämä kaksi teoriaa vain yleisinä ja tunnettuina huomioina siitä teoreettisesta keskustelusta, joka käsittelee työtä ja työttömyyttä.

Tällä hetkellä mediassa esiintyy suhteellisen kiivasta keskustelua siitä, onko Suomen taloudelliset ongelmat ja työttömyys työn kysynnästä vai tarjonnasta johtuvia (esim. Vartiainen 2003; rahajätalous 2012; Haavio, Schauman & Vanhala 2013; Hyytinen 2013). Keskustelu kysynnän ja tarjonnan välisestä suhteesta näyttäisi myös olevan keskeinen työttömyyden syytä ja määrää selitettäessä. Tutkimuksen puitteissa tätä aihetta ei kuitenkaan ole tarvetta pohtia syvemmin. Oleellista on ymmärtää, että työttömyys on laaja yhteiskunnallinen ongelma, joka aiheuttaa ongelmia kokevalle yksilölle (Raunio 2009, 70). Työttömyyden syistä on hyvä tiedostaa, että julkisuudessa esiintyy useita keskenään kilpailevia näkemyksiä, jotka ovat osin teoreettisia, osin poliittisia ja osin ideologisia.

2.7 Työttömyyden kokeminen

Kuten aiemmissa luvuissa olen esittänyt, työ ja sen sisältämät arvot, sekä merkitykset ovat keskeisessä osassa yksilön elämää ja yhteiskunnallista normaalia. Pelkistäen voidaan sanoa työttömyyden olevan kaikkea sitä mitä työ ei ole. Työttömyys on ollut luonnollinen osa kapitalistisia yhteiskuntia koko historian ajan (Aho 1988, 63). Yksinkertaisimmillaan työttömyys on palkkatyön puutetta kuvaava tila.

Tämä selitys on kuitenkin aivan liian suppea, jotta työttömyyttä voitaisiin ymmärtää yksilön kokemuksen kautta tai yhteiskunnallisena normaalina.

Kortteinen ja Tuomikoski (1998) toteavat tutkimusaineistonsa pohjalta työttömäksi joutumisen olevan kaikille sosiaalisesti nöyryyttävä kokemus. Viha ja masennus ovat useille ihmisille yleisiä tunteita työttömyyden alussa. Normaalialia työttömälle on myös pohdinta työttömyyden syystä, johon vastausta etsitään usein itsestä. Yhteistä kaikille työttömille näyttäisi olevan se, että työttömyyden koetaan kohdistuvan minään, sekä yksilön käsitykseen yhteisöistä. (Kortteinen ja Tuomikoski 1998, 23–28, 122, 145.)

Turun yliopiston julkaisemassa tutkimuksessa Jari Luomanen (1999) tekee vastavia havaintoja työttömyydestä, kuin Kortteinen ja Tuomikoski (1998). Luomasen tutkimuksen aineisto koostui työttömien ryhmä- ja yksilöhaastatteluista. Aineistossa kertojat joille työ oli ollut keskeistä elämässä, kokivat työttömyyden shokkina ja joutuivat ”läpikäymään voimakkaan uudelleenorientoitumis- ja hyväksymisprosessin.” Työttömyyden aiheuttama shokki lamaannutti monia ja shokista selviäminen vaati aikaa, sekä tilanteen hyväksymistä. Luomasen mukaan useiden haastateltujen kerronnassa negatiivisina tunteina esiintyivät katkeruus ja pelko. Vahvimmin masentuneet kokivat jopa menettäneensä elämän merkityksen työttömyyden seurauksena. Työttömien on työttömyyden takia löydettävä uusia merkityksiä elämäänsä, sekä rakennettava uudestaan omaa minäkuva. Tämän prosessin Luomanen nimeää ”minän ja ympäristön välisten suhteiden restrukturoinniksi.” Luomanen kuitenkin korostaa, että työttömyyden kokeminen on hyvin yksilökohtainen asia. (Luomanen 1999, 30, 95.)

Selitys Luomasen (1999) tulkitsemille kokemuksille, joissa elämän merkitys ja sisältö katoavat työttömyyden takia voidaan rakentaa selviytymisen eetoksen kautta. Selviytymisen eetosta mukaillen on loogista, että työttömyys lamaannuttaa juuri ne, joille eetos on vahvana identiteetissä ja omassa ajattelussa. Selviytymisen eetosta kantavat kokevat työttömyyden takia menettäneensä kunnian, itseisarvon ja paikkansa yhteiskunnassa työttömyyden johdosta (Vrt. Kortteinen & Tuomikoski 1998, 24–26). Siten yksilöllinen kokemus siitä, mitä työttömyys on, rakentuu aina osittain ulkopuolelta käsin niistä odotuksista ja vaatimuksista, joita yksilöt kokevat muiden ihmisten ja yhteiskunnan heille asettavan.

Tairan (2006) mukaan työttömäksi joutuminen tarkoittaa työttömälle ”tietynlaista syrjäytymistä sosiokulttuuristen muodostuman keskiöstä, että erilaisten moraalisten syytösten kohteena olemista.” (Taira 2006, 78). Syy tälle sosiokulttuuriselle syrjäytymiselle löytyy työn keskeisestä arvosta yhteiskunnassa. Tämä ilmeni Tairan aineistossa työttömien kerrontana, jossa palkkatyö näyttäytyi vaihtoehdottomana muodostaen hegemonisen ja mytologisen kertomuksen työstä. (Taira 2006, 77–89.) Työttömyyden ymmärtäminen Tairan (2006) näkemysten mukaisesti tarkoittaa, että sosiokulttuurisen normin, eli työn ulkopuolelle jäämisessä on kyse yksilön epäonnistumisesta yhteiskunnan asettamien arvojen ja odotusten pohjalta.

Palkkatyön yksi hallinnallinen ulottuvuus rakentui ajan, vapaa-aikaan ja työaikaan, jakautumisen kautta (Aho 1988). Palkkatyö hallitsee yksilön käytettävissä olevaa aikaa ja siten aika toimii yhtenä työttömyyttä jäsentävänä asia. Jokisen (2005) mukaan arjen kokeminen toimii ihmisten keskeisenä ajankulua jäsentävä asiana. Arjen avulla ihmisten on helppo järjestää omaa ajankäyttöä ja elämää. Arki luo myös tasapainon ja mielekkyyden ihmisten elämään. Jokisen mukaan jaamme ajan kahteen osaan, vapaa-aikaan ja työaikaan. Näin jäsennettyä aikaa kuvaamme arjen käsitteellä. Nykyisin arjen kuitenkin koetaan olevan ongelmallista ja epämuakavaa jatkuvan kiireen takia. Arki koetaan usein myös ”arkiseksi” eli puuduttavaksi toistoksi. Arjen käsitteeseen sisältyy siten paradoksaalisesti ajan pakeneminen, mutta myös liian hidaskulku. Työn rooli arjessa on keskeinen, sillä se ohjaa vahvasti käytettävissä olevaa aikaa. Työ luo kehyksen, jonka ympärille muu ajankäyttö perhe-elämästä ja harrastuksista lähtien asetetaan mahdollisuuksien puitteissa. Jokisen mukaan arjen jaossa työaikaan ja vapaa-aikaan on tapahtumassa muutos, työajan ja vapaa-ajan välisen rajan hämärtyessä. Tätä muutosta Jokinen kutsuu työnteon ”kotityömäistymisenä”. (Jokinen 2005, 70–76.)

Taira (2006, 119) nostaa myös esille vapaa-ajan ja työajan välisen rajan hämärtyminen, kutsuen sitä ”työnteon persoonallistumisena”. Äärimilleen vietynä tämä tarkoittaa vapaa-ajan ja työajan välisen jaon katoamista. Työnteon ”kotityömäistyminen” tai ”persoonallistuminen” voidaan perustellusti nähdä negatiiviseksi koettuna ilmiönä, joita uuden työn käsitteen sisältöön yleisesti liitetään (vrt. Julkunen 2009). Työajan ja vapaa-ajan välisen rajan hämärtyminen voidaan myös ymmärtää työajan tunkeutumisena vapaa-ajan piiriin. Työ kontrolloi ja hallitsee yksilöä hallitsemalla kaikkea yksilön ajankäyttöä. Selvimmin tämä ajanhallinta on

nähtävissä sellaisissa tieto- ja informaatioalan töissä, joissa työnteko ei ole sidottu aikaan tai paikkaan.

Työttömälle juuri aika ja arki voivat toimia työttömyydestä huolimatta positiivisena kokemuksena. Luomanen (1999) huomasi tämän oman aineistonsa työttömien kertomuksissa. Osa aineiston työttömistä koki kiireen ja stressin vähentyneen työttömyyden johdosta. Lisäksi osa työttömistä koki löytäneensä enemmän aikaa itselleen ja läheisilleen. Arki muodostui siten ajankäytön hallinnan kautta monille positiiviseksi kokemukseksi. Työttömyys ei siten ole kaikille vain negatiivinen asia. Työttömyyden sisälle voi rakentua positiivisia kokemuksia, kuten Luomanen aineistonsa kautta osoittaa. (Luomanen 1999, 40.)

Tairan (2006) tutkimuksessa esiintyi myös työttömien positiivinen asenne työttömyyttä kohtaan. Positiivinen asenne rakentui työttömien oman pohdinnan varaan, jossa kyseenalaistettiin työn keskeistä roolia ja merkitystä. Yksilöt pohtivat omaa itseään ja mahdollisuuksia mitä voisivat olla. Tairan mukaan osalla tutkimusaineiston työttömistä esiintyi yhteiskuntakritiikkiä ja kulutuskritiikkiä, jonka kautta elämään pyrittiin hakemaan mielekkyyttä uusien arvojen kautta. Vanhojen arvojen kyseenalaistaminen onkin yksi keino, jolla työttömät luovat positiivista merkitystä elämäänsä. (Taira 2006, 106–131.) Työttömyyden kokeminen positiivisena voi kuitenkin muuttua nopeasti negatiiviseksi. Luomasen (1999, 40–59) mukaan tämä tapahtuu esimerkiksi useiden epäonnistuneiden työnhakujen tai taloudellisen tilanteen heikkenemisen kautta.

Työttömyyden kokeminen negatiivisena on positiivista kokemusta yleisempää. Työttömyyden positiivisessa hallinnassa sosiaalisuus nousee tärkeään rooliin (Kortteisen ja Tuomikosken 1998, 103; Taira 2006, 149–150). Työttömien kerronnassa korostuvat perhe, puoliso, lapset ja ystävät useissa eri tutkimuksissa (esim. Kortteinen ja Tuomikoski 1998; Luomanen 1999; Taira 2006). Kortteinen ja Tuomikoski (1998) korostavat, että työtön on vahvasti riippuvainen ihmissuhteista, joihin työtön työttömyydessään nojaa ja joista hakee tukea. Eniten työttömyydestä kärsivät juuri ne, joilla ei ole perhettä tai joiden lapset ovat muuttaneet pois kotoa. Yksin elävien työttömien kärsimystä korostaa usein se, että heille työ on toiminut perheen puutumisen vastapainona ja merkittävänä osana elämässä. (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 69–114.)

Kortteisen ja Tuomikosken (1998) mukaan työttömyydestä selviämisessä keskeiseksi nousee kokemus siitä, että työtön on merkittävä ja hän voi pitää huolta muista. Työtön pyrkii yleisesti luomaan sosiaalisten suhteiden kautta merkitystä elämäänsä. Työtön voi sosiaalisista suhteista riippumatta kokea yksin jäämisen tunnetta. Tunne yksin jäämisestä näkyi Kontulan ym. (1998, 120) tutkimuksessa ilmiönä, jossa työtön lopulta menetti kaiken uskon ja luottamuksen toisiin ihmisiin. Sosiaalisten kontaktien määrä ja laatu säätelee siten keskeisesti työttömän yksilön selviytymistä työttömyyden aikana. (Kortteinen ja Tuomikoski 1998, 70–120.)

Kortteinen ja Tuomikoski (1998) jäsentävät työttömän selviytymistä ja sosiaalisten suhteiden merkitystä lahjan käsitteellä. Ajatus on lainattu ranskalaisen etnologin Marcell Maussin (2006) lahjan käsitteestä. Maussin mukaan lahja on sosiaalisen siteen luomisen keino, joka synnyttää vastalahjan velvoitteen. Lahjan ja vastalahjan velvoitteessa on kyse vaihdannan muodosta. Lahjan vaihdannassa ei ole keskeistä lahjan kaupallinen tai rahallinen arvo. Lahjan arvo syntyy vuorovaikutuksellisesta ja sosiaalisesta merkityksestä. Maussin mukaan lahjan antamiseen perustuva logiikka ei siten sopeudu vallitsevan talouden normeihin. (Mauss 2006, 112–120.)

Lahjan logiikka voi rakentua työttömän elämään Kortteisen ja Tuomikosken (1998) mukaan seuraavanlaisesti. Työttömät kokevat mahdollisesti tulleen hylätyiksi yhteiskunnallisesta normaalista, palkkatyöstä, joka on osa kapitalistista järjestelmää. Työttömät lähtevät hakemaan itsellensä uutta arvoa ja hyväksyntää lahjan logiikasta, joka toimii ei-taloudellisen toiminnan kautta. Työtön pyrkii lahjan logiikalla luomaan yhteisöllisen siteen niihin arvoihin, jotka edustavat jotain muuta kuin suoriutumista ja pärjäämistä, jonka piiristä työtön tuli hylätyksi. Tällaisia siteen solmimisen keinoja ovat Kortteisen ja Tuomikosken esittelemät kertomukset siitä, kuinka työtön haluaa hoitaa äitiään, jolle kokee olevansa elämänsä velkaa. Tai kertomus puolisoista, joka haluaa hoitaa vaimoaan, joka pitää taloudellisesti huolta miehestä ja perheestä. Jos työttömän lahja huolenpidosta ja rakkaudesta otetaan vastaan sellaisenaan, työtön voi kokea itsensä merkitykselliseksi ja arvokkaaksi ja etäännyttää työttömyyden negatiivista kokemusta. (Kortteinen ja Tuomikoski 1998, 96–97.)

Kortteinen ja Tuomikoski (1998) selittävät lahjan ideaa työttömyydestä selviämisessä seuraavasti: "Nöyryytetty ja häpeää kärsivä minä voi periaatteessa jaksaa työttömyyden pidentyessä, jos elämästä löytyy (tai sinne rakentuu) sellainen, lah-

jan logiikkaan perustuva yhteisöllinen side, jossa loukattu minä otetaan sellaise-
naan vastaan". Työttömän lahjan logiikassa on kyse kunnia- ja arvosta, merkityksestä ja ar-
vosta, jota työtön tavoittelee lahjan avulla. Lahjan logiikan voi mieltää sosiaalisen
siten luomiseksi, jonka avulla työtön voi saada refleksiivistä etäisyyttä työttö-
myyteen ja siten lisätä mahdollisuuksiaan päästä takaisin työmarkkinoille. (Kort-
teinen ja Tuomikoski 1998, 97, 143–144.)

Vaikka lahjan logiikka näyttäytyy osin romantisoituna, se sisältää erään äärimmäis-
sen mielenkiintoisen huomion. Nimittäin sen, että palkkatyötä korostavan hege-
monian ja selviytymisen eetoksen lisäksi on olemassa muitakin keinoja, joilla voi-
daan rakentaa merkitystä elämälle. Näille keinoille täytyy kuitenkin tehdä tilaa
hallitsevamman, palkkatyötä normalisoivan kertomuksen tieltä. Kuten Taira (2006,
89) toteaa, hegemonisia kertomuksia ei tule pitää absoluuttisina totuuksina, vaika-
ka ne siltä voivat näyttää. Lahjan logiikka voidaan siten nähdä vastadiskurssina
palkkatyötä korostavalle kerronnalle. Lahjan logiikalla voidaan kyseenalaistaa
vallitsevaa kuvausta palkkatyöstä hyvän ja normaalin mittana.

3 Metodologia ja aineisto

3.1 Metodien rakentaminen

Oman tutkimusmenetelmäni olen osin rakentanut, laadullisista tutkimusmenetelmistä useita teoksia kirjoittaneen akatemiaprofessori Pertti Alasuutarin (2011) näkemysten varaan. Vaikka seuraava Alasuutarin kuvaus laadullisesta tutkimusprosessista on tutkimusta yleisellä tasolla kuvaileva, jopa leikkisä, tarjoaa se silti muuttaman selkeän ja oleellisen huomion laadullisen tutkimusprosessin luonteesta. Alasuutari (2011) kuvaa laadullista tutkimusprosessia eräänlaisena arvoituksen ratkaisemisena. Tutkimuksen alussa kerätään vihjeet. Vihjeiden avulla pyritään loogisesti päättelämällä löytämään ratkaisu arvoitukselle. Mitä useampi vihje saadaan kerättyä aineistosta, sitä varmemmin arvoitus saadaan ratkaistua. Tällainen kuvaus laadullisesta tutkimuksesta on leikittelevä, mutta se toimii yksinkertaistettuna esimerkkinä laadullisen tutkimusprosessin etenemisestä. (Alasuutari 2011, 44–45.)

Tutkimuksen tehtävän tai arvoituksen ratkaisemisen, voi ymmärtää seuraavanlaisesti. Arvoitus muodostuu yhdessä tutkimustehtävän ja aineiston kanssa. Teoreettinen kirjallisuus ja tutkimukseen valitut käsitteet toimivat työkaluina vihjeiden etsimiselle. Vihjeitä edustavat aineistosta tehdyt tulkinnat, jotka tässä tutkimuksessa ovat diskursseja. Tutkimustehtävän ratkaisu, tai Alasuutarin (2011) kuvilema arvoituksen ratkaisu, rakentuu lopulta diskurssien kuvailun ja tulkitsemisen varaan.

Alasuutari (2011) esittelee myös laadullisen tutkimuksen vaiheet konkreettisemmin. Alasuutarin mukaan laadullisen tutkimuksen analyysivaihe voidaan jakaa kahteen vaiheeseen. Analyysin ensimmäisessä vaiheessa aineistosta tehdyt havainnot ja tulkinnat pelkistetään. Pelkistämisen tarkoituksena on saada aineistosta helpommin käsiteltävä. Pelkistämällä tarkoitetaan tutkimuksen olennaisten asioiden nostamista esille aineistosta ja epäolennaisten asioiden karsimista ulkopuolelle. Käytännössä tämä tarkoittaa tutkijan keskittymistä aineistossa niihin asioihin, joilla hän näkee olevan merkitystä tutkimuksen kannalta. Pelkistämällä ei kuitenkaan tarkoiteta erojen poistamista aineistossa, sillä mahdolliset erot ovat jo itsessään tuloksia ja tutkimuksen kohteita. (Alasuutari, 2011, 39–48.)

Alasuutarin (2011) näkemystä seuraten, etenen tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa omia tulkintoja aineistosta tehden. Tekemieni tulkintojen apuna toimivat teoreettinen kirjallisuus ja valitut käsitteet, joiden avulla pelkistän aineistoa tutkimuksen kannalta oleelliseen ja epäoleelliseen. Alasuutarin (2011) mukaan tutkimuksen toisessa vaiheessa luodaan merkitystulkintoja aineistosta. Koska tutkimus etenee aina tutkijan valintojen ja näkemysten varassa, on tutkimuksen toisessa vaiheessa kyse kirjaimellisesti merkityksistä ja tulkinnoista, joita tutkija aineistolle antaa. Alasuutarin kuvauksessa laadullisesta tutkimusprosessista korostuu tutkijan rooli tulkintojen kautta. Näiden tulkintojen tulee kuitenkin olla perusteltuja ja tukeutua johonkin teoreettiseen kehykseen. (Alasuutari, 2011, 40–48.)

Kasvatustieteen professori Kari Kiviniemen (2010) korostaa, että aineistolähtöisyys on laadullisen tutkimuksen keskiössä. Alasuutarin mukaan aineistolähtöisyys korostuu aineiston ja tutkijan välisen jatkuvan vuoropuhelun kautta. Aineistolähtöisyyttä voidaankin pitää lähes synonyyminä laadulliselle tutkimukselle. Aineistolähtöisyys näkyy tutkimuksessa siten, että tutkimus etenee aineiston ehdoilla. Aineisto ikään kuin tuottaa itse käsitteensä tutkimusprosessin aikana, joskin tutkijalla on merkittävä rooli siinä, mitä hän tulkitsee aineistosta ja millaisen käsitteistön varassa tulkinnat tuotetaan. Aineistolähtöisessä tutkimuksessa teoreettisia käsitteitä ei siten tule rajata ennalta, koska aineiston ja tutkimusprosessin edetessä voidaan tarvita uusia käsitteitä, joiden varassa aineistoa tulkitaan. (Kiviniemi 2010, 74–75.)

Teoreettisten käsitteiden vaihtuminen ja joustavuus oli myös osa tutkimukseni tutkimusprosessia. Vaikka pyrin jo ennakolta tekemään käsitteitä rajaavia valintoja ja tulkintoja tutkimuskohteen ehdoilla. Huomasin aineistoa kerätessä ja analysoidessa, että se sisälsi sellaisia teemoja, joihin en ollut osannut varautua ennalta. Tästä johtuen käsitteet elivät koko tutkimusprosessin ajan. Tutkimusprosessin aikana etsin jatkuvasti uutta kirjallisuutta analyysin tueksi, jonka parista taas nousi esille uusia käsitteitä. Tutkimuksen aikana jouduin myös luopumaan joistakin ennalta valitsemistani käsitteistä, koska niiden sisältö ei palvellut aineistoa sen omista lähtökohdista käsin. Lopulliset käsitteet valikoituivat valintojeni, sekä aineiston ja tutkimuskirjallisuuden kanssa käydyn vuoropuhelun kautta. Suorittamani ”vuoropuhelua” voi verrata hermeneuttisessa kehässä etenevään päätteelyyn, josta prosessissa pitkälti oli kyse.

Kirjoittaminen on yksi piirre, joka tulee ymmärtää keskeisenä osana laadullista tutkimusprosessia (Saresma 2007, 56–57). Kirjoittaminen on yksi tutkimusmenetelmä ja analyysin väline. Kirjoittaminen edustaa kielen kautta tuotettua ajattelua. Asioiden auki kirjoittaminen tuo tutkijan ajattelun näkyviin. Kirjoittaminen antaa lukijalle mahdollisuuden tarkastella tutkimusta ja sen taustalla olevaa ajattelua tutkimuksen kaikissa vaiheissa. Pietikäisen ja Mäntynen (2009, 140) mukaan diskurssianalyysi, kuten laadullinen tutkimus yleisesti on eräänlaista tiheää kuvausta. Käsitteenä tiheä kuvaus tarkoittaa laaja-alaista havainnointia ja korostaa kirjoittamista havaintojen talteen keräämisen välineenä. Tiheä kuvaus on myös yleinen metodi etnologiassa, joka johtuu todennäköisesti Clifford Geertzin (1973) perinteestä.

3.2 Diskurssianalyysi metodina

”Millainen sitten on tuo diskurssien tutkimisen väline, diskurssianalyysi? Sen tehtävä on osoittaa vakiintuneiden ”totuusdiskurssien konstruktivisuus” ja tätä kautta horjuttaa totuuksia.”
(Husa 1995, 43.)

Diskurssianalyysiä Foucault’n kautta käsitellyt Sari Husa (1995) toteaa, että diskurssianalyysin sisältävän piirteitä semiotiikasta ja lingvistiikasta. Luonteeltaan diskurssianalyysiä taas voidaan pitää strukturalistisena tai jälkistrukturalistisena. Husan mukaan diskurssianalyysin tehtävä on kyseenalaistaa vallitsevat totuusdiskurssit ja siten osoittaa, että ne ovat alttiita ja mahdollisia muutoksille. Husa myös tuo esille, että Foucault itse ei ollut kiinnostunut diskurssianalyysissä tavallisesta puheesta. Foucault oli kiinnostunut ennen kaikkea sellaisesta puheesta, joka sisältää väitelausumia ja väittämiä. (Husa 1995, 42–44.)

Pietikäinen ja Mäntynen (2009) vertaavat diskurssianalyysiä lasten piirrostehtävään. Lasten piirrostehtävässä tulee yhdistää pisteet toisiinsa oikeassa järjestyksessä seuraamalla numeroita. Jokainen numeroitu piste paperilla on aineistosta tehty havainto eli diskurssi. Pisteiden välille vedetyt viivat kuvaavat puolestaan teoriaa ja käsitteitä, joiden avulla diskursseja eli pisteitä yhdistetään toisiinsa. Tarpeeksi monta pistettä yhdistämällä saadaan aikaiseksi kuva, eli ymmärrys tutkittavasta ilmiöstä. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 155–156.) Tämä esimerkki piirrostehtävästä kuvaa osuvasti havaintojen, teorian ja käsitteiden keskinäistä suhdetta diskurssianalyttisessä tutkimusprosessissa.

Diskurssianalyysin määrittelyä Foucault'n pohjalta voidaan pitää vaikeana. (Husa 1995). Tämä johtuu Foucault'n kirjoitustyylistä, jossa ilmaistaan asioita monimutkaisesti, viittaamalla vain ohimennen pitkiin tieteenfilosofisiin ja ontologisiin keskusteluihin. Foucault'n kirjoitustyyli onkin ranskalaisille teoreetikoille tyypillisesti monitulkintaista, mikä johtuu esseististä tyylistä, sekä runsaasta käsitteiden ja abstraktien kielikuvien käytöstä (Vrt. Salo 2014).

Foucault (2010) itse määritteli diskurssit tutkimuksen kohteeksi, jossa ei ole tilaa fenomenologiselle tulkinnalle ihmisistä. Tällä Foucault tarkoitti omin sanoin sitä, että "historiallisen analyysin tulisi -- viime kädessä tukeutua pikemminkin teoriaan diskursiivisista käytännöistä kuin teoriaan tiedon subjektista." (Foucault 2010, 12). Foucault'n tavoin olen kiinnostunut näistä "diskursiivisista käytännöistä". Yksinkertaisesti ymmärrettynä diskursiivisissa käytännöissä on kyse kielestä, jonka pohjalta tuotetaan sosiaalista todellisuutta. Sekä käytännöistä, joilla tuotetaan tätä sosiaalista todellisuutta kuvaavaa kerrontaa mahdollistavia ja rajoittavia ilmaisun keinoja.

Huomioitavaa Foucault'n määrittelyssä on se, ettei diskurssianalyysi ole kiinnostunut tiedon subjektista. Foucault'n käyttämässä diskurssianalyysissä kokeva ihminen, eli "tiedon subjekti", ei siten ole tutkimuksen kohde (Husa 1995, 43–44). Tältä osin metodini eroaa Foucault'sta diskurssianalyysistä, sillä en voi välttää tarkastelemasta myös tiedon subjektia. Tässä tutkimuksessa tiedon subjektilla tarkoitetaan kokevaa ja tulkitsevaa ihmistä. Kokeva ja tulkitseva ihminen toimii tämän tutkimuksen yhtenä keskeisenä tarkastelun ja tulkinnan kohteena.

Analyysimenetelmäni kohdistuu kielen kautta luotujen kulttuuristen rakenteiden (diskurssien) tutkimiseen. Tarkastelen yksilöä tämän diskursiivisen ympäristön osana. Yksilö on diskursiivisen toiminnan kohde, mutta myös tuottaja. Työhön ja työttömyyteen liittyvien diskurssien esille tuomisen ja tulkinnan kautta, teen työttömyyttä näkyväksi kulttuurisena tuotteena. Kulttuurisena tuotteena työn ja työttömyyden merkitykset ja arvot kohdistuvat aina myös kokevaan ihmiseen.

Diskurssianalyysin ymmärtämiseksi hain mallia muista diskurssianalyysiä käyttäneistä tutkimuksista. Yksi tällainen malli löytyi Kari Ilmosen (2010) artikkelista *Muuan diskurssianalyysi: Esimerkkinä Chydenius-instituutin vaikuttavuustutkimus*. Analyysimenetelmässään Ilmosen jäsentää aineiston kollektiivisiksi merkitysrakenteiksi teoreettisten käsitteiden avulla. Tämä tapahtuu sulattamalla aineiston

kerronta ja merkitykset osaksi yleisiä diskursseja. Aineistossa esiintyvät yksilöiden tuottamat tekstit siis liitetään osaksi jotakin oletettua yhteisöä, jossa yksilön puhe-tapa on yleinen ja kollektiivisesti jaettu. Tällä Ilmosen käyttämällä tavalla aineisto tulee luokiteltua ja kategorisoitua erilaisiin diskursiivisiin ryhmiin loogisesti. (Ilmonen 2010, 127–129.)

Ilmosen (2010) lisäksi käytin oman diskurssianalyysin luomisessa apuna Maria Joutsenvirran (2006) väitöskirjaa *Ympäristökeskustelun yhteiset arvot – Diskurssianalyysi Enson ja Greenpeacen ympäristökirjoituksista*. Joutsenvirran väitöksestä pyrin huomioimaan kirjoitustavan, jossa tutkijan ajattelu tulee selkeästi ja johdonmukaisesti esille. Siten lukija kykenee tekemään samanlaisia tulkintoja aineiston pohjalta kuin kirjoittaja, tai voi vaihtoehtoisesti kritisoida tutkijan tuloksia ja päättelyä. (Vrt. Joutsenvirta 2006, 69–72.) Nämä kaksi tutkimusta, Joutsenvirran (2006) ja Ilmosen (2010), toimivat oman diskurssianalyysimenetelmäni rakentumisessa merkittäväinä apuna ja koen siten velvollisuudeksi mainita tutkimukset.

3.3 Diskurssien tuottaminen aineistosta

Tutkimuksen alussa tarkoituksena oli tarkastella työttömyyttä mahdollisimman neutraalisti. Ymmärsin kuitenkin neutraalin tarkastelun olevan haastavaa tutustuessani syvemmin tutkimuskirjallisuuteen ja tutkimusaineistoon. Huomasin esimerkiksi ajatusteni olevan tutkimuskohteesta erilaisten näkemysten ja poliittisten arvojen läpäisemiä. Näille ajatuksilleni luonnollinen selitys löytyy tietysti roolistani suomalaisen yhteiskunnan jäsenenä. Ymmärtäessäni, että neutraali tarkastelu olisi haastavaa, mainituista omista ja ulkoisista syistä johtuen, katsoin paremmaksi tarkastella tutkittavaa aihetta kriittisesti. Näkemys tutkimusaiheen neutraalin tarkastelun haastavuudesta voidaan ymmärtää eräänlaisena jälkistrukturalistisena näkemyksenä, jonka mukaan kielen kautta tapahtuva todellisuuden objektiivinen kuvaaminen on hyvin haastavaa tai jopa mahdotonta (Vrt. Lecarpentier 2015, 17–19).

Tutustumisen aineistoon aloitin selailemalla aineistoa yleisesti. Aluksi hahmottelin aineiston siten, että sain luotua siitä kokonaisvaltaisen kuvan. Osin kokonaisvaltainen kuva aineistosta syntyi jo aineistoa kerätessä. Seuraavaksi luokittelin jokaisen aineiston mielipidekirjoituksen sen sisältämän kerronnan mukaisesti. Luokittelin aineistoa esimerkiksi yksilöllisiksi ja yhteisöllisiksi kertomuksiksi, tulkitsemalla mielipidekirjoituksia kuvitteellisella janalla. Tulkitsin myös mielipidekir-

joitusten mahdollista kohdetta, jolle kirjoitus oli tarkoitettu. Yhtenä luokittelemisen keinona toimi kirjoitusten tyyli. Oliko mielipidekirjoitus esimerkiksi hyökkävää, puolustavaa tai väheksyvää. Luokittelun kautta pyrin kategorisoimaan aineistoa erilaisiin kuvitteellisiin laatikoihin, joissa jokaisen laatikon sisällä olevilla kirjoituksilla oli jokin yhteinen ominaisuus. Esiteltyjen luokittelujen ja aineistoon tekemieni tulkintojen kautta, aineisto tuli minulle tutuksi ja pystyin tarkastelemaan sitä usealta erilaiselta kantilta.

Etsin aineistosta erilaisia aiheita ja teemoja. Sellaisia jotka käsitelivät sukupuolta, rahaa, yhteiskuntaa, valtaa, oikeudenmukaisuutta, yksilöä ja yhteisöä. Etsin ajankohtaisia ja merkityksellisiä aiheita, joita lopullisessa tutkimuksessa edustavat esimerkiksi ikä ja koulutus. Lisäksi etsin normatiivista kerrontaa sisältäviä tekstejä, joissa oli vahvoja väitelauseita ja väittämiä. Aineiston luokittelemisen ja tulkinnan kautta pyrin löytämään aiheita, jotka toistuisivat aineistossa useiden kirjoittajien kesken. Osa tutkimusaineiston toistuvista kertomuksista löytyi helposti ja täytti vaatimukseni diskursseista. Osa diskursseista löytyi kuitenkin vasta useamman aineistoon kohdistuneen lukukerran jälkeen. Pyrin myös etsimään niin sanotusti piilossa olevia diskursseja, lukemalla aineistoa useita kertoja ja tehden siitä erilaisia, osin rohkeitakin tulkintoja.

Lopulta muodostin omaa tulkintaa ja valitsemiani luokitteluja apuna käyttäen erilaisia diskursiivisia ryhmiä ja kategorioita tutkimusaineistosta. Yksi mielipidekirjoitus saattoi kuulua samanaikaisesti useampaan diskurssiin, täyttäessä kunkin diskurssin sisällölliset vaatimukset. Tutkimuksessa esiteltävät diskurssit ovatkin todellisuudessa moninaisempia ja luokitteluni mielipidekirjoituksista tulee ymmärtää aineistoa pelkistävänä. Kukin mielipidekirjoitus voi siten kuulua useampaan tutkimuksessa esiteltävään diskurssiin.

Aineistoprosessin tuloksena minulle muodostui erilaisia työttömien tuottamia diskursseja. Osa näistä peilautui lukemaani tutkimuskirjallisuuteen, osa taas nousi esille ilman kirjallisuutta ja näitä tukemaan etsin uutta tutkimuskirjallisuutta ja käsitteistöä. Lopulliset tutkimukseen valikoituneet diskurssit vaativat kymmeniä lukukertoja, sekä jatkuvaa palaamista aineistoon ja vertailua aineiston mielipidekirjoitusten kesken. Diskurssien tulkitsemisen avuksi määrittelin neljä kriteeriä, jotka jokainen tutkimuksessa esiintyvän diskurssin tulee täyttää.

- Diskurssin sisältöä käsitellään selvästi, jolloin erilaisten tulkintojen tekemisen mahdollisuutta voidaan rajata.
- Diskurssin sisältö toistuu useammalla kirjoittajalla suhteellisen yhtenäisenä.
- Diskurssin sisältö käsittelee jotakin seuraavista: työttömän suhdetta yhteiskuntaan, työttömän kokemusta arvosta tai työttömän roolia yhteiskunnassa.
- Diskurssin sisältö on kanta-aottava tai se sisältää väitteitä.

3.3 Mihin diskurssianalyysi vastaa

Tutkimuksessa esiteltävät diskurssit tulee ymmärtää tutkijan tekeminä, osin yksinkertaistettuinakin esiin nostoina kielen kautta luodusta todellisuudesta. Mikään kielellinen puhe- tai kirjoitustapahtuma ei todellisuudessa synny tyhjiössä tai vain yhden diskursiivisen kerronnan sisällä. Yksittäisen sanojen merkitykset samoin kuin diskurssien merkitykset, saavat todellisen merkityksensä kielen laajassa kokonaisvaltaisessa kontekstissa. Diskurssit tulee siten aina ymmärtää pelkistyksinä, joiden kautta pyritään tavoittelemaan kielen kokonaisvaltaisempaa semioottista luonnetta. (Kts. Pietikäinen & Mäntynen 2009.)

Alasuutarin (2011) mukaan tutkimuksessa tapahtuva pelkistävä havainnointi ja luokittelu on toimivaa. Alasuutarin korostaa, että liiallinen monipuolisuuden pohdinta ei tarjoa konkreettista, johon voisi tarttua tai selkeää kuvausta tutkittavasta ilmiöstä. (Alasuutari 2011, 43.) Tutkimuksessa tapahtuva diskurssien esille tuominen, joka voidaan ymmärtää myös pelkistämisenä, ei tarkoita sitä, että aineistoa ei nähtäisi monipuolisena ja holistisena kokonaisuutena.

Diskurssit ja tulkinnat aineistosta eivät ole absoluuttisia kuvauksia tai rakenteita todellisuudesta, vaan ne ovat tutkijan tekemiä perusteltuja oletuksia (Jokinen ym. 2004, 28). Toiseksi, tutkimuksen tekeminen on yhteiskunnallista käytäntöä. Tutkimuksessa ei tarkastella tutkittavaa ilmiötä sen ulkopuolelta käsin, vaan tutkimus tulee ymmärtää osana yhteiskuntaa ja kulttuuria (Alasuutari, 2001, 24–25). Tutkimus on siten yksi vaikuttamisen muoto yhteiskunnassa. Kolmanneksi, Pietikäinen ja Mäntynen (2009) korostavat, että tutkijan esittelemät diskurssit eivät muodostu vain sanoista, vaan myös tulkinnasta jonka tutkija tekee. Diskurssit ovat siten vuorovaikutuksellisia ja väärinymmärrykset ihmisten keskinäisessä kanssakäymisessä

mahdollisia ja jopa yleisiä. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 67.) Väärinymmärryksen ja väärän tulkinnan mahdollisuutta tutkijana en voi myöskään täysin sulkea pois. Neljänneksi diskurssianalyysin tarkastelun kohteena ovat aina historialliset, sosiaalisen ja kulttuurisen todellisuuden muodot ja muutokset (Fairclough 1992, 226).

Ongelmallinen kysymys, joka nousee esille edeltävän neljän kohdan kautta, on kysymys siitä mitä diskurssianalyysillä voidaan saavuttaa? Alasuutari (2011) vastaa tähän kuvailemalla laadullisen tutkimuksen pyrkimystä lisätä ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä. Eräs vastaus kysymykseen löytyy Kari Ilmosen (2010) runosta. Ilmosen runossa kuvataan tutkijan etsivän maailmasta piilossa olevaa alasinta. Tämä alasin ei ole täysin tarujen tuote, mutta on aina kuitenkin tutkijan takoma. Ilmonen viittaa tällä alasimella paradoksaalisesti tutkijan etsivän maailmasta jotakin todellista ja piilossa olevaa, jonka tutkija kuitenkin luo itse löytämisen ja esille tuomisen kautta. (Ilmonen 2010, 127.)

Ilmosen (2010) leikkisä esimerkki voidaan ymmärtää vakavasti siten, että tutkija luo tulkintojen kautta jostakin näkymättömästä kulttuurisesta rakenteesta jotain näkyvää ja käsiteltävää. Tutkija pyrkii nostamaan esille tietoisuuteen sellaisen, joka siellä ei aiemmin ole ollut. Kyse on pintaa syvemmälle menevästä tarkastelusta, ilmiön kuvaamisesta ja ymmärryksen avaamisesta, joka on pohjimmiltaan laadullisen tutkimuksen tarkoitus.

Sosiaalisten merkitysten maailmassa, joita diskurssit edustavat, ei ole olemassa yhtä ainoata oikeaa merkitystä. On kuitenkin olemassa hyviä, valistuneita ja perusteltuja näkemyksiä, joita aineisto ja teoria yhdessä tukevat. Kaikkia asioita ei voida kuvata laittamalla pistettä kahden ääripään välille. Tällainen asia on myös työttömyys. Etnografian arvo syntyy pyrkimyksessä käsitteellistää ja teoretisoida kulttuurisia ilmiöitä ja niiden merkityksiä (Lappalainen 2007, 9). Laadullisen tutkimuksen ja etnografian arvo on siten erilaisten ilmiöiden kuvaamisessa, ymmärtämisessä ja selittämisessä.

3.4 Aineisto

Tutkimusaineiston valikoimiseen ja keräämiseen on olemassa useita hyväksi todettuja tapoja. Tutkimukseni aineistoksi valikoitui mielipidekirjoituksista koostuva aineisto. Mielipidekirjoitusten lähdeksi valikoitui *Helsingin Sanomat*

maan suurimpana aamulehtenä. *Helsingin Sanomat* toimii laajan levikkinsä avulla yhtenä Suomen arvostetuimpana ja keskeisimpänä uutisten ja ajankohtaisten keskustelujen foorumina. *Helsingin Sanomien* kautta voin tarkastella tehokkaasti työtöntä yksilöä kulttuurisena tuotteena, sekä tulkitsemaan työn ja työttömyyden kulttuurisia arvoja.

Yksi kriittisen diskurssianalyysin luoja, Norman Fairclough (1997) toteaa sanomalehden olevan toimiva sosiokulttuuristen arvojen ja muutosten mittari. Teksti on aina tuotettu jossakin tiettyssä tilanteessa, tiettyyn tarkoitukseen ja monesti vielä tietylle yleisölle kohdennettuna. Sosiaaliselle todellisuudelle tyypillisesti, lehdessä julkaistut tekstit ovat kulttuurin arvoja ja ideologiaa tuottavia ja uusintavia diskurssien kautta. (Fairclough, 1997, 67–78.)

Tuija Saresman (2007) nykykulttuuria käsittelevässä väitöskirjassa *Omaelämänkeran rajapinnoilla: kuolema ja kirjoitus* todetaan kirjoittajien omien kokemusten korostuvan juuri tekstien kautta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tekstiä tulee tarkastella vain yksilöllisenä tuotteena, vaan kielen diskursiivisen ulottuvuuden kautta teksti on aina myös kollektiivinen tuotos. (Saresma 2007, 18.) Lehtiaineisto tarjoaa edeltävät näkemykset huomioiden erinomaisen tutkimuskohteen, jonka kautta voin tarkastella yksilön kokemusmaailmaa, mutta myös laajempia kokonaisuuksia, kuten yhteiskunnallisia diskursseja ja ennen kaikkea kerrontaa työstä ja työttömyydestä.

Aineistoa kerätessä käytin apunani *Helsingin Sanomien* internetsivujen lehtiarkistoa ja arkiston hakukonetta. Aluksi etsin laajasti tekstejä, jotka käsitelivät työtä ja työttömyyttä. Tutustuin teksteihin ja silmäilin niitä. Pyrin hahmottamaan mahdollisimman laajasti tutkimusaiheeni käsittelevien mielipidekirjoitusten sisältöä. Kirjoituksiin tutustuessa tuli nopeasti selväksi, että aineistoni rajautuisi käsittelemään puhtaasti työttömyyttä työttömien kokemana ja mielipidekirjoitusten kautta. Etsin kirjoituksista, joissa identifioidutaan selvästi työttömäksi. Karsin aineistosta pois esimerkiksi virkamiesten, poliitikkojen ja järjestöissä toimivien kirjoitukset. Aineistoni ulkopuolelle jäivät myös maahanmuuttajien kirjoitukset työttömyydestä. Syynä maahanmuuttajien karsimiselle oli se, että heidän kirjoituksiinsa käsiteltiin työttömyyttä vahvasti toiseuden ja maahanmuuton kautta. Sinälleen maahanmuuttajista koostuva aineisto olisi erinomainen omalle tutki-

muksellensa, mutta se olisi tämän tutkimuksen parissa eronnut liiaksi muusta aineistosta.

Lopullinen tutkimusaineisto sisältää muutaman mielipidekirjoituksen, jonka on kirjoittanut henkilö, joka ei ole työtön. Näiden ei-työttömien mielipidekirjoittajien kohdalla kyse on työttömän vanhemmasta, sisaresta tai puolisoista. Näen näiden ei-työttömien kirjoitusten olevan niin lähellä omakohtaista kokemusta työttömyydestä ja työttömän kokemusmaailmaa, että valitsin lopulta ne osaksi aineistoa.

Tutkimusaineiston mielipidekirjoitukset ovat rakenteeltaan ajateltua tekstiä. Harva lehdessä julkaistu mielipidekirjoitus on nopeasti tai ajattelematta kirjoitettu. Mielipidekirjoitukset ovat luonteeltaan jäsenneltyjä ja selvästi etenevää tekstiä. Mielipidekirjoituksille tyypillisesti ne ovat myös kantaaottavia, joista osa lähestyy jopa ehdottomuutta. Mielipidekirjoitus onkin harvoin puolueeton. Nimensä mukaisesti mielipidekirjoituksen tehtävä on ottaa kantaa ja olla jotakin mieltä. Osa mielipidekirjoituksista on keskenään ristiriitaisia ja siten ne polarisoivat tutkimusaihetta jo työttömien itsensä kautta. Polarisaatio ei kuitenkaan vähennä aineiston arvoa, vaan päinvastoin. Vahvoja mielipiteitä sisältävä aineisto tarjoaa loistavan diskursiivisen kentän tarkasteltavaksi. (Kts. Joutsenvirta 2006, 66–69.)

Tutkimusaineisto on *Helsingin Sanomien* yleisestä linjasta poiketen julkaistu lähes kokonaan nimettömänä. Poikkeavan linjauksen syynä voidaan nähdä työttömyyden olevan aiheena arkaluontoinen. Arkaluontoisuuden takia valtaosa kirjoittajista on halunnut peittää identiteettinsä ja lehden toimitus on hyväksynyt tämän valinnan. Määrällisesti aineisto koostuu 54 mielipidekirjoituksesta, jotka on julkaistu *Helsingin Sanomien* mielipidepalstalla vuosien 2008 ja 2013 välillä. Tutkimuksessa aineisto on merkitty julkaisupäivämäärän mukaan.

Helsingin Sanomien valitseminen aineiston lähteeksi vaikuttaa selvästi aineiston laatuun, tutkimustuloksiin ja tulosten yleistettävyyteen. Tyypillinen piirre *Helsingin Sanomien* lukijakunnassa on, että suuri osa lukijoista koostuu korkeakoulutetuista henkilöistä. Markkinointiratkaisujen (2011, 10) julkaisusta selviää, että *Helsingin sanomien* lukijoista jopa 24 % on ilmoittanut kyselyn perusteella toimivansa ylempänä toimihenkilönä tai johtavassa asemassa. Toinen merkittävä piirre lehden lukijakunnassa on, että puolet sen lukijoista on yli 50-vuotiaita miehiä (Markkinointiratkaisut 2011, 10). Tutkimukseni kannalta näitä tietoja ei voida kuitenkaan laittaa yksi yhteen aineiston kanssa. Tutkimusaineistosta ei selviä läheskään

kaikkien kirjoittajien ikää, sukupuolta, koulutustaustaa tai asemaa. Siten moni asia, jolla voidaan nähdä olevan merkitystä työttömyyden määrittelyssä jää pimentoon. Tästä syystä edeltävät tilastot ovat suuntaa antavia ja toimivat osaltaan aineiston taustalla olevien ihmisten luokittelun apuna.

En kykene täysin vastaamaan siihen, mistä sosioekonomisesta asemasta tulevat työttömät ovat kirjoittaneet mielipidekirjoituksia, joista tutkimusaineistoni koostuu. Aineisto viittaa vahvasti korkeakoulutettuihin, mutta tämä näkemys on kuitenkin tulkinnallinen. Toinen asia, jota en voi selvittää on se, keiden työttömyyttä käsittelevien mielipidekirjoitukset on julkaistu ja keiden ei. Mitä enemmän julkaisemattomia mielipidekirjoituksia on, sitä selkeämmin aineisto ja sen kerronta on rakentunut *Helsingin sanomien* toimituksen valintojen pohjalta. Osaltani pyrin kuitenkin huomioimaan nämä kaksi asiaa aineistoanalyysin yhteydessä.

Yhteenvedona voin todeta, että aineiston työttömät eivät ole kattava kuvaus Suomen työttömistä. Aineiston työttömät ovat sattumanvarainen otanta *Helsingin Sanomiin* mielipidekirjoituksen kirjoittaneista työttömistä, joiden teksti on julkaistu. Vaikka aineisto ei tarjoa kuvaa suomalaisesta yhteiskunnasta pienoiskoossa, tarjoaa se kuitenkin potentiaalisen väylän avata diskurssianalyysin keinoin työtä ja työttömyyttä laajemmassa kulttuurisessa ja sosiaalisessa kontekstissa (Vrt. Fairclough 1992, 74).

On myös hyvä huomioda, että *Helsingin Sanomilla* on oma politiikkansa julkaisujen suhteen. Lehti ei edusta yhteiskuntaa neutraalisti, kuten lukijakuntakin jo osoittaa, vaikka se oletettavasti siihen pyrkii. *Helsingin Sanomien* voidaan nähdä olevan elitistinen lehti. Tämä näkyy esimerkiksi yleisesti lehden mielipidekirjoituksissa, joiden keskuudessa on vahvasti edustettuina eri eliitit. Monet poliitikot, yritysjohtajat, sekä taiteen ja tieteen edustajat käyttävät *Helsingin Sanomien* mielipidekirjoituspalstaa viestintäkanavanaan. Näiden eliitin edustajien mielipidekirjoitukset näyttävät myös yleisesti saavan tilaa lehden mielipidepalstalla.

Mielipidekirjoittajien elitistisyys on jo itsessään mielenkiintoinen diskursiivisen tiedon ja vallan ilmenemisen muoto. Ylipääntänsä kysymys siitä, kenellä on oikeus kirjoittaa ja tulla julkaistuksi koskee kaikkia medioita (Fairclough, 1997, 58). Mielipidekirjoitusten julkaisuista vastaavilla toimittajilla on valta ohjata lehdessä käytäviä keskusteluja ja jopa nostaa mielivaltaisesti esille oman näkemyksensä

pohjalta asioita, jotka tulevat julkaistuiksi ja joista lehdessä käydään keskustelua. Tiedotusvälineillä onkin vahva ideologinen voima (Fairclough, 1997, 65).

3.5 Aineiston ajallinen rajaaminen

Aineistoa etsiessäni pyrin rajaamaan aineiston mahdollisimman selvästi viime vuosille. Rajaamisen kautta pyrin luomaan aineistosta ajallisesti mahdollisimman tiiviin. Tämän toimen taustalla oli ajatus kansainvälisestä talouskriisistä ja sen luomasta suhteellisen yhtenäisestä taloutta koskevasta ilmapiirisistä. Hetemäki (2010) toteaa kansainvälisen talouskriisi alkaneen vuonna 2007 rahoitusmarkkinoiden luottamuspulasta. Suomessa talouskriisi alkoi näkyä selkeästi vuonna 2009 viennin ja BKT:n supistumisella. (Hetemäki, 15, 2010.) Kansainvälisen talouskriisin alusta asti olemme voineet seurata päivittäin negatiivisia uutisia taloudesta.

Viime vuosina mediassa on ollut jatkuvasti esillä nuorisotyöttömyys, huoltosuhteen heikkeneminen, yritysten toiminnan kannattavuuden parantamiset ja rationaalisoinnit (joka monesti tarkoittaa irtisanomisia), valtion velkaantuminen, kreikka, taantuma, Nokian puhelinmarkkinoiden romahdus ja myynti, sekä työpaikkojen vähentyminen suoraan ja välillisesti näiltä sektoreilta. Erilaiset uhkakuvat ja epävarmuus ovat päivittäin esillä mediassa. Mainitut esimerkit ovat myös suoraan tai välillisesti nostaneet esiin keskustelun työttömyydestä. Olemme kuulleet näkemymiä siitä, että meidän tulee tehdä uhrauksia palkassa ja hyvinvoinnissa pitääksemme yllä sen, mitä vielä on hyvinvointiyhteiskunnasta jäljellä. Oleellista tällaisissa väitteissä ei ole se, onko hyvinvointiyhteiskunta todella kriisissä vai ei. Tärkeää on ymmärrys siitä, että tällaisen kerronnan kautta rakentuu diskursseja, jotka voivat muuttua hegemonisiksi ja siten kerronta saa tiedon ja totuuden arvon.

Edeltävään heikkoon taloudelliseen ympäristöön ja tästä uutisointiin sijoittuvan ajattelun kautta, pidän aineiston rajaamista vuosien 2008–2013 välille perusteltuna. Otaksun aineiston mielipidekirjoitusten syntyneen melko samanlaisessa taloutta ja työtä käsittelevässä ilmapiirissä. Jokainen yksilö tulkitsee kuitenkin tätä ilmapiiriä omin ehdoin. Yhteiskunnassa esiintyvä taloudellinen keskustelu ei ole vain minun luoma tai asettama kehys, vaan yhteiskunnallisten ja globaaleiden ilmiöiden ja tapahtumien tuottama, osin diskursiivinen kuvaus ympäröivästä ajasta.

4 Analyysi

4.1 Diskurssi stereotyyppisen työttömyyden kieltämisestä

Työttömyyteen kohdistuu paljon erilaisia negatiivisia asenteita ja näkemyksiä. Nämä asenteet ja näkemykset työttömyyttä kohtaan ilmenevät selvimminkin erilaisien stereotyyppisten kerrontojen kautta. Laiskuus, alkoholismi, työn vieroksuminen, sekä useat muut negatiiviset käsitteet liitetään stereotyyppisessä arkipuheessa työttömyyteen. Tairan (2006) mukaan stereotyyppioilla on tärkeä tehtävä kulttuurin normaalin ylläpitämisessä. Stereotyyppioita luomalla ylläpidetään kulttuurin normaaleja, kategorisoimalla asioita hyväksyttävään ja ei hyväksyttävään. (Taira 2006, 84–87.) Yleisesti stereotyyppioiden luokittelua hallitsevat vallassa olevat tahot ja enemmistöt (Eriksen 1993, 23). Stereotyyppisen työttömyyden sisällön ja merkitysten voidaan tämän pohjalta nähdä syntyvän kategorisesti työtä tekevien ja sen arvoa vaalivien taholta.

Tutkimusaineistossa esiintyi yhtenä toistuvana kerronnan muotona stereotyyppisen työttömän kuvausta vastustava kertomus. Stereotyyppisen työttömyyden vastustaminen esiintyy sellaisenaan myös Tairan (2006, 114) tutkimuksessa. Tutkimusaineistossa esiintyvän kerronnan pyrkimyksenä on erottautua stereotyyppisen työttömän kuvauksesta ja välttää stereotyyppisen kerronnan alaiseksi joutuminen. Erottautuminen stereotyyppisen työttömän kuvauksesta tapahtuu aineistossa kahden erilaisen tavan kautta.

Mielipidekirjoittajat kuvaavat yleisesti sitä, kuinka heihin kohdistuu todellisuudesta poikkeava, osin valheellinen työttömyyden kuvaus. Tämä todellisuudesta poikkeava tai valheellinen kuvaus voidaan nähdä stereotyyppisen työttömän kuvauksena. Osa mielipidekirjoittajista pyrkii erottautumaan tästä stereotyyppisestä työttömän kuvauksesta rakentamalla itsestensä toisenlaista työttömän kuvausta. Tähän työttömien mielipidekirjoittajien luomaan kuvaukseen työttömästä ei kuulu ominaisuuksia, joita yleisesti liitetään stereotyyppiseen työttömään alaisuuteen.

Seuraava kirjoittaja tuo esille molemmat diskurssissa esiintyvät kerronnan muodot. Kirjoittaja määrittelee ensiksi stereotyyppisen työttömän ja sen jälkeen etäännyttää itsensä tästä väärästä ja valheellisesta työttömän kuvauksesta, rakentamalla itsestään toisenlaisen työttömän kuvauksen.

Vähän väliä saa lehdistä lukea, millaisia pitkäaikaistyöttömät ovat. Lukija saa käsityksen, että he ovat yhtenäisen joukko mielenterveysongelmaisia juoppoja, jotka käyttävät kaikki sosiaalitukia häikäilemättömästi hyväkseen. Töitä he eivät ole koskaan vaivautuneet tekemään, vaan vieroksuvat niitä.

Itse en tunne kuin yhden pitkäaikaistyöttömän, ja hänestä osaankin kertoa.

Mikään yleistys ei kolahda. Opin työnteon jo lapsena pienviljelijäperheessä.

Vuosikymmenet kuluivat, ja työtä riitti. Toisinaan kahta työtä samaan aikaan. 1990-luvun lamakin tuli ja meni niin, että en saanut hengähdystaukoa.

Olen pitkäaikaistyötön. En ole koskaan saanut potkuja enkä ole koskaan kieltäytynyt työstä. Minulla ei ole mielenterveysongelmia. En käytä päihteitä. Elämäntapani on ekologinen.

En ole koskaan käynyt toimeentulotukiluukulla. Elin jo työssä ollessani säästäväisesti. (14.11.2010.)

Kirjoittaja esittelee mielipidekirjoituksen alussa stereotyyppisen työttömän kuvakseen, joka esiintyy hänen mielestään yleisesti mediassa. Kirjoituksessa esiintyvän stereotyyppisen ja negatiivisen työttömän kuvaukseen kuuluvat ominaisuuksina mielenterveysongelmat, alkoholismi ja sosiaalitukien häikäilemätön hyväksikäyttö. Kirjoittajan kuvailema stereotyyppinen työtön voidaan nähdä eräänlaisena diskursiivisena kertomuksena, jossa yleistä on näkemys työttömyydestä työttömän omana syynä, sekä siten vahva leimallisuus työtöntä kohtaan.

Stereotyyppisen työttömän diskurssi tulee ymmärtää laajasti työtöntä leimaavana ja alentavana puhetapana, josta kirjoituksessa esiintyvät ominaisuudet ovat kaikkein kärjistynein esimerkki. Näkemys stereotyyppisen työttömän diskurssista esiintyy myös Tairan (2006) aineistossa vastaavanlaisten kuvausten kautta. Tairan (2006, 84–87) mukaan stereotyyppisen työttömän kertomus on työn järjestystä tukeva kertomus, joka varoittaa siitä millaiseksi elämä muuttuu, jos työtön ei pyri työllistymään tai kouluttautumaan.

Edeltävä kirjoittaja kertoo stereotyyppisen työttömän kuvauksensa jälkeen, tuntevansa vain yhden työttömän, itsensä, johon kyseinen kerronta ei "kolahda". Kirjoittaja luo itsestään kuvan, jossa hän on käytännössä kaikkea sitä, mitä mediassa

esiintyvä kuvaus työttömyydestä ei ole. Kirjoittaja ei kertomansa mukaan käytä päihteitä. Kahta työtä tehdessä työnteon vauhtia ei hidastanut edes lama. Nykyisestä pitkäaikaistyöttömyydestä huolimatta kirjoittaja ei ole koskaan käynyt "toimeentulotukiluukulla", koska on elänyt "säästäväisesti". Lisäksi kirjoittaja kertoo vielä elävänsä "ekologisesti".

Kirjoittajan erottautuessa kerronnallaan stereotyyppisen työttömän kuvauksesta, tulee hän rakentaneeksi toisen, yhtäläillä stereotyyppisen ja normatiivisen kerronnan työttömästä. Kirjoittajan luomassa stereotyyppisen työttömän kuvauksessa esiintyy ahkera, itsenäinen ja omin avuin pärjäävä työtön työmies. Kirjoittajan kerronnan pohjalta syntyy kuvaus oikeanlaisesta työttömästä, sekä oikeutus työttömyydelle. Kirjoittajan kuvaus omasta ahkeruudesta ja selviämisestä työttömyydenkin kohdalla on kuin malliesimerkki Kortteisen (1992) selviytymisen eetoksesta. Kirjoittaja esittelee olevansa selviytyjä, niin lamassa kuin työttömyydessä. Kirjoittaja on selviytynyt yksin työtä tekemällä ja nyt työttömänä selviää edelleen, työn kautta hankittujen säästöjen turvin. Tässä kirjoittajan itsenäisessä selviämisessä ja kyvyssä kohdata elämän tuomat haasteet voidaan nähdä romantisoi-tua työeetosta korostavaa ajattelua. Keskeisenä on kuitenkin kertomus itsenäisestä selviämisestä työttömyydessä.

Kyseinen mielipidekirjoitus on aineiston voimakkain kuvaus, jossa kieltäydytään identifioitumasta stereotyyppisen työttömän mukaiseen kerrontaan. Edeltävä kerronta polarisoi vahvasti erilaisia työttömyyden diskursseja ja työttömiä yksilöitä. Se korostaa työttömyydessä itsenäistä pärjäämistä, mutta sisältää myös työn arvoa ja merkitystä korostavaa kerrontaa. Kirjoituksen voidaan nähdä sisältävän normatiivista kerrontaa oikeanlaisesta työttömästä, työn kulttuurisesta arvosta ja selviytymisen eetoksesta. Kirjoittajan luoman oikeanlaisen ja oikeutetun työttömän kuvauksen johdosta, kirjoitus tulee ymmärtää kulttuurisessa kontekstissa yhtäläillä stereotyyppisenä kuvauksena, kuin se työttömyyden kuvaus josta kirjoittaja pyrkii erottautumaan.

Seuraavissa mielipidekirjoituksissa esiintyy kokemus siitä kuinka työttömyydestä on olemassa vääränlainen kuvaus, jonka kerronnan alaisiksi mielipidekirjoittajat kokevat väärin perustein joutuneensa.

Niin kauan kuin virheelliset käsitykset työttömien etuuksista elävät, ei epäkohtia saada korjatuksi.

Elän huomattavasti köyhyysrajan alapuolella...

Köyhyydessä oikeasti elävä 28-vuotias. (29.7.2010.)

Täytän 41 vuotta, ja olen ensimmäistä kertaa ilman vakinaista työtä, siis työtön työnhakija. Kesti neljä kuukautta, ennen kuin pystyin sanomaan asian ääneen muille kuin perheelleni.

Lisäksi meidän, jotka etsimme aktiivisesti töitä ja näemme vaivaa sen eteen, ihmisarvoamme alennetaan, kun meitä kohdellaan työtä vieroksuvin halutessa vain sitä, mistä meidät on tahtomattamme karkotettu. (27.2.2009.)

Kirjoittajien mukaan stereotyyppinen kuvaus työttömistä rakentuu "virheellisiltä käsityksistä". Nämä käsityksen syntyvät mielikuvista työttömien korkeasta taloudellisesta hyvinvoinnista ja siitä, että työttömät olisivat työtä vieroksuvia. Väärä kuvaus työttömyydestä näyttää aineiston pohjalta työtöntä yksilöä määrittävä tai määrityksen uhka on olemassa. Näkemystä tukee kirjoittajien toiminta, jonka tavoitteena on osoittaa että työttömät elävät stereotyyppisen työttömän kuvauksen vastaisesti. Kirjoittajat pyrkivät siten etäännyttämään oman minän stereotyyppisen työttömän kuvauksesta.

Ensimmäisessä mielipidekirjoituksessa kirjoittaja pyrkii erottamaan itsensä stereotyyppisen työttömän kuvauksesta, korostamalla kuinka todellisuudessa elää köyhyydessä. Toinen kirjoittaja taas korostaa työttömyyden luomaa häpeää, kuvailemalla kuinka vaikeaa oli kertoa työttömyydestä edes omalle perheelle. Kirjoittaja tuo myös esille kokemansa syrjinnän, koska hänen luullaan olevan työtä vieroksuva, vaikka todellisuudessa hän etsii kertomansa mukaan aktiivisesti työtä. Stereotyyppisen työttömän kuvauksen voidaan tämän pohjalta nähdä olevan suhteellisen vahva ja yleinen. Siten kirjoittajien erottautuminen stereotyyppisen työttömän kuvauksesta ei myöskään ole helppoa. Työttömiin näyttää kohdistuva kulttuurisen kerronnan tasolta vahvoja ennakkoluuloja ja odotuksia, stereotyyppisen työttömän kuvauksen kautta.

Edeltävien mielipidekirjoitusten kautta työtön näyttäytyy helposti nöyryytettynä ja eräänlaisena toisen luokan kansalaisena. Työttömyyden merkitystä yksilölle onkin hyvä pohtia identiteetin muodostumisen kannalta ja pyrkiä ymmärtämään millaisia ominaisuuksia työttömän identiteettiin kohdistetaan yhteiskunnan taholta tapahtuvan kerronnan kautta. Työn ja työttömyyden ollessa vahvoja kult-

tuurisen kerronnan kohteita ei identiteetti ole koskaan pelkän yksilön itsensä tuotama. Rapport (1997, 190) ja Eriksen (2005, 390–399) korostavat, että identiteetin muodostumisessa ei ole kyse tasa-arvoisesta prosessista kulttuurin ja yksilön välillä. Aineiston työttömien pyrkimys erottautua stereotyyppisen työttömän kuvauksesta ja luoda itsestä toisenlainen työttömän kuvaus voidaan ymmärtää eräänlaisena identiteettiprosessina. Tässä identiteettiä ja yksilöllistä kerrontaa muokkaava prosessi syntyy pyrkimyksestä välttää stereotyyppisen työttömän identiteetin alaiseksi joutuminen ja siten tulla hyväksytyksi kulttuurin normien ja sääntöjen pohjalta.

Identiteettiprosessi näkyy mielipidekirjoituksissa tavoitteena luoda itsestä oikeanlainen työttömän kuvaus korostamalla toimintakykyä. Omaa aktiivisuutta korostamalla työttömät tulevat myös korostaneeksi työtä kulttuurisen normaalin ytimessä. Mielipidekirjoituksissa esiintyvä oman toimintakyvyn korostaminen ja halua päästä osaksi työelämää on kaikkia mielipidekirjoituksia yhdistävä tekijä. Siten toimintakyvyn korostaminen voidaan ymmärtää keskeisimpänä kuvauksena työttömien tuottamassa diskurssissa. Oman toimintakyvyn korostamisen syynä toimii loogisesti pyrkimys ottaa etäisyyttä stereotyyppisen työttömän diskurssista.

Olen hakenut töitä aktiivisesti ja käynyt haastatteluissa.
Kehuja olen saanut ja kannustusta... (27.2.2009).

Nyt mietin, mitä minun pitäisi tehdä, että saisin tehdä töitä vaikka ruokapalkalla. Vaihtoehdot ovat vähissä (16.2.2009).

Olen lahjakas, sinnikäs, uuttera, koulutettu, kauniskin, mutta köyhä! (5.4.2009).

Olen korkeasti koulutettu, ammattitaitoinen ja motivoitunut työtön työnhakija (18.3.2011).

Työttömien kulttuurisen normaalin ja hyväksynnän tavoittelu on tyyliltään yksinkertaista. Kirjoittajat korostavat omaa toimintakykyä, osaamista ja ammattitaitoa, sekä ennen kaikkea halua päästä töihin. Halua päästä töihin nousee niin keskeiseksi, että työtä ollaan valmiita tekemään pelkällä ruokapalkalla. Pyrkimys päästä työelämään ilman palkkaa, voidaan nähdä esimerkkinä työn arvoa korostavasta ajattelusta. Työ on niin keskeistä, että se toimii keinona päästä osaksi kulttuurista normaalia, eikä siten ole vain keino hankkia taloudellista pääomaa.

Tairan (2006) mukaan työttömien aktiivisuuden korostamisen taustalla on pyrkimys etäännyttää stereotyyppisen työttömän diskurssia, jonka mukaan työtön on passiivinen ja laiska. Tairan mukaan tällaisessa toiminnassa on kyse vastadiskursista suhteessa negatiivisen ja stereotyyppisen työttömän diskurssiin. Taira myös näkee aktiivisuuden korostamisessa olevan kyse osittaisesta itsensä hyväksymisestä työttömyydessä. (Taira 2006, 148.)

Seuraava kirjoittaja esittelee hienosti stereotyyppisen työttömän kuvauksen ja sen mistä tässä kerronnassa on kulttuurisesti kyse.

Olen työtön ja siirryin noin puoli vuotta sitten ansiosidonnaisen päivärahan piiristä Kelan työmarkkinatuelle. Haluan tuoda esiin joitakin muutoksia, joita tapahtuu yhteiskunnan odotuksissa ja asennoitumisessa tällä reilun kahden vuoden taipaleella palkkatyössä käyvistä kansalaisista yhteiskunnan tuottamia sosiaalipalveluja käyttäväksi asiakkaaksi.

Perusasenne tukien saajaa kohtaan on epäluottamus ja hänen oman harkintakykynsä kyseenalaistaminen.

Kun keskustellaan erilaiset tulonsiirtojen vastikkeellisuudesta, käytännössä se toteutuu omanarvontunnon ja itsemääräämiskyvyn menetyksenä, vähittäisenä vaientamisen ja syrjäytymisenä, ei syrjäyttämisenä (18.2.2010.)

Kirjoittajan mukaan valheelliset kuvaukset työttömyydestä ja työttömyyden ongelmat syntyvät suhtautumisesta työttömiä kohtaan. Kirjoittajan mukaan työttömän harkintakyky kyseenalaistetaan ja häneen kohdistuu epäluottamus, joka näkyy esimerkiksi tukien vastikkeellisuutena. Työttömäksi joutuminen näyttäytyy kirjoittajan mukaansa todisteena oman toimintakyvyn puutteesta. Kirjoittaja korostaa kuinka työtön ei syrjäydy työttömyyden johdosta, vaan yhteiskunta syrjäyttää työttömän sen omista, työttömyyteen (ja siten työhön) kohdistavista arvoista käsin. Kirjoittajan ajatusta tukee näkemys, jonka mukaan negatiivista kuvaa työttömistä rakentava puhe vähentää työttömien sosiaalista asemaa (Kontula 1998, 119). Sosiaalisen aseman vähentyessä vähenee myös työttömien toimintakyky sosiaalisen kentällä. Tämä ilmenee työttömiin kohdistettavana stereotyyppisen työttömän kuvauksena, jonka vastustamisessa työtön on heikossa asemassa.

Kirjoittajan kertomuksessa esiintyy eräänlainen itseään toteuttava ennustus, joka esiintyy myös Tairalla (2006, 87–88), sekä Kontulalla (1998, 119). Tässä itsensä to-

teuttavassa ennustuksessa työttömällä on riski joutua stereotyyppisen kerronnan mukaiseksi eläjäksi, jos häneen suhtaudutaan yhteiskunnallisessa kerronnassa siten, ettei hän kykene itsenäiseen päätöksentekoon. Tällöin työtön tulee helposti alistettua byrokratian ja kontrollin alaiseksi. Näin toimiva järjestelmä tuottaa byrokrattisen pakon ja säätelyn kautta työttömistä sellaisia, joita heidän odotetaan olevan.

Edeltävän mielipidekirjoituksen näkemykset hyväksyttäessä työttömyys on yhteiskunnan luoma sosiaalinen ongelma. Näin ajateltuna työttömyyden ongelmaa tulisi purkaa yhteiskunnan sisäisten arvojen ja asenteiden kautta. Vaikka kirjoittaja ei pyri etäännyttämään itseä stereotyyppisestä työttömästä edellisten kirjoittajien tavoin, tulee hän kirjoituksella kyseenalaistaneeksi koko negatiivisen ja stereotyyppisen työttömän kuvauksen, esitelleessään sen eräänlaisena diskurssina ja hegemoniana. Kirjoittaja pyrkii osoittamaan stereotyyppisen työttömän kuvauksen olevan kulttuurin arvojen kautta tuotettu kuvaus, jota ylläpidetään diskursiivisesti.

Esitellyn diskurssin keskeinen kertomus on stereotyyppisen työttömän kuvauksen kyseenalaistaminen ja etäännyttäminen. Diskurssin kirjoitukset kuitenkin rakentuivat selvästi työn kulttuurista normaalia tukeviksi, joten diskurssin ei kyseenalaista työn kulttuurista järjestystä tai merkitystä. Kyseenalaistetuksi joutuu vain stereotyyppinen työttömän kuvaus, joka kohdistuu tai uhkaa kohdistua työttömään yksilöön. Työttömyys pitääkin ymmärtää luvussa diskursiivisena kappailuna oikeudesta määritellä työttömyyttä. Työttömät myös pyrkivät kohti hyväksytyä yhteiskunnallista asemaa, jonka he kokevat menettäneensä työttömyyden takia.

4.2 Diskurssi eläteistä

Mieheni joutuu elättämään neljä vielä kotona asuvaa lastamme sekä minut. (8.8.2010).

Kevät meni näissä merkeissä - ja yllättäen vanhempien kustantamana, viranomaiset kun eivät tue nuoria työttömiä. (2.8.2009).

Olemme joutuneet avustamaan lastamme kuukausi toisensa jälkeen. (10.8.2009).

Olen pitkään elänyt eläkkeellä olevan leskiäitini lainaamalla rahoilla. (24.3.2010).

Elätän vaimoani joka on työtön. (27.2.2013).

Selvimmän yksilöllistä arvomaailmaa korostava kertomus löytyi aineiston taloutta käsittelevien mielipidekirjoitusten parista. Diskurssin sisällä on nähtävissä yhteisöllisten arvojen ja rakenteiden katoamista sellaisena, kuin jälkimodernin piirissä yhteisöllisyyden katoaminen monesti kuvataan (Kts. Bauman 2002). Elätin-diskurssiksi nimeämäni kerronnan tyyli rakentuu kokemuksen ympärille, jossa ollaan joko työttömyyden takia toisen taloudellisen tuen varassa tai toimitaan työttömän taloudellisenä tukena. Yksilön rooli on siis toisen elättinä tai elättäjänä.

Mielenkiintoiseksi diskurssin tekee se, että pelkät työttömät eivät toista diskurssia, vaan diskurssin kerrontaa toistuu myös työttömien puolisoitten ja vanhempain tahoilta. Kerronnassa on tyypillistä elättinä olemisen kuvaaminen negatiiviseksi ja leimaavaksi, sekä elättäjälle tilanteen kokeminen epäoikeudenmukaisena. Diskurssia toistavat tahot, eläitit ja elättäjät siirtävät vastuun tilanteesta kategorisesti valtiolle.

Toisen lapsen syntymän jälkeen minut irtisanottiin tuotannollisten ja taloudellisten syiden takia silloisesta työpaikastani.

...on nöyryyttävää lähes 50-vuotiaana pyytää taskurahaa mieheltä. En voi antaa lapsilleni rahaa, enkä voi ostaa edes lääkkeitäni vaatteitani tai ruokaani

Mieheni kyllä antaisi minulle rahaa, jos sitä jäisi. Yleensä riitelemme vain rahan puutteesta. Kun mieheni haluaa loukata minua on hänen helppo kutsua minua elätiksi. (8.8.2010.)

Edellinen kirjoittaja kuvaa tilannetta, johon työttömyyden takia on joutunut. Puolison elättinä olemisen tuottaa kirjoittajalle alemmuutta ja nöyryytystä. Tämä ilmenee kirjoittajan kuvauksena siitä kuinka nöyryyttävänä on pyytää rahaa puolisoilta. Kirjoittajan nimimerkki "Äiti vailla ihmisarvoa" kuvaa elättinä olemisen alentavaa ja nöyryyttävää luonnetta. Kirjoittajan kokemus ihmisarvon menetyksestä ja nöyryytyksestä ei synny suoraan työttömyydestä, vaan työttömyyden aiheuttamasta heikosta taloudellisesta tilanteesta, jonka takia joudutaan turvautumaan toiseen taloudellisesti. Kirjoittajan logiikan mukaan aikuisella ihmisellä ei tulisi olla tarvetta pyytää "taskurahaa" toiselta, ei edes puolisoilta. Rahan pyytäminen näyttää jättävän kirjoittajan heikompaan asemaan perheessä ja parisuhteessa. Nöyryytyksen ja alemmuuden kirjoittaja tuo esille

kertomalla, kuinka hänen miehensä voi loukata häntä haukkumalla häntä elätkiksi.

Diskurssin kerronnassa raha näyttäytyy aikuisen ihmisen perusominaisuuksiin kuuluvana asiana, jota tulee omistaa ja kyetä hankkimaan itsenäisesti. Esimerkiksi edellinen kirjoittaja korostaa taloudellisen tilanteen vaikeutta, kuvaamalla kuinka hänellä ei ole rahaa edes elämän välttämättömiin tarpeisiin, kuten lääkkeisiin tai ruokaan. Kirjoittaja kuvaa tämänlaisia tarpeita välttämättömiksi ja luo niistä kerronnassa arkisia, sekä jotakin sellaista joiden hankkimisen tulisi olla itsestään selvää jokaiselle yksilölle. Kirjoittaja tuo esille kuvauksen "taskurahaista". Taskuraha viittaa selkeästi johonkin sellaiseen, joka on itsestään selvään ja yleisestä. Aivan kuin taskun pohjalla olisi, tai ainakin tulisi olla, taskurahaa pieniin ostoksiin ja kahvilla käymiseen.

Yhteiskuntatieteiden sisällä vallitsee näkemys siitä, että talous toimii rakenteena ja perustana yhteiskunnille (Sulkunen 2006, 131). Elätin diskurssissa esiintyvä kerronta taloudesta näyttäytyy myös selkeänä perustana ja rakenteena yksilöille. Kontulan (1998) mukaan yhtenä keskeisenä voimavarana työttömän tulevaisuuden näkymille ja mielenterveydelle toimii kokemus omasta taloudellisesta tilanteesta. Työttömyyden pitkittyessä taloudellinen ahdinko voi kuitenkin kasvaa ja tämän johdosta syntyy ongelmia esimerkiksi ihmissuhteisiin. (Kontula ym. 1998, 98–120.) Kortteinen ja Tuomikoski (1998, 110) korostavat, että työttömille voi syntyä toimeentulo-ongelmien kautta myös alemmuuden tunnetta. Alemmuuden tunne onkin elätin diskurssin yksi keskeinen piirre. Diskurssissa korostuvat myös ongelmat ihmissuhteissa lähes kaikilla kirjoittajilla nöyryyden tai häpeän kautta.

Seuraava kirjoittaja rakentaa vastakkainasettelun kautta vaatimusta, jossa hänen tulisi saada valtiolta taloudellista tukea, jotta ei joutuisi olemaan "puolison elätettävänä".

Suomessa rahaa riittää jopa EU:n sisältä tuleville turva-
paikanhakijoille, mutta ryhmä alkuperäisiä suomalaisia
joutuu elämään täysin vailla omia tuloja, puolison elätet-
tävänä. (8.8.2010).

Heikon taloudellisen tilanteensa korjaamiseksi kirjoittaja ei esitä työllistymistä vaan tuo esille valtion, jonka tulisi tarjota hänelle taloudellista tukea. Kirjoittaja

luo vastakkainasettelun toteamalla, että "EU:n sisältä tuleville turvapaikanhakijoille" riittää rahaa, mutta ei alkuperäisille suomalaisille, johon hän oletettavasti laskee itsensä kuuluvaksi. Kirjoittaja vetoaa valtioon ja siirtää vastuun omasta taloudellisesta tilanteesta kategorisesti valtiolle. Perusteena tälle logikalle toimii kokemus siitä kuinka rahaa riittää muille, mutta omille kansalaisille ei. Erään toisen kirjoittajan otsikko "Työmarkkinatuen tarvehankinta vie ihmisarvoni" (8.8.2010) ohjaa myös vastuun tilanteesta valtiolle. Kirjoittaja viittaa tarvehankintaan perustuvan tukijärjestelmän asettavan hänet tilanteeseen, jossa hän menettää ihmisarvonsa joutuessaan nöyrytykseen puolisonsa elätettäväksi.

Alemmuus ja ihmisarvon menetys taloudellisen kyvyttömyyden kautta nousee esille myös seuraavalla kirjoittajalla.

Olen aikuinen, aiemmin omillani toimeen tullut nainen. Rakastuin ja muutimme avopuolisoni kanssa yhteen. Kohta minusta tulee prostituoitu, ihan laillinen sellainen!

Opiskelin ja nyt etsin töitä. Niitä ei ole saatavilla. Minulle jää vuokran jälkeen työmarkkinatuesta noin sata euroa kuussa elämiseen. Tämä tulee muuttumaan, kun 180 päivää tulee täyteen: avopuolison tulot alkavat vaikuttaa työmarkkinatukeeni.

Ja minä - kun töitä ei ole eikä tukea saa - maksan osuuteni vuokrasta makuuhuoneessa! Muu käyttöraha ("rakas, antaisitko rahaa tamponeihin") hoituu sitten keittiössä ja siivouksen ja vaatehuollon parissa! (22.1.2010.)

Kirjoittajan kerronta rakentuu siitä, kuinka rakkaus ja puolison kanssa yhteen muuttaminen ajoivat hänet tilanteeseen, jossa hänestä tulee "prostituoitu". Syyksi tilanteelle kirjoittaja mainitsee työmarkkinatuen, johon sovelletaan puolison tuloja. Kirjoittaja kokee kuitenkin olevansa velvollinen maksamaan oman osuutensa vuokrasta ja muusta tarpeellisesta "käyttörahasta". Oman osuutensa vuokrasta ja muusta tarpeellisesta "käyttörahasta" kirjoittaja kertoo maksavansa rahan puutteessa seksillä ja kotitöillä. Kirjoittaja rakentaa itsestä kuvausta valtion luomasta ja laillistamasta prostituoidusta.

Mediassa ajoittain esiintyvä keskustelu prostituutiosta on yleisesti prostituutiota ongelmallisena ja laittomana pitävää. Kirjoittaja tuokin tällä prostituoidun kuvauksella esille kuvaksen siitä, kuinka valtio ikään kuin luo laillista prosti-

tuutiota kontrolloimalla työttömille annettavia tukia avopuolison tulojen pohjalta. Kirjoittaja pyrkii osoittamaan oman identifioitumisen "prostituoiduksi" olevan pakon sanelemaa. Tilannetta korostaa tilannetta kuvaamalla, että on joutunut tähän kaikkeen rakkauden takia.

Prostituutio mielletään usein likaisena, ihmisarvoa ja naiseutta alentavana, sekä kunniaa loukkaavana toimintana. Tällaisen näkemyksen mukaista kuvausta prostituutiosta myös kirjoittaja pyrkii tuomaan esille korostamalla itseään uhrina. Kirjoittaja rakentaa mielipidekirjoituksen älykkäästi. Voimakkaita kielikuvia ja mielikuvia käyttäen kirjoittaja luo itsestä valtion tuottaman uhrin parisuhteessa, sekä ihmisenä. Mielipidekirjoitus voidaan nähdä tarkoituksella kärjistettynä kuvauksena yksilön alisteisesta asemasta parisuhteessa, mutta myös valtion kontrollin edessä.

Tässä "prostituoidun" kertomuksessa on nähtävissä diskurssille ominaisesti vahva individualistisuus, joka syntyy rahan ja sille annetun merkityksen kautta. Diskurssin sisällölle tyypillisesti kirjoittaja näyttää olevan velvollinen maksamaan itse oman elämänsä kustannukset. Kirjoittajan tilannetta, jossa puoliso maksaa vuokran ja muun "käyttörahan" voidaan ymmärtää eräänlaisena lahjana. Marcel Maussia (1990) mukailleen ei ole olemassa pyyteettömiä lahjoja. Kirjoittaja kokee tilanteensa elättinä eräänlaisena lahjana ja siten kirjoittaja kokee olevansa velvollinen vastalahjaan, jolla hän voi oikeuttaa puolisolta saadun lahjan ja asemansa perheessä. Kirjoittaja pyrkii kohti tilannetta, jossa hän ei olisi enää velvollinen vastalahjaan, vaan voisi kokea tilanteensa parisuhteessa ja perheessä tasapainoisena suhteessa puolisoon.

Diskurssin sisältämää ajattelua voidaan tarkastella myös sosiaalisen pääoman kautta, jonka logiikan Ruuskanen (2002) pohjaa Portesin ja Sensenbrennerin (1993) näkemyksiin. Sosiaalisen pääoman logiikan keskiössä on ryhmän arvot, jotka yleisesti vaativat resurssien tasaista jakoa. Sosiaalisen pääoman logiikka vaatii vastavuoroisuutta, jossa palvelus korvataan toisella palveluksella. (Ruuskanen 2002, 17.) Sosiaalisen pääoman mukaan perheessä resurssit jaetaan tasan. "Prostituoidun" kirjoituksessa toisella osapuolella ei ole taloudellisia resursseja joita voisi jakaa. Sosiaalisen pääoman luoma velvollisuus syntyy siten suoraan suhteessa toiselta saatuihin taloudellisiin resursseihin ja asettaa toisen alisteiseen asemaan taloudellisten resurssien puutteen takia.

Sosiaalisen logiikan pohjalta syntyy perheen sisällä eräänlainen epätasapaino, jos toinen ei kykene hankkimaan omaa osuutta taloudellisista resursseista. Jos sosiaalisen logiikan lisäksi huomioidaan diskurssin sisällössä esiintyvä yksilön ja rahan välinen suhde, jonka merkitys on suuri yksilöllistä pärjäämistä korostavan ajattelun kautta, on helppo ymmärtää miksi talous näyttäytyy diskurssissa ennen kaikkea sosiaalisena asiana.

Aikoinaan minäkin maksoin veroja. Eipä taida kannattaa. Minusta tulee prostituoitu, valtion laillistama prostituoitu. (22.1.2010.)

"Prostituoiduksi" joutuneen mielipidekirjoituksen loppupuolella kirjoittaja kertoo kuinka hän on aiemmin maksanut veroja mutta nyt kokee, että siitä ei ole ollut hyötyä eikä se enää kannata. Kirjoittaja viittaa siihen, että häntä ei ole kohdeltu oikeudenmukaisesti yhteiskunnan taholta. Hyvinvointivaltiossa maksetaan veroja erilaisten palveluiden tuottamiseksi. Kirjoittaja on maksanut veronsa ja kokee hoitaneensa velvollisuudet, jotka yhteiskunta on hänelle asettanut. Siten kirjoittaja kokee olevansa oikeutettu yhteiskunnan palveluihin, kuten sosiaaliturvaan. Kirjoittajan kokemus oikeudesta ja ansaitusta tuesta jää täysin toteutumatta ja siten kirjoittaja kokee tulleensa petetyksi yhteiskunnan taholta.

Ajattelu jossa yksilön taloudellinen turva kuuluu viimekädessä valtiolle, perheen tai läheisen sijasta, esiintyy yhdenmukaisena myös elättäjinä toimivien kirjoituksissa.

Minun pitäisi nyt jaksaa tukea poikaani henkisesti ja omistaa paksu kukkarokin. Monien sairauksien vuoksi olemme molemmat jo hyvin väsyneitä.

On kuitenkin paljon heitä, jotka ovat ilman omaa syytään jääneet työttömiksi, sairastuneet, elävät pienellä eläkkeellä tai ovat muuten avun tarpeessa. Heitä tulee tukea ilman rankkaa nöyryyttämistä (8.4.2010.)

Elätän vaimonani, joka on työtön. Pärjätäksemme teen kahta työtä, josta maksan veroa yhteiskunnalle yli 35 prosenttia. Vaimoni ei ole koko työttömyysaikanaan saanut työttömyyskorvausta. (27.2.2013.)

Mielipidekirjoituksissa esiintyy yhtenäinen ajattelu siitä, että nykyinen tilanne toisen elättäjinä on epäoikeudenmukainen. Elättäjinä toimivien henkilöiden mielipidekirjoituksista ei selviä syytä sille miksi he ovat joutuneet tilanteeseen

jossa toimivat aikuisen lapsensa elättäjinä. Lain kohdalla tällaista tilannetta ei velvoiteta. Siten elättämisen syynä toimii todennäköisesti kokemus velvollisuudesta ja rakkaudesta omaa läheistä kohtaan.

Syytä tälle elättämisen tarpeelle voidaan etsiä siitä mikä on riittävä taloudellinen taso elämälle. Mieliopidekirjoituksissa viitataan rivien välissä selkeästi liian vähäiseen tukeen, jota valtio antaa elätettävälle. Tämän johdosta nousee vääjäämättä esille kysymys suomalaisen yhteiskunnan korkeasta hyvinvoinnista ja totutusta elintasosta. Onko mahdollista, että työttömät ovat tottuneet niin korkeaan elintasoon, että he eivät pärjää tai halua hyväksyä elämää sen taloudellisen realiteetin sisällä, joka sosiaaliturvajärjestelmän kautta työttömälle kuuluisi. Tätä kautta vanhempien rooli elättäjänä tulisi myös selitetyksi.

Ihmettelin vuokraan ja ruokaan aikuiselle lapselle kuetta kaivaessani, mistä palveluista olemme yli 30 vuotta veromme maksaneet. (2.8.2009).

Myös minä kysyn, miksi meidän eläkeläisten on kustannettava tämä kaikki. Olemme olleet työelämässä yli neljäkymmentä vuotta ja maksaneet veromme.

Lapsemme on maksanut veronsa ja ammattiliittoonsa jäsenmaksut... Olemme olleet työelämässä yli neljäkymmentä vuotta ja maksaneet veromme. (10.8.2009.)

Keskeistä elätti-diskurssille on individualistinen yksilöllistä selviytymistä korostava ajatus, jossa yksilön tehtävä on elättää itse itsensä. Anne Ollila (2008, 135–136) toteaaakin yhteiskuntatieteellisessä väitösteoksessaan, että ajattelu itsenäisestä selviämisestä voidaan nähdä uusliberalistisena ajatteluna, jossa taloudellinen riippumattomuus on kansalaisen mitta, mutta myös oikeus ja velvollisuus. Yksilön epäonnistuuksessa tässä taloudellisessa selviämisessä, siirtyy vastuu yksilön elättämisestä diskurssin pohjalta valtiolle. Ajattelua valtiosta elättäjänä korostetaan esimerkiksi kysymällä mitä varten veroja maksetaan.

Ajattelua jonka mukaan valtion tulee toimia työttömän taloudellisena turvana, voidaan pitää suhteellisen uutena. Suomessa työtön on saanut avustuksia vasta 1920-luvulta alkaen, kun työttömyyskassoja ryhdyttiin perustamaan. Aiemmin työkykyisen ainoana toimeentulon lähteenä sallittiin työ. (Aho 1988, 94.) Työttömät elivät aiemmin muiden ihmisten hyvätahoisuuden varassa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että yhteiskuntana olisimme siirtyneet nykyisin pelkän valtion

tuen varaan. Tästä oman todistuksen antaa jo aineiston kerronta, jossa läheiset elättävät omaa puolisoa tai lastaan.

Diskurssin pohjalta perhe ei näytä olevan sellainen hyväksyttävä taloudellinen toimija, jonka sisällä asiat jaetaan pyyteettömästi tasan. Diskurssia toistavien kirjoitusten pohjalta näyttää siltä, että jokaisen aikuisen tulisi kyetä hankkimaan itse taloudellista pääomaa. Taloudelliset resurssit näyttävät toimivan hierarkkisen arvottaja perheen aikuisten yksilöiden välillä, sosiaalisen pääoman logiikan mukaisesti (Vrt. Ruuskanen 2002). Ne jotka joutuvat turvautumaan perheen tai vanhempien taloudelliseen apuun joutuvat alentumaan ja kokevat menettävänsä jotakin, joka kuuluu itsenäisen toimintakykyisen aikuisen olemukseen. Alemmuuden tunnetta synnyttävät ajattelutavat, joissa korostetaan taloutta yksilöllisenä ulottuvuutena ja ominaisuutena. Tällaista diskursiivista kerrontaa luo Hankamäen (2005, 33) mukaan esimerkiksi työelämässä vallitseva ajattelutapa, jonka mukaan jokaisen on elätettävä itse itsensä työllä.

Seuraava kirjoittaja tuo esille kokemuksen normaalin ulkopuolelle joutumisesta. Kirjoittaja asettuu kerjäläisen asemaan, joutuessaan turvautumaan puolisonsa tuloihin tai "almuihin", kuten hän itse asian toteaa.

...käyttörahaa kaikkeen muuhun puolisolteni jää tonnin verran. Kahdelle hengelle se tekee 500 euroa per nuppi, jos siis otan almuja vastaan, ja kohta on pakko.
(22.1.2010.)

Seuraavalla kirjoittajalla tiivistyy ajattelu siitä, että yhteiskunnan asettamat velvollisuudet ja mittarit täytettyään on oikeutettu tiettyihin "kansalaisetuksiin", joita ei voida siirtää puolison tai muiden läheisten vastuulle. Ajattelu esiintyi myös prostituoiduksi identifioituneen kirjoittajan mielipidekirjoituksessa verojen maksamisen kautta. Seuraavalla kirjoittajalla kokemus yhteiskunnallisten velvollisuuksien täyttämistä syntyy lasten teon ja hoitamisen kautta

Enkö minä todellakaan kuusi lasta kotona hoitaneena, ammattiin koulutettuna työnhakijana, ole edes minimipäivärahan arvoinen? (8.8.2010).

Edellisen kirjoittajan kokemusta oikeudesta tukiin voidaan lähteä purkamaan seuraavasti. Suomessa on toistettu vahvana kertomusta hyvinvointiyhteiskunnasta, jonka piiriin kuuluessa yhteiskunta takaa välttämättömät elämän edellytykset, jos yksilö ei itse näitä edellytyksiä kykene täyttämään. Tämän sosiaali-

turvaksi kutsutun avun hyväksyttävyyden rakentuu yhteiskunnassa ajatukseen kaikkia koskevasta luonteesta (Hiilamo ym. 2012, 82). Tällöin voimme puhua universalistisesta sosiaaliturvasta. Universalismilla tarkoitetaan sosiaalietuuksien kohdalla sitä, että se koskee kaikkia yksilöitä riippumatta tuloista, sosiaalisesta asemasta, luokasta tai uskonnosta (Saari ym. 2013, 163).

Vaikka diskurssissa kirjoittajat eivät suoranaisesti kyseenalaista hyvinvointiyhteiskuntaa, voidaan tällaisen ajatuksen nähdä rakentuneen kirjoitusten sisälle. Saaren (2012) mukaan hyvinvointivaltion oikeutus voi murentua kahdesta syystä. Ensiksi jos hyvinvointipolitiikka kohdentuu vain huonoimmalle osalle tai jos se kohdistuu vain jollekin erityisryhmälle. Toiseksi jos hyvinvointivaltio ei kykene vastaamaan sitä koskeviin odotuksiin. (Saari ym. 2013, 192.) Kirjoitusten pohjalta nämä kaksi syytä täyttyvät osin.

Ensimmäinen syy täyttyy kirjoittajien kokemuksenä siitä, että he eivät saa heille kuuluvia etuuksia, vaan joutuvat elätin rooliin. Toinen kohta täyttyy ensimmäisen kautta, kun kirjoittajat eivät koe oikeudenmukaisuuden toteutuvan. Kirjoittajat eivät koe hyvinvointiyhteiskunnan vastaavan heidän asettamiinsa vaatimuksiin. Vaikka diskurssia toistavaa kerrontaa ei tule tarkastella suoranaisena hyvinvointivaltion purkukertomuksena, sisältää se silti jotakin tällaiseen viitattavia asioita (Vrt. Saari 2013).

Merkittävin diskurssissa esiintyvä piirre on se, että perhettä tai puolisoa ei hyväksytä taloudellisen turvan lähteenä ilman, että elätiksi joutuva menettää ihmisarvostansa jotakin. Jos tätä tarkastellaan yhteiskunnallisena kertomuksena yksilöllistymisestä, voidaan asia nähdä sosiaalisia siteitä ja arvoja purkavana, jonka keskiössä on taloudellisesti itsenäinen yksilö. Siten elätin-diskurssi kyseenalaistaa jotakin hyvin keskeisenä pidettyä instituutiota yhteiskunnassamme, eli perhettä ja sen roolia taloudellisena yksikkönä ja taloudellisen turvan lähteenä. Sukulaissuhde, rakkaus, kotityöt tai lastenhoito eivät näytä korvaavan täysipainoisina taloudellista pääomaa. Elätin diskurssin sisältö on osin poikkeava Tairan (2006) tutkimustulosten kanssa. Tairan tutkimuksessa yhtenä taloudellisen selviytymisen keinoina toimivat sosiaaliset suhteet. Näiden sosiaalisten suhteiden kautta hankittua taloudellista hyötyä ei kuitenkaan nähty työtöntä alentavana samoin, kuin se tämän tutkimuksen elätin-diskurssin kerronnassa esiintyy. (Vrt. Taira 2006, 122–123.)

Diskurssiin kuuluvissa mielipidekirjoituksissa esiintyvä kerronta voidaan jäsentää yhteiskunnallisen muutoksen kautta. Jälkimoderneissa keskusteluissa vanhojen kollektiivisten ja sosiaalisten arvojen nähdään haalistuneen tai etääntyneen yksilöllistymisen tieltä (esim. Hall 1996; Aro & Jokivuori 2010). Tätä arvomuutosta voidaan kuvata jälkimodernin kuvauksen mukaisesti suurten tarinoiden kuolemana (esim. Bauman 1996; Aro & Jokivuori 2010). Tällaiseksi suurten tarinoiden kuolemaksi voidaan laskea diskurssissa esiintyvä ajattelu, jossa perhe menettää merkitystä taloudellisena lähteenä. Mielipidekirjoitusten ajattelun taustalla voidaan myös tulkita olevan patriarkaalisten perhearvojen hajoamista (Vrt. Virmasalo 2002, 10).

Elätin-diskurssia tulisikin ymmärtää sen kokevien yksilöiden taholta, jossa alemmuus ja nöyryytys syntyvät jos joudutaan turvautumaan toiseen taloudellisesti. Elätin-diskurssin ajattelua ja arvomaailmaa kantavat yksilöt kokevat menettävänsä jotakin itsenäisestä toimijuudesta tai Kortteisen (1992) kuvaamasta selviämisen eetoksesta. Diskurssin mukaan yksilölle syntyy kokemus epäonnistumisesta elättinä olemisen kautta, joka näyttäytyy eräänlaisena sosiaalisenä stigmana.

4.3 Diskurssi epäoikeudenmukaisesta byrokratiasta

Mielipidekirjoittajien kokemus epäoikeudenmukaisesta byrokratiasta muodosti yhden diskursiivisen kerronnan. Diskurssi rakentui kokemuksen varaan, jossa työttömyys näyttäytyy ongelmana lain ja lakia valvovan viranomaisen kanssa. Osa diskurssiin kuuluvista mielipidekirjoituksista sisältää kertomuksia siitä, kuinka kirjoittaja on epäoikeudenmukaiseksi kokemansa tilanteen takia valehdellut tai pimittänyt tietoa viranomaisilta. Kirjoittajat myös kokevat valahtelemisen ja tiedon pimittämisen oikeutettuna tilanteensa takia. Kaikki diskurssia toistavat eivät kuitenkaan toimi kerro valehtelevansa viranomaisille. Osa kirjoittajista tyytyy esittelemään tilanteensa, jossa epäoikeudenmukaisen kohtelun kohteeksi joutuminen on keskeistä. Yhteistä kaikille on kokemus epäoikeudenmukaisuudesta, joka syntyy lain ja byrokratian työttömään kohdistamien toimien kautta.

Diskurssin sisällössä voidaan nähdä korostuvan eräänlainen yksilöllinen tarina, jossa yksilö vaatii täyttä valtaa ja kykyä toimia itsenäisesti ilman, että valtio tai muu taho puuttuisi hänen toimintaansa. Taloudellisesti tahdotaan olla itsenäisiä, jopa puolison edessä. Kuten eräs kirjoittaja asian ilmaisee ”työttömyysturvan tulisi

olla henkilökohtaista myös köyhille”(16.8.2008). Yksilön ja talouden keskinäistä suhdetta korostaa tässäkin diskurssissa se, että puolison tulojen vaikutus erilaisiin sosiaalitukiin nähdään epäoikeudenmukaisena. Seuraavat kirjoittajat avaavat tilannetta, jossa ovat kokemuksensa mukaan epäoikeudenmukaisen toiminnan kohteina.

Kela ei hyväksy minua työttömäksi työnhakijaksi, vaikka tammikuun alussa kävin työ- ja elinkeinotoimistossa tekemässä ilmoituksen työtilanteestani.

Kela väittää, että en ole työtön, vaikka tuloja ei ole ollenkaan. (14.5.2010.)

Nyt Kela perii työttömyyden ajalta elatusmaksuja, joista työtön ja varaton kuuluisi vapauttaa... (8.4.2010).

Tajusin menettäneeni korvakseni siihen asti kunnes täytän 25 vuotta tai kunnes olen ollut viisi kuukautta töissä ja jään työttömäksi. (29.7.2008).

Mielipidekirjoitusten pohjalta voidaan todeta kirjoittajien kokeman epäoikeudenmukaisuuden syntyvän byrokratian ja hallinnan kautta. Keskeisin byrokratian ja hallinnan tuottama ongelma kirjoittajilla on heikko taloudellinen tilanne. Kerronnan varassa rakentuu tarina, jossa työttömät ovat asettuneet vastatusten valtion kanssa. Työttömyys näyttää olevan kirjoittajille ongelma ennen kaikkea suhteessa valtioon.

Työttömien kokemus valtiosta keskeisenä ongelmana suhteessa työttömyyteen on yleinen ja toistuu muissakin diskursseissa vastaavanlaisena. Kirjoittajat ovat kenties olettaneet valtion olevan se taho, joka toimii työttömyyden hetkellä apuna. Tilanne on kuitenkin kääntynyt toisinpäin. Valtio näyttää lakien ja byrokratian kautta muodostavan työttömyydessä sen todellisen haasteen ja kamppailun, säätelemällä ja ohjaamalla työtöntä. Diskurssin kerronnan mukaan työttömyys tulee ymmärtää ennen kaikkea ongelmana ja haasteina valtion kanssa, ei suoranaisena työn puutteena.

Työttömien kokemaa ja heihin kohdistuvaa valtaa ja säätelyä valtion taholta voidaan avata aktivointipolitiikan käsitteellä ja sen sisällössä tapahtuneen muutoksen kautta. Julkusen (2013, 21–22) mukaan aktivointipolitiikassa on tapahtunut paradigman muutos, joka on muuttanut hyvinvointiyhteiskunnan perustaa ja tapaa ajatella hyvinvointiyhteiskunnasta. Myös Keskitalo (2013) näkee aktivointipoliti-

kassa tapahtuneen muutoksen, jonka toteaa alkaneen laajalti Euroopassa ja Yhdysvalloissa 1990-luvun aikana. Aktivointipolitiikan muutoksen taustalla oli yhtenä pyrkimyksenä luoda työttömistä aktiivisempia ja itsenäisempiä toimijoita. Muutoksessa työttömien aktiivisuutta pyrittiin lisäämään esimerkiksi kehittämällä toimeentuloturvasta passivoivan sijaista aktivoivaa. Tausta-ajatus oli, että hyvinvointiyhteiskunnassa kansalaisilla on oikeuksia mutta myös velvollisuuksia.

Aktivointipolitiikan muutoksen takia hyvinvointivaltion rooli on muuttunut oikeuksien antajasta enemmän yksilöä sääteleväksi. Solidaarisuus on korvautunut osin yksilön omalla vastuulla, joka näkyy aineistossa erään kirjoittajan toteamana ”Onko enää solidaarisuutta?” (25.7.2008). Kansalaisuuden eteen joudutaan nykyisin aktiivisesti työskentelemään, täyttämällä kansalaisuuteen asetetut vaatimuksen. Tämän muutoksen taustalla on nähty markkinavetoinen hallinnointi, jonka rooli on kasvanut useissa maissa muuttaen hyvinvointijärjestelmiä yleisellä tasolla liberaaleiksi ja yksilöllisiksi. (Keskitalo 2013, 45–58.)

Aktivointipolitiikassa tapahtunutta muutosta voidaan myös tulkita suhteessa aiempiin diskursseihin. Stereotyyppisen työttömän diskurssissa kerronta oli selkeästi omaa toimintaa aktiiviseksi kuvailevaa. Diskurssissa yksilöt olivat itsenäisiä ja aktiivisia, kantaen yhteiskunnallisen jäsenyyden edellyttämän vastuun pyrkimällä takaisin työelämään. Myös elätin diskurssin kerronnassa on tulkittavissa yksilöllistä vastuuta individualistisena ja liberaalina arvona. Perheen kelpaamattomuus taloudellisen turvan lähteeksi viestii individualistisista ja liberaaleista arvoista, joissa voidaan nähdä solidaarisuuden etäännyttämistä.

Seuraavaa kirjoittajaa voidaan tarkastella aktivointipolitiikan kohteena. Kirjoittaja kertoo, että hänet on määrätty karenssin uhalla palkattomaan työharjoitteluun. Työharjoittelu on määrätty sellaiselle taholle, jolle työtön on aiemmin työskennellyt palkallisena. Tätä kirjoittajaa ei hyväksy ja pohtii asian järjellisyttä ja oikeudenmukaisuutta.

Asiakkaalle voidaan antaa pakottavia osoituksia hakea molempia ilman hänen suostumustaan. Hakuosoituksesta kieltäytyjää uhkaa kolmen kuukauden työttömyyskorvauksien menetys - siis toimeentulon romahtaminen.

Työnhakuosoitusten pitäisi perustua pakkoon ja karenssin uhkaan vain palkallisia työpaikkoja haettaessa. Pa-

kollinen palkaton työ horjuttaa periaatteet, jonka mukaan työmies on palkkansa ansainnut. (7.11.2009.)

Kirjoittajan kokemus oikeudenmukaisuudesta ja työttömän velvollisuuksista ei ole yhtenäinen lain tulkinnan kanssa. Kirjoittaja tulee rakentaneeksi kuvausta työstä, jossa työn keskeinen merkitys syntyy maksetun palkan kautta. Kirjoittajan kerronnan kautta näyttää siltä, että hänelle ei ole tärkeää olla vain työssä, vaan ennen kaikkea palkkatyössä. Syynä voi olla tuntemus palkattoman työn vähempiarvoisuudesta.

Kirjoittajan kokemusta epäoikeudenmukaisuudesta on helppo ymmärtää. Kirjoittajalle on määrätty työpaikka suoraan ylemmältä viranomaistaholta käsin ja työtä tulee tehdä palkattomana. Tätä alentavuuden tunnetta korostaa varmasti vielä se, että kirjoittaja on toiminut hänelle määrättyssä työpaikassa aiemmin palkallisena työntekijänä. Kirjoittajaan kohdistuvan kontrollin taustalla voidaan nähdä yhteiskunnallisen jäsenyyden täyttymiselle vaadittava velvollisuus, joka on työn tekeminen. Uhkana on tämän yhteiskunnallisen jäsenyyden vähentäminen tukien perumisen ja kontrolloinnin kautta. Kirjoittajaan kohdistuu siten pakottavaa ja osin alistavaa toimintaa, jossa hänen oma itsemääräämisoikeutensa sivuutetaan tukien perumisen uhallä.

Osa kirjoittajista ei tyydy vain ongelmallisen tilanteen esittelemiseen, vaan tuo esille ratkaisuja ongelmiin ja valtion heihin kohdistamaan hallintaan ja säätelyyn.

Yrittäjä-äitini halusi palkata työttömän veljeni kuukau-
deksi tuotantoapulaisekseen nimenomaan verokortilla
suorittaakseen kaikki työntajan maksuvelvoitteensa.
Tämä olisi kuitenkin tarkoittanut veljelleni vaikeuksia
työrupeaman jälkeen peruspäivärahan karensina ja
asumistuen lakkauttamisena.

Äitini päätyi ottamaan veljeni töihin mutta maksamaan
hänelle palkan omasta pussistaan, pimeästi. (19.3.2013.)

Edellinen kirjoittaja kuvaa tilannetta, jossa läheisen työttömänä olevan palkkaaminen osa-aikaiseksi aiheuttaa työttömällä merkittäviä taloudellisia ongelmia. Nämä ongelmat ovat niin suuria, että työttömän ei kannata työskennellä lainkaan osa-aikaisena. Kirjoittaja kertoo kuinka tilanne ratkaistiin, palkkaamalla työtön töihin pimeästi. Ratkaisuna oli siis toimiminen laittomasti, mutta toiminta koettiin oikeutettuna. Lain rikkomisen perusteluna ja hyväksyttävyytenä toimi tässä tapauk-

sessä kokemus käytännöllisyydestä ja siitä mikä on oikein. Vastaava lain rikkomisen esiintyy myös seuraavassa mielipidekirjoituksessa.

Tilanne johtaa siihen, että tietoja jätetään kertomatta tai suorastaan valehdellaan, mikä sallittakoon tässä absurdissa tilanteessa. (4.2.2012.)

Kahdessa edeltävässä kirjoituksessa yhteistä on se, että nykyistä tilannetta ei hyväksytä ja oikeus otetaan omiin käsiin. Edellinen kirjoittaja kokee aiemman kirjoittajan mukaisesti, että laitton toiminta saa oikeutuksen suhteessa laillisen toiminnan järjettömyyteen. Kirjoittajien laitton toiminta voidaan ymmärtää eräänlaisena kansalaistottelemattomuutena, jossa lakia rikkomalla ja näiden ongelmien esille tuomisen kautta pyritään osoittamaan lain järjettömyys ja samalla saamaan muutosta aikaiseksi.

Diskurssin keskiössä olevaa kokemusta työttömien ja valtion välisestä suhteesta voidaan tarkastella aktivointipolitiikan käsitteen lisäksi myös toimijuuden käsitteellä. Lähteenmaa (2010) tulkitsee nuorisotyöttömyyttä artikkelissaan toimijuuden käsitteen kautta. Lähteenmaa määrittelee toimijuuden ihmisen ja yhteiskunnan väliseksi suhteeksi. Keskeistä toimijuudessa on aktiivinen suhde jotakin kohtaan, eikä pelkkä sopeutuminen vallitsevaan tilanteeseen. Toimijuus tulee siten ymmärtää kirjaimellisesti toimintana. Lähteenmaan omassa aineistossa toimijuus korostui negatiivisena suhtautumisena yhteiskuntaan, yhteiskunnan asettamien pakkojen ja rajoitteiden johdosta. (Lähteenmaa 2010, 52–60). Ilmosen (2002) mukaan epäluottamusta yhteiskunnan instituutioita kohtaan voidaan nähdä epäluottamuksena instituutiota toteuttavia ihmisiä kohtaan. Diskurssin kerronta voidaan näin tarkasteltuna ymmärtää toimijuutena, jossa korostuu epäluottamus päättäjiä ja viranhaltijoita kohtaan, mikä realisoituu työttömien laittomien toimien kautta.

Diskurssin kerronnassa on havaittavissa toimijuutta, joka ilmenee lakiin ja järjestelmään negatiivisesti suhtautumisena, aivan kuten Lähteenmaankin (2010) aineistossa. Diskurssin toimijuus kohdistuu selkeimmin työttömien yksilöiden ja yhteiskunnan aktivointipolitiikan väliseksi ”keskusteluksi”, jossa työttömät kokevat yhteiskunnan eräänlaisena vastustajana työttömälle yksilölle. Diskurssin kerronan pohjalta työttömät eivät tahdo alistu heihin kohdistuvan järjestelmän ja lakien alaisiksi. Osa kertoo toimineensa laittomasti ja tuo tällä kerronnalla esille itsenäisen toimijuutensa ja järjestelmän vastustamisen. Tämän kerronnallisen toimijuuden keskiössä on diskursseille ominaisesti valta ja kamppailu vallasta. Työttömien

kokemus on, että valtion ”sokea” ja byrokraattinen aktivointipolitiikka kontrolloi työttömiä asettamalla ehtoja ja sanktioita työttömälle, pyrkimyksessään aktivoida työtöntä. Työttömät kokevat olevansa alistettuja ja menettäneensä ainakin osan omaa itsenäisyyttä ja toimijuutta.

Seuraava kirjoittaja kertoo tilanteesta, jossa hänen työnsä on kuormittavaa ja raskasta. Kesäloma toimii kirjoittajalle tärkeänä lepohetkenä, jonka aikana saa kerätä voimia perheen kanssa ulkomaille matkustamalla. Tilanne on kuitenkin muuttunut kirjoittajan miehen jäätyä työttömäksi. Nykyisin perheen mies ei voi matkustaa yli viikoksi ulkomaille ottamatta riskiä, että samalla menettäisi työttömyyskorvauksensa. Kirjoittaja jatkaa tilanteen kertomista seuraavasti.

Vaikka lomailisimme luksushotellissa Suomessa viikokolkulla (johon meillä ei ole varaa), saisi mieheni tuen, joka riittää asumismenojen kuukausikuluihin.

Itse en koe pääseväni irti töistä, jos en pääse konkreettisesti irti tästä suorituskeskeisestä yhteiskuntajärjestelmästä.

Voisihan mieheni tuki matkustaa ilmoittamatta asiasta, näinhän osa tekee. Mutta miksi rehellisyydestä joutuu maksamaan kalliin hinnan? (29.9.2010.)

Kirjoittaja on selkeästi närkästynyt ja vihainen toiminnasta, jonka kohteeksi koko perhe on joutunut. On helppo ymmärtää kirjoittajan tuntemuksia. Kirjoittaja ei saa kertomuksensa mukaan viedä omalla työllä ansaitsemallaan rahalla perhettä ulkomaille ilman, että hänen miehensä mahdollisesti menettää työttömyyskorvauksen.

Mielipidekirjoittajan mieheen kohdistuvat toimet koetaan epäoikeudenmukaisina ja pakottavina, ei vain työtöntä miestä vaan koko perhettä kohtaan. Tilanteen järjestömyyttä kirjoittaja tuo esille vertaamalla kallista lomaa Suomessa suhteessa ulkomaan matkaan. Kirjoittajan nimimerkki tiivistää vaatimuksen oikeudenmukaisuudesta ”Työtön saa haaveilla perhelomasta”. Kirjoittaja haluaa osoittaa lomassa olevan kyse ansaitusta oikeudesta, jota kellään ei tulisi olla mahdollisuus viedä pois. Kirjoittajan esittämä kysymys miksi rehellisyydestä rangaistaan sisältää diskurssille ominaisen vaatimuksen oikeudenmukaisuudesta ja järkevyydestä.

Diskurssia toistavien mielipidekirjoitusten pohjalta nousee esille näkemys siitä, että työttömät ovat oikeutettuja tiettyihin tuloihin perhetilanteesta tai pätkätöistä riippumatta. Valtion tulisi auttaa työtöntä työttömyyden hetkellä, eikä toimia

haasteena työttömälle. Usealla kirjoittajalla on näkemys, että rehellisyydestä rangaistaan ja oikeutetuksi koettu tulo evätään. Diskurssin kertojilla on omakohtaisia kokemuksia epäoikeudenmukaisuudesta, joten diskurssin kerronnassa esiintyvät epäluulo, kontrolli ja pelko tukien evämäisestä ovat ymmärrettäviä.

Diskurssiin kuuluvien mielipidekirjoitusten joukossa on havaittavissa paljon samaa sisältöä kuin elätin diskurssissa.

Tuttavani ehdotti minun eroavan nimellisesti vaimostani, muuttavani valtion maksamaan asuntoon, vuokraavani sen pimeästi kolmannelle osapuolelle ja jatkavani eloa yhteisessä kodissamme normaaliin tapaan. (18.1.2010).

Kysymys on kannattaako miehen käydä töissä enää, kun työttömänä meille jäisi saman verran käteen (tai siis itse asiassa enemmänkin) vuokrien, päiväkotimaksun ja muiden pakollisten menojen jälkeen? (25.7.2010).

Kirjoittajien sanoma näyttää olevan se kuinka rehellinen työ ei kannata, kun työn puoliso vie tuloista merkittävän osan. Jälkimmäisellä kirjoittajalla huomio on siinä kuinka perheen tulot olisivat paremmat, jos molemmat olisivat työttöminä. Nykyisessä tilanteessa vain toinen on työtön ja taloudellisesti tilanne ei kannata. Kirjoittaja saa pohdinnalleen vastauksen toisen mielipidekirjoituksen kautta.

Kannattavuuden näkökulmasta tarkasteluna teidän kannattaisi kuitenkin enemmän erota.

En missään nimessä yllytä ketään petokseen, vaan halua tuoda esiin, kuinka nykyisenkaltainen sosiaaliturvajärjestelmä saa loogiset kansalaiset hyväksikäyttämään epäloogista epäkannustavaa systeemiä. (27.7.2010.)

Vaikka kirjoittajan esille tuomaa eroamista ei mahdollisesti ole tarkoitus ottaa todesta, kertoo se kuitenkin valitsevasta tilanteesta. Lakia on helppo kiertää ja sen kiertäminen koetaan moraalisesti oikeutettuna ja tähän ovat useat ihmiset myös sanojensa mukaan valmiita. Voimakasta kerronnassa on se, että puolisoa ei nähdä taloudellisen tuen lähteenä. Avioliitto on myös nimellisesti uhrattavissa valtiolta saatavien tukien edessä, jolloin avioliitolle annettava arvo on lähinnä juridinen.

Ajattelu on logiikaltaan hyvin yksilö- ja talouskeskeistä. Syy kyseiselle ajattelulle voidaan ainakin osin löytää tukijärjestelmän epäoikeudenmukaiseksi kokemisesta. Mielipidekirjoituksen mukaisesti, jos kahden työttömän talous saa paremmat tulot,

kuin työttömän ja työssäkäyvän talous on kysymys siitä miksi käydä töissä ymmärrettävä. Vastaavalla logiikalla toimiva tukijärjestelmän on helppo nähdä työttömyyteen kannustavana ja epäreiluna, varsinkin mitä vahvemmin ajattelua hallitsee taloudelliset seikat. Diskurssia toistavien mielipidekirjoitusten joukosta on myös hyvin vaikea löytää sellaista työtä korostavaa arvoa, joka voitaisiin ymmärtää protestanttiseksi työmoraaliksi. Taloudellinen tuki ja työmoraalinen mahdollinen rapautuminen ei kuitenkaan selitä sitä, miksi avioliitto ei näytä nauttivan juuri minkäänlaista arvoa. Osittain mielipidekirjoittajat varmasti myös haluavat kärjistä epäoikeudenmukaiseksi kokemaansa tilannetta, kyseenalaistamalla avioliiton institutionaalista roolia.

Esitellyt mielipidekirjoitukset ovat ennen kaikkea individualistisia, sillä ne tarkastelevat yksilön omaa etua ja taloudellista asemaa. Seuraavassa mielipidekirjoituksessa kuitenkin korostuu kysymys moraalista ja yhteiskunnan keskinäisestä sopimuksesta. Tätä kautta seuraava mielipidekirjoittaja myös tulee kyseenalaistaneeksi aiempien kirjoittajien luomaa kokemusta epäoikeudenmukaisesta byrokratiasta. Kirjoittajan nimimerkinä on "Työt loppuivat rehelliseltä yrittäjältä".

Vuodesta 1997 lähtien olen keskittynyt kylpyhuoneremontteihin. Ajattelin, ettei asiakkaiden kannata teettää niitä hämäräfirmoilla. Nyt alkaa näyttää siltä, että asiakkaani ovat toista mieltä. Raha ratkaisee ja pääasia on, että tilaaja säästää rahaa.

Monet syyttävät ulkomaisia työntekijöitä, minä en. Heillä on erilainen kulttuuri ja ajattelumaailma. Minä syytän suomen kansalaisia...

Minun periaatteillani ei tahdo enää töitä riittää. Viime viikolla ne loppuivatkin. (20.3.2011.)

Kirjoittaja kertoo kuinka hän rehellisyyden takia on menettänyt asiakkaansa, työnsä ja yrityksensä. Syy kirjoittajan mukaan tähän on hänen rehellisyydessään, jonka takia hän ei ole kyennyt vastaamaan hintakilpailuun "hämräfirmoja" vastaan. Kirjoittajan kertomuksessa esiintyy vaatimus moraalista, jonka puutteen ja pelkän yksilökeskeisen taloudellisen edun tavoittelun takia, hän on joutunut lopettamaan työnsä yrittäjänä.

Kirjoittaja kokee, että suomalaiset ostavat mieluummin palvelunsa "hämäräfirmoilta" ja maksavat vähemmän, mutta samalla tulevat toimineeksi moraalittomasti "polkemalla" rehellisiä yrittäjiä. Kirjoittaja ikään kuin kyseenalaistaa aiemmat kertomukset, siitä mihin yksilöllä on oikeus ja korostaa yksilöllisen ja individualistisen edun sijasta yhteisöllistä etua, moraalia ja kollektiivisuutta. Kirjoittajan kerronta asettuukin diskurssin sisällä eräänlaiseksi vastadiskurssiksi suhteessa muihin kirjoituksiin. Kirjoittajan kerronta asettuu myös vastatusten sellaisten liberalistisen mielipiteiden kanssa, joissa valtiota ei ole tai sitä ei tarvita (Vrt. Airaksinen 1994, 59–60).

Diskurssin sisällä kirjoitukset rakentuvat yleisesti yksilön taloudellista etua ajavan logiikan varaan. Tätä yksilöllistä logiikkaa noudatetaan jopa laittomin keinoin, ottamalla itselle se mitä pidetään oikeudenmukaisena. Diskurssin sisällä kirjoittajat kuitenkin pyrkivät perustelemaan toimintansa. Osalla perustelut oikeudenmukaisuudesta tai vääryyden kokemuksesta rakentuvat selvemmin kuin toisilla. Keskeisenä huomiona kuitenkin se, että mielipidekirjoittajat kokevat epäoikeudenmukaisena lähes kaiken toiminnan, jolla heitä aktivoidaan, ohjataan tai tuloja säädellään. Työttömyyttä ei nähdä hyväksyttävänä syynä sille toiminnalle, jonka kohteeksi työttömät joutuvat. Itse työttömyys näyttäytyy diskurssin sisällä melkein sivuseikkana suhteessa epäoikeudenmukaiseen kohteluun. Mielipidekirjoittajien kirjoituksissa on nähtävissä sellaista jälkimodernille tyypillistä, jossa arvot ja moraalit valitaan itse oman elämäntilanteen ja tarpeen pohjalta (Kts. Hall 1999, 24; Hautamäki 2001, 12).

Valtion tehtäväksi näyttää diskurssissa rakentuvan yksilön auttaminen työttömyyden hetkellä. Kirjoituksista voidaan tulkita jotakin sellaista, joka kertoo yhteiskunnan tukijärjestelmän ja siihen kohdistuvan luottamuksen puutteesta ja jopa osittaisesta katoamisesta. On näkemyksiä joiden mukaan enemmistö ihmisistä on pakotettu taloudellisten ja tiedollisten resurssien johdosta luottamaan hyvinvointivaltioon, kun samanaikaisesti sama enemmistö kokee eliitin poistavan hyvinvointivaltiota (Julkunen & Niemi 2002, 174). Tässä valossa on ymmärrettävää, että kirjoittajien toiminta on yksilöllistä, jos luottamus yhteiskuntaan on vähäinen. Enemmistön kokemaa epäluottamusta valtiota ja sen päättäjiä kohtaan voidaan käyttää myös selittävänä syynä sille, miksi populistiset puolueet ympäri Eurooppaa ovat viime vuosina saaneet kasvavaa kannatusta.

Airaksisen (1994) mukaan näkemys, jossa kansalaisille taataan kaikki omat halut on mahdoton jos tavoitteena on hyvä yhteiskunta. Airaksinen kuitenkin ymmärtää yksilöllisen ja individualistisen edun tavoittelun loogisena toimintana. Airaksisen mukaan vastaus yksilölliselle ajattelulle rakentuu yhteiskuntasopimuksen ja reilun pelin periaatteelle. Paradoksaalisesti Airaksinen kuitenkin toteaa, että tämä yhteiskuntasopimus voi toimia vain yksilöiden oikeudenmukaisten valintojen kautta. (Airaksinen 1994, 59–84.) Tämän diskurssin sisällä yksilöiden oikeudenmukaiset valinnat tarkoittivat käytännössä omaa kokemusta oikeudenmukaisuudesta, yhtä kirjoittajaa lukuun ottamatta. Siten diskurssia voi tulkita jopa oikeudenmukaista yhteiskuntasopimusta hajottavana kertomuksena eikä vahvistavana.

4.4 Diskurssi työmarkkinoiden syrjityistä

Aineistoon tutustumisen aikana nousi mielipidekirjoitusten seasta esille työttömyyden syytä selittävä kertomus. Tässä selittävässä kertomuksessa on vahvoja yhdenmukaisia piirteitä joten sen tulkitseminen diskursiiviseksi kertomukseksi oli selkeää. Diskurssissa työmarkkinoiden syrjityistä tuotetaan selitystä työttömyydelle, syrjityksi tuleminen ja epäoikeudenmukaisen kohtelun kautta. Diskurssin kertomuksessa tarkempi selitys työttömyyden syyllä löytyy iästä ja sukupuolesta. Diskurssin sisällä ikä ja sukupuoli nähdään työttömyyttä tuottavina ominaisuuksina. Ikä ja sukupuoli tuodaan diskurssia toistavien sisällä esille myös suhteessa yhteiskunnallisiin keskusteluihin ja työmarkkinoiden arvoihin.

Selvimmän diskurssin alaisuuteen asettuivat naiset ja itsensä "viisikymppisiksi" laskevat. Huomionarvoista on, että työttömien miesten kohdalla sukupuolta ei koeta ongelmaksi työllistymisen kannalta. Miehet nousivatkin diskurssin sisällä esille vain iän kautta. Siten diskurssia voidaan tulkita myös kuvauksena sukupuolten välisestä eriarvoisuudesta työmarkkinoilla. Aluksi esittelen diskurssia iän kautta. Luvun lopussa tarkastelen diskurssille tyypillistä kerrontaa sukupuolesta.

Mielipidekirjoitusten joukosta korostuu epäuskoinen ja jopa huvittunut kokemus yhteiskunnallisesta keskustelusta, jonka mukaan eläkeikää tulisi nostaa. Kirjoittajien oma saman aikainen kokemus taas on, että "viisikymppisistä" pyritään pääsemään eroon työelämästä ja heitä ei sinne enää edes palkata.

Lahdessa ilmestyvä lehti pani ulos noin kymmenen yli 55-vuotiasta. (7.6.2010).

Työelämästä ulos pakotettuna olen nyt 57-vuotias työhön työnhakija, jonka työuran pidentyminen näyttää lohduttomalta. Työllistyminen on kohtalaisen epätoennäköistä: töitä olen hakenut, mutta vaikuttaa siltä, että ikäiseni on työmarkkinoilla epäkuranttia ainesta taidoista ja tiedoista huolimatta

Nimimerkillä Epäonnistumiseen pakotettu (26.4.2012.)

Mielipidekirjoittajat tuovat esille iän, joka nähdään suoraan työmarkkinoiden ulkopuolelle joutumisen syynä. Jälkimmäinen kirjoittaja kertoo omasta kokemuksestaan, jossa hänen taidot ja tiedot työelämässä on merkityksettömiä juuri iän takia. Kirjoittajan nimimerkki "Epäonnistumiseen pakotettu" kuvaa hyvin kirjoittajan näkemyksen, jossa hänet halusta, kyvystä tai yrittämisestä riippumatta on pakotettu epäonnistumaan. Nimimerkin kautta luotu kuvaus työllistymisen mahdollisuudesta on lohduton.

Diskurssia toistavien kesken esiintyy lähes kaikilla vastaavanlainen kertomus, jossa oma kyky ja halu päästä työmarkkinoille on merkityksetön juuri iän takia. Työttömät kokevat tietyn iän kategorisesti työmarkkinoilta pois sulkevana ominaisuutena.

En keksi mitään muuta syytä kuin sen, että 48-vuotias on liian vanha. (10.8.2013).

Meitä yli 50-vuotiaita on irtisanottu reippaasti. Töitä hakiessani olen törmännyt samaan kuin Ruhanen, ikä on este. (10.1.2012).

Yli 50-vuotias ei tunnu kelpaavan mihinkään työhön (17.3.2011).

Kirjoittajille näyttää olevan ominaista tapa, jossa ikää käsitellään siten, että siitä puhutaan yleisellä tasolla ja viisikymppiset nähdään yhteisönä tai ryhmänä johon kuulutaan. Oma minä ja ikä etäännytetään kirjoituksissa yleisemmälle tasolle ja asioista puhutaan joukon kautta. Näin syntyy kuva siitä, että kirjoittaja ei kirjoita vain itsestä vaan yleisesti 50-vuotiaiden työttömien heikosta työtilanteesta. Tämä näkyy kirjoituksissa kielellisin valinnoin esimerkiksi: "Meitä yli 50-vuotiaita", "Yli 50-vuotias ei tunnu kelpaavan mihinkään", "En keksi mitään muuta syytä kuin sen, että 48-vuotias on liian vanha" tai "Meitä yli 50-vuotiaita on irtisanottu reippaasti".

Diskurssin sisällä esiintyvä tapa oman minän ja iän etäännyttämisestä kieliopillisin valinnoin, sijoittamalla itsensä ryhmän sisälle on kerronnallisesti mielenkiin-

toinen. Syy sille miksi kirjoittajat etäännyttävät itsensä ja iän käsittelemällä aihetta ryhmän kautta, voidaan nähdä selittyvän osin iän leimallisuuden kautta. Kirjoittajat mahdollisesti häpeävät tai eivät ole ylpeitä täysin omasta iästä ja siitä mitä ovat tai edustavat. Tätä iän leimallisuutta voi etsiä nykyajan arvoista ja nuoruuden ihannoinnista. Esimerkiksi Julkusen (2014, 258) mukaan nykyinen kulttuurinen ympäristö suosii sellaista ikääntymistä, jossa aktiivisuus ja toimintakyky korostuvat. Aiempien diskurssien kerrontoihin, huomioihin ja teoriaan työttömyydestä viitaten työttömän on hyvin haastava korostaa omaa aktiivisuutta ja toimintakykyä työmarkkinoiden ulkopuolella. Tämä on looginen selitys sille, miksi omasta iästä pyritään ottamaan etäisyyttä ja kerrontaa ei rakenneta vain iän varaan.

Toinen looginen selitys sille miksi "viisikymppiset" työttömät tarkastelevat itseä enemmän ryhmän kautta, voi olla pyrkimyksessä osoittaa tällaisen työmarkkinoilla syrjityn ryhmän olevan olemassa. Kirjoittajien esiin tuoma kokemus, jossa ikä nähdään työttömyyttä selittävänä on aiheena arka ja kokemusta ei varmasti tuoda helposti esille. Yksinäinen kirjoittaja ei myöskään kykene uskottavasti osoittamaan tai vakuuttamaan lukijalle työttömyytensä syytä vain iästä johtuvaksi. Identifioitumalla osaksi laajempaa kerrontaa, jonka mukaan viisikymppiset ovat työmarkkinoilla yleisesti syrjinnän kohteena oleva ryhmä voi kirjoittaja tämän ryhmään identifioitumisen kautta saada omalle kerronnalle voimaa ja uskottavuutta. Näkemystä tukee osin myös "viisikymppisten" mielipidekirjoitusten julkaisuajankohdat ja keskinäiset viittaukset. Useat diskurssia toistavat mielipidekirjoitukset on nimittäin julkaistu ajallisesti lähellä toisiaan ja muutamissa mielipidekirjoituksissa myös viitattiin aiemmin julkaistuihin, samaa aihetta käsitteleviin mielipidekirjoituksiin.

Diskurssiin kuuluvien mielipidekirjoitusten sisältö eroaa Julkusen (2014, 212) näkemyksestä, jonka mukaan työelämässä olevat vanhemmat henkilöt eivät halua mieltää itsestään osaksi jotakin sellaista erityisryhmää, joka on luotu iän kautta. Selityksenä tälle voi toimia ero työllisen ja työttömän välillä. Kenties työelämässä olevat haluavat korostaa itseään yksilöinä, joiden pätevyys ja kyky työssä syntyy omasta osaamisesta. Työttömäksi joutuessa työttömyyden kohdistuminen vahvasti yksilölliseen identiteettiin voi muodostua yksilön minäkuva heikentäväksi kokemukseksi. Siksi työtön voi etsiä selitystä työttömyydelle sellaisesta, joka ei kohdistu työttömyyden syytä suoraan työttömän ominaisuuksiin. Tässä mielessä ikä ja sukupuoli ovat mielenkiintoisia. Molemmat ovat suoraan yksilön ominai-

suuksia, mutta työttömyyttä aiheuttavina ikä ja sukupuoli ymmärretään ulkoisista työmarkkinoiden syistä käsin johtuvina.

Kysymys siitä, ovatko viisikymppiset työelämässä todellisuudessa syrjittyjä, on diskurssin kannalta merkityksellinen. Tämän tutkimuksen puitteissa voidaan todeta syrjityksi tulemisen olevan kokemuksen tasolla olemassa ja esiintyvän yleisenä diskursiivisena kerrontana. Ikääntyvien työmarkkinoista eläketurvakeskukseen raportin kirjoittaneet Jauhiainen ja Rantala (2011, 14) toteavat ikääntyneiden työllisyystilanteen parantuneen yhtämittäisesti 1990-luvun jälkeen.

Pärnänen (2011) on käsitellyt väitöskirjassaan kysymystä ikäsyrjinnästä ja tullut tulokseen, että ikääntyneisiin ja varsinkin työtä etsiviin ikääntyneisiin kohdistuu todennettavissa olevaa syrjintää työmarkkinoilla. Pärnäsen mukaan iäkkäämpiin työttömiin kohdistuvaa syrjintää voi poistaa parhaiten mentaalisen muutoksen kautta. Tässä mentaalisisä muuoksessa eläkeikä siirtyisi kuvitteellisella ikäjänalla nykyistä eläkeikää kauemmas. (Pärnänen 2011, 43, 242.) Siten voidaan todeta ikääntyvien osuuden kasvaneen työmarkkinoilla 1990-luvun jälkeen (Jauhiainen & Rantala 2011), mutta samalla ikääntyvien tulevan yhä selvemmin myös syrjinnän kohteeksi.

Tutkimuksen aineiston mielipidekirjoituksissa esiintyvä kokemuspohjainen kertomus ikäsyrjinnästä on siten yhdenmukainen Pärnäsen (2011) tutkimuksen kanssa ikäsyrjinnästä. Ikäsyrjintä on työmarkkinoilla todellista ja se kohdistuu vanhempiin työkäisiin ihmisiin. Työttömien kerrontaa voi siten pitää todellisuudesta kumpuavana kertomuksena, eikä puhtaana kulttuurisena tuotteena, joka syntyy vain tulkitusta ja kuvitteellisesta iän leimallisuudesta.

Toinen diskurssin sisällössä esiintyvä työttömyyden syytä selittävä ominaisuus on sukupuoli. Sukupuoli esiintyi myös joidenkin mielipidekirjoitusten sisällä yhtäaikaaisesti iän kanssa. Iän kokeminen työmarkkinoilla ongelmana oli tulos, jota osasin odottaa ennakolta. Kuitenkin sukupuolen kokeminen työttömyyden selittäjänä syynä ja osana iän kautta rakennettua diskursiivista kerrontaa yllätti minut. Sukupuolta esille tuova ryhmä ei ole määrällisesti runsaslukuinen, mutta sitäkin selvempi näkemyksissään ja mielestäni myös merkittävä sosiokulttuurinen huomio. Sukupuoli on myös kietoutunut selkeästi iän negatiivisuutta korostavan kerronnan ympärille.

Seuraavilla kirjoittajilla esiintyy sukupuoli ja ennen kaikkea naiseus työttömyyttä selittävänä syynä.

...viisikymppisen naisen peli tosiasiasa pelattu jo ennen kuin se on alkanutkaan. (22.4.2013).

Toinen ongelma nuoren opettajan ansioluettelossa on niinkin pieni ja mitätön kuin Y-kromosomin puute. (6.5.2009).

Sukupuolen kokeminen työllistymisen esteenä on mielestäni ikää arempi aihe jonka esille tuominen voi helposti aiheuttaa vahvoja mielipiteitä. Molemmissa tapauksissa, niin iän kuin sukupuolenkin kohdalla on kuitenkin kyse samanlaisesta syrjinnästä. Ongelma sukupuolta korostavien kertomusten tulkinnalle muodostuu siitä, että aineistossa ei juuri avata tai pohdita syitä sille, miksi sukupuoli ja varsinkin naisena oleminen koetaan työllistymistä heikentävänä ominaisuutena. Ainoa selittävä syy joka aineistosta voidaan tulkita, on naisen kategorinen vastakohta mies.

On helppo hokea, että Suomessa on työvoimapula. Se ei koske akateemisia naisia.

Jos olisin mies, olisin varmasti jo työllistynyt. (16.8.2008).

Mies ne paikat kuitenkin saa, ja siitä olen pahoillani, myös kolmikymppisten naisten puolesta. (2.10.2010).

Kirjoittajat eivät suoranaisesti syytä miehiä, mutta kirjoituksissa rakentuu kuva siitä, että mies on työmarkkinoilla itseisarvoisesti naista parempi synnynnäisten miehisten ominaisuuksiensa kautta. Kyse on siis ajattelusta, jossa naisen sukupuoli nähdään arvoa vähentävä ominaisuutena suhteessa miehen sukupuoleen. Jotakin konkreettista selitysmallia voidaan tämän logiikan tueksi löytää. On esimerkiksi ymmärrettävää, että nuori lapseton nainen voi kokea sukupuolen ongelmana ja pohtii palkkaako mahdollinen työnantaja häntä jos työnantaja kokee naisen potentiaalisen raskauden ongelmana. Selitys ei kuitenkaan toimi loogisena syynä kaikille tapauksille. Se ei selitä sitä, miksi vielä viisikymppisten naisten kertomuksissa esiintyy sukupuoli negatiivisena seikkana työllistymisen suhteen.

Toista selitys voidaan löytää Hytösen ja Koskinen-Koiviston (2011) tulkinnoista, jotka pohjaavat Hirdmaniin (1988). Hirdmanin näkemyksen mukaan sukupuoli-järjestelmä toimii kahdella tapaa. Ensiksi naiset ja miehet pidetään käsitteinä erillään toisistaan. Toiseksi sukupuolten välillä vallitsee hierarkkinen suhde. (Hy-

tönen & Koskinen-Koivisto 2011, 11–12.) Diskurssin sisällä naiset tuottavat tätä Hirdmanin (1988) kaksiosaista sukupuolijärjestelmää esimerkillisesti. Naiset korostavat naiseutta suhteessa miehisyteen ja toiseksi luovat hierarkkista arvostusta kuvaamalla naiseutta työttömyyden yhtenä syynä ja miehiä kategorisesti arvokkaampina työmarkkinoilla.

Edeltävän ajattelutavan pohjalta, voidaan kokemus naiseudesta työmarkkinoita heikentävänä ominaisuutena nähdä syntyvän sosiokulttuurisen ajattelutavan varassa. Kyseinen ajattelutapa voidaan ymmärtää sukupuolisena rakenteena kulttuurin sisällä. Ongelmana ajattelutavassa tai rakenteessa, jossa sukupuoli nähdään hierarkkisena on se, että niin miehet kuin naiset osallistuvat tällaisten ajattelutapojen toistamiseen ja ylläpitoon. Kuten Pärnänen (2011, 43) toteaa, muutos arvoihin ja ajatteluun voidaan saada aikaiseksi vain muuttamalla tapaamme ajatella. Diskurssin sukupuolta ja ikää käsittelevän kerronnan voi siten ymmärtää kulttuurisena arvokertomuksena, joka kertoo erilaisista merkityksistä ja arvoista, joita sukupuoleen ja ikään kohdistuu.

Iän tai sukupuolen perusteella tapahtuva valinta työnhaussa on kiellettyä ja syrjiväksi luokiteltavaa, mitkä ei saisi tapahtua. On kuitenkin naiivia väittää, että todellisuudessa tätä ei tapahtuisi. On myös hyvin vaikeaa ellei mahdoton osoittaa toteen, että jossakin tietyissä tilanteissa työnhakijaa on syrjitty iän tai sukupuolen takia. Edeltävästä johtuen iän tai sukupuolen kokeminen työttömyyden syynä on osin hankala osoittaa toteen, mutta yhtäläillä se on hankala osoittaa epätoteen. Aihetta voidaan tämän johdosta pitää perustellusti arkana.

Diskurssia toistavien kesken nähdään, että ikä ja sukupuoli ovat ominaisuuksia, jotka eivät ole valittavissa ja siten kokemus työttömyydestä nähdään itsestä riippumattomista syistä johtuvana. Diskurssin sisällä esille nousee kerronta, jossa itseä kuvataan aktiivisena, mutta omat mahdollisuudet päästä takaisin työmarkkinoille nähdään heikkona. Diskurssi on muiden diskurssien tapaan selkeästi työttömän suhdetta työmarkkinoihin ja yhteiskuntaan käsittelevä, jossa esille nousee jälleen epäoikeudenmukainen kohtelu.

4.5 Diskurssi koulutuksen ja unelmien katoamisesta

Tutkimusaineiston työttömät eivät edusta mitään tiettyä työttömien ryhmää, vaan aineisto koostuu eri tilanteessa olevista työttömistä. Osa on pitkäaikaistyöttömiä,

osa on joutunut työttömäksi vasta vähän aikaa sitten ja osa on ollut työttömänä jo pidemmän aikaa. Edeltävien työttömien lisäksi yksi runsaslukuinen työttömien joukko tutkimusaineistossa koostuu vastavalmistuneista, pitkälti korkeakoulutetuista nuorista. Diskurssin mielipidekirjoitukset muodostavat selkeästi tutkimuksen yhdenmukaisimman diskursiivisen kerronnan työttömyydestä. Diskurssin kerronnallinen sisältö rakentuu pohdintaan työttömyyden ja työelämän välisestä kuilusta ja kokemuksesta, että edes koulutus ei tarjoa nykyaikana apua kuilun umpeen kuromiseksi.

Yleisellä tasolla voidaan todeta, että koulutettujen työelämäänsä tähtäävien nuorten työttömyys eroaa sellaisesta työttömyydestä jossa joudutaan työttömäksi työelämästä. Selvin ero syntyy siitä, että valmistumisen jälkeen työttömäksi joutuneet eivät ole ennättäneet rakentaa elämäänsä sellaista, esimerkiksi taloudellisen pääoman kautta hankittua, jonka työelämä mahdollistaa (Vrt. Lähteenmaa 2010, 52). Siten tämän diskurssin työttömien joukko eroaa taustaltaan muiden diskurssien työttömistä, jotka näyttävät pitkälti olevan työelämästä työttömiksi joutuneita.

Kerronta jota diskurssin sisältöä toistavat työttömät korostavat on hyvin yhdenmukainen, yhteisöllinen ja kollektiivisesti jaettu. Diskurssissa työttömyys korostuu yksilöllisenä ja yhteiskunnallisena ongelmana. Kirjoittajat pohtivat ja tuovat esille ajatuksia koulutuksen arvoista ja merkityksistä nykyajalla. Kirjoituksissa on havaittavissa pelkoa siitä, että työttömyys voi muuttua pysyväksi ja haaveet joita elämälle on asetettu uhkaavat kadota. Osassa mielipidekirjoituksia työttömyyden luoma turhautuminen ja pettymys purkautuvat halveksunta ja vihana yhteiskuntaa kohtaan.

Onnellinen keskiluokkainen elämä näyttäytyy horisonttiin karkaavana unelmana... (22.6.2010).

Mielipidekirjoitus saa kerrontavoimansa kuvauksesta, jossa hankitusta koulutuksesta huolimatta työtä ei tahdo saada ja odotukset joita elämälle on asetettu näyttävät "horisonttiin karkaavana unelmana". Kirjoittajan ajattelun taustalla voidaan nähdä ideaali hyvinvointiyhteiskunnan tarjoamasta mahdollisuudesta keskiluokkaiseen elämään, joka on Suomessa ollut monien saavutettavissa. Keskiluokkainen elämä on ollut mahdollista saavuttaa Suomessa koulutuksen ja työn kautta. Tätä näkemystä vasten on luonnollista, että kirjoittaja kokee pitkittyneen työttömyyden estävän keskiluokkaisen elämän häneltä.

Diskurssin sisällä kokemus koulutuksesta keinona työllistymiseen joutuu selkeästi kyseenalaistetuksi. Koulutuksen tarjoama väylä työelämään on ollut historiallisesti Suomessa suhteellisen pitkä ja vahva. Esimerkiksi oppivelvollisuuden syntyminen 1921 tarjosi mahdollisuuden päästä sellaisiin töihin, jotka aiemmin olivat tarkoitettu vain säädyille (Hytönen & Koskinen-Koivisto 2011, 10). Hankamäen (2005) mukaan 1960- ja 1970-luvuilla akateeminen koulutus tarjosi käytännössä kaikille koulutusta vastaavan työn. Koulutus on siten tarjonnut jo lähes sata vuotta keinon edetä elämässä työn kautta ja mahdollistanut jopa liikkumisen yhteiskuntaluokkien välillä.

Tilanne on nykyisin toinen, sillä 1990-luvun laman aikana tapahtuneet muutokset koulutuksessa ovat lisänneet korkeakoulutettujen määrää. Tämä on taas johtanut siihen, että kaikille ei nykyisin riitä koulutusta vastaavaa työtä. (Hankamäki 2005, 66–73.) Randall Collins (2014) kuvaa koulutuksen tarjoamia tutkintoja ”yhteiskunnallisen kunniallisuuden valuuttana”, joita on ollut tapana vaihtaa työpaikkoihin. Kuitenkin valuutan tavoin, myös koulutus voi kokea inflaatiota ja ostovoiman heikkenemistä. Collinsin mukaan inflaatio koulutuksen arvossa ruokkii vain itseään jos inflaatioon vastataan koulutusta lisäämällä. (Collins 2014, 69.)

Seuraavilla kirjoittajilla esiintyy kokemus, jossa uskoa koulutukseen ei enää ole ja koulutuksen arvoa korostavaa kerrontaa pidetään käytännössä valheellisena.

Voin todeta nuorempien ikäluokkien edustajille, että opiskelu ei ole vaivan arvoista (22.6.2010).

Onko koulutusta järkevää markkinoida avaimena lähes varmaan työllistymiseen, kuten nyt on nuorten kohdalla tehty? (16.12.2010).

Kirjoittajilla on mahdollisesti aikanaan ollut näkemys, jossa koulutuksen kautta työmarkkinoille pääseminen on ollut lähes itsestään selvää. Todellisuus on kuitenkin osoittautunut toisenlaiseksi ja pettymys on kirjoittajilla ilmeinen. Ensimmäinen kirjoittaja osoittaa halveksuntaa koulutusta kohtaan. Kirjoittajan kommentista on tulkittavissa katkeruutta, joka kohdistuu yhteiskunnassa koulutuksen arvoa korostavaan kertomukseen. Koulutuksen merkitystä korostavaa kertomusta kirjoittaja kyseenalaistaa kokemuksensa pohjalta toteamalla, että ”opiskelu ei ole vaivan arvoista”.

Jälkimmäisessä kirjoituksessa kirjoittaja lähestyy tilannetta hieman rakentavam-

min. Kirjoittaja kuitenkin kyseenalaistaa aiemman kirjoittajan tavoin yhteiskunnassa esiintyvän kertomuksen koulutuksen työllistävistä vaikutuksista. Vastavaa kerrontaa, jossa koulutuksen merkitys työllistymiselle kyseenalaistetaan, esiintyy Eliisa Kylkilahden (2014, 208) tutkimusaineistossa nuorten kokemuksissa.

Pettymys joka koulutetuille työttömille syntyy oman työllistymisen suhteen, voidaan tehdä ymmärrettäväksi Kortteisen ja Tuomikosken (1998, 96–98) lahjan logiikan kautta. Tässä lahjan logiikassa yhteiskunta on tarjonnut aiemmin koulutusta vastaan nuorille vastalahjana työllistymisen. Nyt tätä vastalahjaa yhteiskunnan taholta ei saada ja koulutetut työttömät kokevat tulleen hylätyiksi yhteiskunnallisesta lahjan logiikasta. Tätä lahjaa voidaan myös verrata Collinsin (2014, 69) kunniallisuuden valuuttaan, jossa koulutus on vaihdettu työpaikkaa vastaan.

Yksi selitys diskurssissa esiintyvää koulutuksen merkitystä väheksyvää kerrontaa kohtaan löytyy vuoden 2013 nuorisobarometristä (Myllyniemi 2013). Nuorisobarometrin mukaan on nähtävissä historiallinen suhde, jossa nuorten usko koulutukseen ja sen kautta työllistymiseen vaihtelee suhteessa taloudellisen tilanteen kanssa (Myllyniemi 2014, 65–66). Tarkoittaen sitä, että heikon taloudellisen tilanteen vallitessa näkyy tämä heikkona uskona omaan työllistymiseen. Nuorisobarometrin näkemys on yksi yhteen vallitsevan taloudellisen tilanteen ja esiteltävän diskurssin kanssa.

Kirjoituksissa kokemus omasta työllistymisestä on heikko ja se heijastuu pettymyksinä niitä odotuksia kohtaan, joita koulutuksen varaan asetettiin tai koulutuksen kautta oli tarkoitus hankkia.

Opiskelukaan ei tunnu estävän työttömyyttä (22.6.2010).

Suoritin opintoni suositusajataulun mukaisesti viidessä vuodessa, koska uskoin, että kyvyilleni on kysyntää. Kuinka väärässä olinkaan. (12.9.2010).

...voin lisäksi sanoa, ettei maisterin papereista ole ollut juurikaan hyötyä." (16.12.2012).

Koulutettu nuori ei saa töitä (18.12.2010).

Miten vastavalmistunut voi työllistyä (10.5.2013).

Kirjoittajien näkemys omasta tilanteesta on niin yhdenmukainen ja runsaslukainen, että sitä voidaan pitää sukupolvea yhdistävänä kokemuksena. Kerronnassa

on nähtävissä Tairan (2006, 194–202) tulkintojen mukainen yhteisöllinen kokemus. Kerronnassa esiintyvän yhteisöllisen kokemuksen varaan voi syntyä myös sukupolvikokemus. Osittain tällaisen sukupolvikokemuksen voidaan nähdä olevan jo olemassa. Euroopan nuorisotyöttömyys on korkea ja mediassa puhutaan jo "menetetyistä sukupolvista" (esim. Kaleva 24.8.2011; Talouselämä 14.2.2013). Diskurssin kerronnassa ei suoraan puhuta menetetyistä sukupolvista, mutta kerronnassa identifioidutaan vahvasti yhteisöllisen nuorisotyöttömyyden kokemuksen sisälle. Yhteiskunnallinen sukupolvinäkemyks toimiikin yhtenä kollektiivisen identiteetin lähteenä (Purhonen 2006, 214). Kirjoituksissa tämä näkyy kerronnassa seuraavinta tavoin.

En ole tilanteeni kanssa yksin. (12.9.2010).

Tunnen lukuisia kaltaisiani esimerkkejä (16.12.2012).

...allekirjoitan kaikki kirjoittajan huomioidut nuorten surkeista työllisyysnäköistä Suomessa. (18.12.2012).

Kerronnassa on samaa kuin Tairan (2006) aineiston kerronnassa, jossa yhteisöllisyys nousee esille työttömien teksteissä vain kaipuun ja yhteisöllisyyden puuttumisen kautta. Taira kuvaa työttömäksi joutumista vahvana yhteisöllisenä kertomuksena, jonka keskiössä on kokemus yhteisöllisyyden ja kansakunnan hajoamisesta. Työttömät tarkastelevat itseään tässä kertomuksessa yksilöinä ja pohtivat kadonneen yhteisöllisyyden kohtaloa, jonka tilalle on tullut kilpailu. (Taira 2006, 194–202.) Kansakunnan hajoaminen ja yhteisöllisyyden puuttuminen tulee diskurssin sisällä esille luottamuksen menetyksenä sellaista yhteiskunnallista kertomusta kohtaan, jossa koulutus on keino työllistyä. Yhteisöllisyyden katoaminen näkyy aineistossa negatiivisena suhtautumisena yhteiskunnan tahoja kohtaan, sekä epäuskona omiin tulevaisuuden mahdollisuuksiin.

Yhteisöllistä kokemusta voidaan rakentaa yhteisesti jaetun haasteen ja yhteisen ympäristön kautta. Tämä näkyy seuraavilla kirjoittajilla laman esille tuomisena. Yhteiskunnan taloudellisen tilanteen ollessa huono on helppo nähdä työllistymisen olevan kaikille haastavaa. Tämän kautta yksilö voi jäsentää työttömyyttä siten, ettei se kohdistu suoraan koko yksilöön.

Sitten se iski. Lama. (22.6.2010).

Lama-ajan työpaikkakadosta kärsivässä maassamme... (6.5.2009).

Vaikka laman tiedostaminen ja esille tuominen toimii osalla jonkinlaisena työttömyyttä selittävänä ilmiönä, on työttömyys suurelle osalle kirjoittajista kuitenkin ristiriitainen kokemus. Ristiriita syntyy suhteessa yhteiskunnallisiin ja julkisiin keskusteluihin, joissa puhutaan eläkeiän nostamisesta, työurien pidentämisestä ja työvoimapulasta suurten ikäluokkien siirtyessä eläkkeelle.

Pitäisikö minun itkeä vai nauraa hallituksen pyrkimyksille pidentää työuria samaan aikaan, kun yritykset vuorotellen aloittavat yt-neuvottelut? (10.5.2013).

Koomisinta tilanteessa on se, että mediassa toivotetaan suurten ikäluokkien siirtymistä pois työelämästä ja mietitään, mistä löydetään heille korvaavia tekijöitä. (12.9.2010).

...miksi paljon puhuttua työvoimapulaa ei Suomessa ole... (16.12.2012).

Kirjoittajat kyseenalaistavat tätä median tuottamaa kertomusta työurien pidentämisestä ja työvoimapulasta omakohtaisten kokemuksensa kautta. Linausten kohdalla esille nousevat toteamukset ”pitäisikö minun itkeä vai nauraa” sekä ”koomisinta”. Kirjoittajat pitävät tilannetta absurdina ja osoittavat kielellisten valintojensa kautta pitävänsä naurettavana keskustelua työuran pidentämisestä tai työvoimapulasta. Tämän kerronnallisen tyylin kautta myös rakentuu osin epäluottamus yhteiskuntaa ja valtiota kohtaan.

Diskurssin sisällä harvempi kirjoittaja kuitenkaan pohtii konkreettisia keinoja, jonka avulla voisi työllistyä. Diskurssi sisältö rakentuu vahvasti nykyhytkeen ja sen tarjoamiin mahdollisuuksiin tai tarkemmin puutteisiin. Kokemus yhteiskunnasta auttavana ja tukevana toimijana on vähentynyt kirjoittajien silmissä. Julkunen ja Niemi (2002) mukaan hyvinvointivaltio toimii keskeisenä luottamuksen mittarina. Korkean luottamuksen vallitessa uskallamme ottaa riskejä ja epäluottamuksen vallitessa toisinpäin. (Julkunen & Niemi 2002, 161). Diskurssin sisällä on nähtävissä luottamuksen vähenemistä kyseenalaistamalla nykyistä keskustelua työurien pidentämisestä ja eläkeiästä. Tällainen puhe voidaan nähdä eräänlaisena sosiaalisen syrjäytymisenä, jossa yksilöt irtoavat yhteisöistä ja menettävät luottamuksen niihin (Vrt. Leinikki 2011, 192). Tätä epäluottamusta yhteiskuntaa ja sen toimintakykyä kohtaan kuvaa seuraavan kirjoittajan esille tuoma vaihtoehto.

Seuraavaksi suuntaan työnhaun ulkomaille (16.12.2012).

Tilanne jossa niin sanottua aivovuotoa tapahtuisi, voidaan pitää absoluuttisena osoituksena nuorten ja koulutettujen luottamuksen puutteesta yhteiskuntaa ja valtiota kohtaan. Aineistossa ajatus, jossa työperäinen maastamuutto koetaan vaihtoehtona tai tuodaan esille on vähäistä. Kuitenkin tilanne, jossa maasta muutetaan pois työnperässä ei ole historiallisesti harvinainen Suomessa. Aikanaan Suomessa on tapahtunut työperäistä maastamuuttoa esimerkiksi Ruotsiin ja Pohjois-Amerikkaan (Söderling 2011, 6–8).

Mielenkiintoista koulutettujen nuorten kertomuksessa on, että koulutus nähdään vain keinoa työllistyä. Koulutus näyttäytyy diskurssin sisällä keinona hankkia ominaisuuksia työllistymiseen ja työelämään. Siten koulutus esiintyy diskurssissa puhtaasti välinearvona. Kirjoittajat kuitenkin arvostavat koulutuksen kautta hankittua osaamista ja tuovat sen myös esille. Oman osaamisen esille tuominen muistuttaa aiemmissa diskursseissa esiintyvää aktiivisuuden kuvausta, jonka avulla työttömyyden stereotyyppisestä kuvasta otetaan etäisyyttä. Koulutuksen tarjoama osaaminen kuitenkin liitetään kirjoituksissa vahvasti työllistymiseen ja työelämään.

Olen sosiaalinen kielitaitoinen ja erittäin motivoitunut työntekijä (12.9.2010).

Olen kielitaitoinen, sekä henkisesti ja fyysisesti terve, jopa urheilullinen.

Kykenen myös täyttämään useimmat työpaikkailmoituksissa tulevalta työntekijältä vaaditut persoonan ominaisuudet ja kyvyt... (16.12.2012.)

Sopeudun hyvin erilaisiin työympäristöihin ja olen myös joustava ja nopea oppimaan uutta. (18.12.2012).

Positiivisena asiana diskurssin sisällössä voidaan pitää sitä, että suurin osa kirjoittajista pyrkii edelleen työllistymään. Harvempi näyttää luovuttaneen toivonsa tai on muuttamassa ulkomaille. Osa tuo esille jopa uudelleen kouluttautumisen. Tätä yleisempää kuitenkin on vahva kritisointi ja epäluottamus yhteiskuntaa kohtaan. Negatiivista on, että epäluottamus yhteiskuntaa kohtaan sisältää mahdollisuuden syrjäytymiseen yhteiskunnasta.

Tilastollisesti nuorten korkeakoulutettujen työttömyys on kasvava ilmiö (Tilastokeskus, 2014). Koulutus on kokenut selvän inflaation edeltäviin vuosikymmeniin nähden. Koulutuksen arvon vähentyminen onkin diskurssin sisällä selkeä kirjoit-

tajia yhdistävä kokemus. Koulutuksen inflaatiota käsittelevässä väitöksessä Aro (2014) toteaa inflaation näkyvän kaikissa koulutusasteissa, mutta voimakkaimmin se on kohdistunut juuri korkea asteen koulutukseen. Yksi keskeinen väite Aron tutkimuksessa on, että nykyisin muodollinen korkeakoulutus on lähes pakollinen mutta se ei yksinään riitä, jos aikoo pärjätä jatkuvasti kovenevimmilla työmarkkinoilla. Koulutus voi myös kääntyä negatiiviseksi työmarkkinoilla työnantajapuolen kokeman ylikouluttautumisen kautta. (Aro 2004 106–109.) Koulutettujen nuorten heikkenevästä työtilanteesta huolimatta, tilastot osoittavat edelleen sen, että koulutus takaa parhaimman keinon päästä kiinni työelämään (Myrskylä 2009, 76–77).

Nuorten korkeakoulutettujen työttömien diskurssi tarjoaa tarkastelupinnan ennen kaikkea työttömiin nuoriin, joilla on edessä vielä useita vuosikymmeniä potentiaalista työuraa. Kirjoittajilla on koulutuksen tarjoama osaaminen ja kova into työelämään. Kokemus työllistymistä on huono ja epätoivo työllistymisen suhteen on noussut esille. Diskurssin kirjoitukset muodostavat yhteisöllisen kuvan joukosta, joka identifioituu koulutettujen työttömien nuorten luokaksi. Tämän luokan yhteinen ja jaettu kokemus on, että unelmat ja haaveet työstä ja sen kautta hankitusta taloudellisesta hyvinvoinnista, sellaisena kuin se on aiemmin koettu näyttää karkaavan auringonlaskun mukana horisonttiin.

Kirjoittajien näkemyksiä voidaan pitää kokemuksina epäonnistumisesta yhteiskunnallisten odotusten kohdalla (Kts. Kylkilahti 2014, 214–216). Diskurssin kerroksen pohjalta allekirjoitankin lainauksen, jonka Eliisa Kylkilahti (2014) toteaa nuorten työttömyyttä käsittelevässä artikkelissaan ”Nuorten tarinoissa työpaikan saaminen näyttäytyy kulttuurisesti hyväksyttävän elämän ehtona. Työllistyminen on odotetulla tavalla etenemistä ja saavutus matkalla kohti aikuisuutta ja itsenäistä pärjäämistä.” (Kylkilahti 2014, 207.) Halutessaan diskurssin sisältöä voi myös tulkita eräänlaisina kasvukipuina, joita yhteiskunta odotuksineen tuottaa niille, jotka pyrkivät siirtymään koulutuksen jälkeiseen työelämään tai ylipäättänsä työelämään.

4.6 Diskurssi työttömistä yrittäjistä

Yrittäjyys nousi tutkimusaineistosta esille itsenäisenä ja yllättävänä teemana. Tutkimusaineistossa yrittäjyyttä käsittelevien kirjoitusten määrä on suhteellisen vähäinen. On erittäin mielenkiintoista, että osassa työttömyyttä käsittelevissä mieli-

pidekirjoituksissa yrittäjyys ylipäättänsä nousee esille. Yrittäjyyden merkitys työn ja työttömyyden arvoille on kuitenkin suuri. Diskurssissa työttömistä yrittäjistä asetelma on osin paradoksaalinen. Kirjoittajat identifioituvat sekä yrittäjiksi, että työttömiksi. Tässä viimeisessä analyysiluvussa tuon esille yhteiskunnassa esiintyvää kerrontaa yrittäjyydestä ja tarkastelen tämän kerronnan suhdetta työlle ja työttömyydelle.

Yrittäjyyden kulttuurinen merkitys työn käsitteen sisällölle on suuri. Yrittäjyyttä pidetään eräiden tutkimusten mukaan keskeisenä piirteenä modernille työku-
lttuurille (esim. Taira 2006; Eteläpelto 2009; Pyykkönen 2014). Yhteiskuntatieteilijä Miikka Pyykkönen (2014, 96–97) toteaa yrittäjyyttä käsittelevässä teoksessaan yrittäjyyden rakentuvan yksilön identiteetin ja identiteettiä koskevan kerronnan vaaran. Nykyisin yrittäjyyttä ihannoidaan ja kertomusta yrittäjistä korostetaan.

Yrittäjäksi siirtymisen hegemonista eetosta ja arvoa korostavaa kerrontaa tuottaa Pyykkösen (2014) mukaan uusliberalistinen puhe, jonka tavoitteena on luoda ihmisistä eräänlaisia yrittäjäkansalaisia. Yrittäjäkansalaisilla on kyky ottaa riskejä ja ottaa vastuun omasta itsestä yksilöllistyvässä ja kovenevassa markkinataloudessa. Näkemyksen mukaan yhteiskunnan yksilöihin kohdistuu diskursiivista kerrontaa, joka pyrkii yksilöllistämään ihmisiä markkinoiden toimintaedellytyksien mukaisesti. Tavoitteena on tehdä yksilöistä itsenäisempään toimintaan ja vastuuseen kykeneviä korostamalla yrittäjyyttä ihanteellisena esimerkkinä. Pyykkösen mukaan kyse on ”yrittäjähenkisyyden muuntamisesta elimelliseksi osaksi yksilöiden elämänhallintaa, ja samalla sen päämääräksi”. (Pyykkönen 2014, 103–104.)

Yrittäjyys on siten yksi keskeinen osa modernia työn käsittettä. Yrittäjyydelle annetut merkitykset vaikuttavat myös työn merkityksiin ja työtä tekevää yksilöön. Yrittäjyyden työtä ja työntekijää ohjaavat merkitykset tulevat esille esimerkiksi tilastokeskuksen tutkimuksessa *Itsensä työllistäjät Suomessa 2013* (Pärnänen & Sutela 2013, 44). Tutkimuksen mukaan viidennes yrittäjistä kertoi ajautuneensa yrittäjäksi olosuhteiden pakosta.

Tutkimusaineistossa yrittäjyys näkyy ennen kaikkea kertomuksena, jossa yrittäjyyttä ei pidetä autuaaksi tekevänä, eikä yrittäjyyttä määritellä tai kuvailla työn ulkopuolelle. Yrittäjyys mielletään työksi, siinä missä muukin tutkimusaineistossa esiintyvä työ.

Kahdeksan kuukauden jälkeen en edelleenkään ole työtön. Syynä eväämiseen on se, että en ole työtön – olen yrittäjä. (24.3.2010).

Kela ei hyväksy minua työttömäksi työnhakijaksi, vaikka tammikuun alussa kävin työ- ja elinkeinotoimistossa tekemässä ilmoituksen työtilanteestani. Kela väittää, että en ole työtön, vaikka tuloja ei ole ollenkaan. (14.5.2010.)

Aineistossa työttömän yrittäjän diskurssia tuottavat kertovat olevansa entisiä yrittäjiä, jotka ovat nykyisin työttömiä. Yhteistä kaikilla on se, että yritystoiminta on loppunut syystä tai toisesta, mikä ei mielipidekirjoituksista selviä. Suurinta osaa kirjoituksista yhdistää edeltävän kirjoituksen tavoin kertomus siitä, että työttömyys on vain omakohtainen kokemus, sillä valtio ei hyväksy yrittäjiä työttömiksi. Vastaavan kokemuksen tiivistää eräs kirjoittaja toteamalle, että "Onko liikaa vaadittu, että haluan olla työtön?" (24.3.2014).

Kirjoittajien kokemus työttömyyden epäämisestä toimii mahdollisesti tärkeimpänä syynä mielipidekirjoituksen kirjoittamiselle. Siten aineiston yrittäjyyttä kuvaavat mielipidekirjoitukset ovat vahvasti yrittäjyyden huonoja puolia korostavia. Aineiston kerrontaa vasten, yrittäjyys näyttäytyy kankeana tilana suhteessa byrokrattiseen toimintaan. Yrittäjäksi ryhtyminen tarkoittaa mielipidekirjoitusten mukaan vapaaehtoista siirtymistä sosiaaliturvan ulkopuolelle. Yrittäjyys voidaankin ymmärtää diskurssissa eräänlaisena oman onnensa nojaan heittäytymisenä.

Me olemme paaria-luokkaa ilman toimeentulon oikeudesta omassa maassamme. (14.5.2010).

Edellinen kirjoittaja kuvaa yrittäjyyttä eräänlaisen yhteiskuntaluokkana, jossa kansalaisen oikeudet on viety pois yrittäjyyden takia. Yrittäjäkansalaisen onkin nähty olevan "valmis kantamaan mahdollisimman täysi vastuu riskinotostaan sekä sosiaalisesta, terveydellisestä ja taloudellisesta hyvinvoinnista", kuten Pyykkönen (2014, 94) toteaa. Kirjoituksissa työttömiksi yrittäjiksi identifioituneet kokevat usean muun diskurssin sisällön tavoin valtion ongelmana työttömyydessä. Työttömille yrittäjille ongelmana on yrittäjyys, joka näyttää estävän työttömyyden. Kirjoittajilla on selkeä vaatimus siitä, että he ovat osa yhteiskuntaa ja oikeutettuja työttömille kuuluviin etuuksiin. Pyykkösen (2014, 24) mukaan Suomen vahva hyvinvointivaltion perinne hidastaa uusliberalistisen yrittäjänkansalaisuuden leviämistä. Diskurssin sisältö ei siten edusta Pyykkösen (2014) teoksessa kuvailtua yrittäjäkansalaista ihannoivaa kertomusta.

Edeltävän huomioidut yrittäjyyden ongelmista korostuvat seuraavalla kirjoittajalla. Kirjoittaja on työtön ja tahtoo perustaa oman yrityksen, jonka kautta voisi myydä tekemiään tuotteita. Kirjoittaja ei koe tätä vaihtoehtoa kuitenkaan mahdolliseksi, valtion häneen kohdistamien toimien takia.

Verkkokaupan pystyttäminen vaatii yrityksen, vähintään toiminnan, perustamista. Tämä puolestaan lasketaan työkkärissä yrittäjyyden aloittamiseksi, mikä puolestaan katkaisee työttömyysturvan.

Myyntituloni olisivat kuitenkin niin pienet ilman tuotteitani teollista ja todellista tuotteistamista, että yltäisin tällä ”liiketoiminnallani” vain muutamien eurojen voittoon. (25.3.2010.)

Kirjoittajalla ei ole nykyisessä tilanteessa halua ryhtyä yrittäjäksi. Kirjoittaja tiedostaa ongelmat joita yrittäjäksi ryhtymisestä seuraa, kun valtio muuttaisi suhtautumista hänen asemaansa. Yrittäjyys voidaan ymmärtää edeltävässä kirjoituksessa eräänlaisena valintana, jossa yrittäjäksi ryhtyminen tarkoittaa tietyistä yhteiskunnan palveluista luopumista ja epävarmuuden varaan heittäytymistä. Kirjoittaja tiedostaa tämän ja ei siten halua ryhtyä yrittäjäksi, koska näkee oman tilanteensa vain huononevan yrittäjyyden kautta.

Jos yrittäjän kulttuurista kerrontaa vertaa Kortteisen (1992, 50) selviytymisen eetokseen on löydettävissä molemmista vastaavuuksia. Selviytymisen eetokseen ja yrittäjyyteen voidaan molempiin liittää mielikuvia siitä kuinka on rankkaa, ollaan omillaan, on pakko selviytyä ja selviydytään. Yrittäjyyteen liitetään yleisesti myös näkemys kyvystä ottaa riskejä (Pyykkönen 2014, 11). Kyky ottaa riskejä ja riskien tiedostaminen, sekä ennen kaikkea epävarmuus on osa arkea kaikille yksilöille. Nykyisin kaikkien yksilöiden myös oletetaan hyväksyvän yhteiskunnan sisältämät riskit (Eteläpelto ym. 2007, 96). Työn kannalta nämä riskit tarkoittavat katkonaisia työsuhteita, epävarmuutta ja tämänlaisessa ympäristössä valintojen tekemistä.

Seuraavien kirjoittajien voidaan nähdä toistavan Pyykkösen (2014) näkemystä yrittäjäkansalaisesta, joka kantaa vastuun itsestä työllistämällä itsensä yrittäjyyden kautta.

Yhteiskuntakin tulisi hyötymään kannustamalla työttömien omatoimisuutta ja helpottamalla sivutoimisten yritysten perustamista. (25.3.2010).

olen aina ollut sitä mieltä, että jokaisen kansalaisen tulisi voida elää omalla työllään. Jos mahdollista, ei pitäisi aivan herkästi huutaa apua yhteiskunnalta. (8.4.2010).

Kirjoittajat korostavat itsenäistä pärjäämistä, joka on Pyykkösen (2014) mukaan yrittäjyyttä ihannoivaan kertomukseen sopiva kuvaus. Itsenäinen pärjääminen on kuitenkin myös Kortteisen (1992) selviytymisen eetoksen sopiva kuvaus. Kirjoittajien ajattelun taustalla oleva logiikka ei ole vain uusliberalistisen yrittäjäeetoksen tuote, koska se soveltuu yhtä hyvin selviytymisen eetoksen alaisuuteen. Siten aiheiston diskurssia voidaankin tulkita kahdella tavalla. Kortteisen (1992) selviytymisen eetosta korostavana kertomuksena, jossa selittyminen tapahtuu työn kautta. Sekä Pyykkösen (2014) kuvailemana uusliberalistisen hegemonian tuotteena, jossa yrittäjäksi ryhdytään sen ihanteellisuuden vuoksi. Toisessa kertomuksessa yrittäjyys on selviytymistä ja toisessa ihanne. Tulee kuitenkin huomata, että nämä kaksi näkemystä eivät sulje toisiaan pois.

Selviytymisen eetosta ja yrittäjäeetosta selittäville näkemyksille on molemmille yhteistä yksilöllisyys ja selviytyminen omalla työllä. Diskurssin kerronta rakentuukin tältä osin itsenäisten selviytyvien yksilöiden ympärille. Kerronnan pohjalta valta ja vastuu omasta elämästä nähdään yksilölle kuuluvana. Vaikka diskurssin sisällä toistetaan tarinaa yrittäjäkansalaisesta ja yksilöllisestä selviytymisestä tulee tämä kuvaus myös kyseenalaistetuksi.

Olen ollut noin kymmenen vuotta yrittäjänä – huonolla menestyksellä. Meni perhe ja jäi vain velkaa. (24.3.2010).

Puolueet paasaavat yrittäjyyden ihmeitä tekevästä työllistämisaikutuksesta... Yrittämisen helvetistä pitää puhua kuuluvalla äänellä, totuus julki. (14.5.2010.)

Kirjoittajilla on ongelmia yritystoiminnan kanssa ja elämään on tullut tämän takia haasteita. Kirjoittajat ovat yrittäjinä malliesimerkkejä vastuun itsestään kantavista yksilöistä. Absoluuttinen vastuu, jossa yksilö kantaa kaiken vastuun omasta elämästä ei näytä kirjoittajien mukaan mielekkäältä tai tavoiteltavalta asialta. Kirjoittajat kyseenalaistavatkin yrittäjyyden ihanteen selvästi. Mieliopidekirjoittajien tekstejä voidaan tarkastella yrittäjyyden mielekkyyttä kyseenalaistavana vastadiskurssina Pyykkösen (2014) kuvailemalle yrittäjänkansalaisen kertomukselle.

Mielenkiintoinen huomio diskurssin kerronnassa suhteessa muihin tutkimuksessa esiteltyihin diskursseihin on, että yksikään kirjoittaja ei koe tarvetta selittää tai korostaa omaa aktiivisuutta, jonka kautta pyrki erottautumaan stereotyyppisen työttömän kuvauksesta. Kirjoittajat korostavat yrittäjyyteen liitettyä itsenäistä pärjäämistä ja selviämisen eetosta. Syy sille miksi kirjoittajat eivät koe stereotyyppisen työttömän leimallisuutta, voidaan pyrkiä ymmärtämään yrittäjyyden kulttuurisen arvon kautta.

Yrittäjyyteen liitetyt ominaisuudet ovat usein vastakkaisia stereotyyppisen työttömän kuvaukselle. Siten yrittäjyys tai yrittäjäkansalaisuus voidaan nähdä yhdenlaisena kulttuurisena ihanteena, arvona ja tavoiteltavana asiana, kuten Pyykkönen (2014) asian näkee. Yrittäjyydessä epäonnistuminen ei ole häpeän aihe, ka "yrittäjyys" ikään kuin suojelee stereotyyppisen työttömän leimalta. Yrittäjät voivat kokea olevansa oikeutettuja epäonnistumisen hetkellä tukeen ja apuun, koska ovat pyrkineet kohti jotakin ihanteellista ja tavoiteltavaa. Pyykkönen (2014, 10) tuo tämän yhteiskunnassa vallitsevan ajatuksen esille toteamalla, että "ollaksemme hyviä kansalaisia meidän tulisi olla mahdollisimman yrittäjän kaltaisia". Työttömyydessä hyvän ja sallitun kansalaisen kriteerit voidaankin säilyttää Pyykkösen (2014) näkemyksen mukaisesti kantamalla yrittäjän identiteettiä työttömyydestä huolimatta. Tätä diskurssia tuottavat kirjoittajat myös selkeästi tekevät, identifioituessaan työttömiksi ja yrittäjiksi.

Diskurssin esille nostamisen kautta halusin pohtia mahdollista muutosta, joka kohdistuu nykyajalla työhön ja työtä tekevää yksilöä kohtaan yrittäjyyden kautta. Työn toimiessa yhtenä keskeisenä arvona yhteiskunnassa on mahdollinen muutos työn arvoissa, muutos koko yhteiskunnan arvoissa ja ajattelussa. En voi aineiston pohjalta väittää, että yrittäjäkansalaista ihannoiva muutos olisi todellinen tai olemme menossa sitä kohti. Yrittäjyyttä ihannoivasta muutoksesta on kuitenkin olemassa viitteitä, kuten Pyykkönen (2014) teoksessaan pyrkii osoittamaan.

Yrittäjyyden ihannointi ei ole suoranaisesti ongelmallinen asia. Tulisi kuitenkin ymmärtää, että tällaisen ajattelun lisääntyessä yrittäjyyden merkitykset alkavat määritellä yhä enemmän myös työn merkityksiä. Tutkimusaineiston valossa yrittäjyyttä ihannoiva muutos näyttää vain osittaiselta. Diskurssissa työttömien yrittäjien kerronta rakentui selvästi yhteisöllisen yhteiskunnan ja ennen kaikkea hyvinvointiyhteiskunnan vaatimusten varaan. Diskurssissa työttömät yrittäjät eivät ko-

rosta yrittäjyyttä ihanteellisena asiana. Aineiston kautta yrittäjyys näyttäytyy ennen kaikkea valtion kurjistamana tilana. Yrittäjyyttä tulisikin tutkimusaineiston valossa tarkastella enemmän osana hyvinvointiyhteiskuntaa, kuin sen ulkopuolisen menestystarinana.

5 Johtopäätökset

Tutkimuksessa esitettyä kuvausta työstä ja työttömyydestä voi perustellusti kritisoida. Aineiston pohjalta rakennettu kuvaus työttömyydestä on osin tulkinnallinen ja pelkistävä. Tutkimusaineistosta tulkittavissa olevien kirjoittajien yhteiskunnallinen asema ja koulutus, yhdessä *Helsingin sanomien* yleisen lukijakunnan kanssa, viittaa usean kohdalla keskiluokkaiseen taustaan. Siten tutkimusaineistosta saadut tulokset ovat tulkintani mukaan keskiluokan edustajien tuottamia kuvauksia työttömyydestä, sekä työttömyyden kulttuurisista merkityksistä. Keskiluokkaa kuitenkin pidetään usein vallitsevan sosiokulttuurisen rakenteen ylläpitäjänä, joten tutkimustulokset voivat mahdollisesti kuvastaa työn ja työttömyyden kulttuurisia arvoja aineistoa laajemmin. Kokonaisuus huomioiden, aineiston tarkasteleminen pelkästään keskiluokkaisten yksilöiden kertomuksina on yhtä ongelmallista, kuin aineiston yleistäminen täydelliseksi kulttuuriseksi kuvaukseksi työttömyydestä tai työstä.

Aineiston pohjalta voidaan tiivistää seuraavanlaisia tutkimustuloksia. Yleisesti työttömyys näyttää olevan puutetta kulttuurisesta normaalista. Näkemys työttömyydestä kulttuurisen normaalin ulkopuolella olevana asiana esiintyy myös muualla muussa työttömyyttä käsittelevässä tutkimuksessa (esim. Kortteinen & Tuomikoski 1998; Taira 2006; Anttila 2007). Työttömyys kulttuurisen normaalin ulkopuolella olevana nousee esille aineistosta monin tavoin. Selvimmin tämä näkyi työttömyyden aiheuttamana muutoksena työttömän kokemukseen itsestä, sosiaalisista suhteista ja yleisesti elämäntilanteesta. Aineiston pohjalta syntyvä kuva työttömän elämän muutoksista on pitkälti yhtenäinen esimerkiksi Luomasen (1999, 92) näkemysten kanssa.

Työttömien aineistossa esiintyvä kokemus itsestä on epävarma ja pelokas. Useassa mielipidekirjoituksessa tämä kokemus itsestä näkyy työttömän asenteessa, joka on puolustava tai jopa hyökkäävä. Tätä selittää se, että usea tutkimusaineiston työtön näyttää kokevan olevansa vaarassa joutua negatiivisen työttömän kuvauksen alaiseksi. Työttömyys näyttäytyy negatiivisen työttömän kuvauksessa yhteiskunnan ulkopuolella olevana asiana, jonka johdosta työtön kokee menettävänsä ihmisarvoa ja päätäntävaltaa. Aineiston pohjalta päätäntävällän vähentyminen on myös todellinen asia, työttömiin kohdistuvan valtiollisen kontrollin, erilaisten hallinnan muotojen ja aktivointipolitiikan kautta.

Jälkiviisaana voin todeta, että prekarisaation käsite olisi tarjonnut tutkimukselleni paljon mielenkiintoisia näkemyksiä ja tukea analyysin avuksi. Yleisellä tasolla näen tutkimusaineiston kerronnan sisältävän paljon sellaista, jota voidaan kutsua prekarisaatioksi. Prekarisaatioksi aineistosta voidaan ymmärtää työn epävarmuus, pätkätöiden lisääntyminen, taloudellinen epävarmuus, sekä töiden polarisoituminen hyviin ja huonoihin töihin. Prekarisoitumiseksi voidaan myös ymmärtää valtion harjoittama kontrolli ja hallinta työttömiä kohtaan, sekä tutkimusaineistossa esiintyvä yleinen kokemus siitä, että valtio ei kykene auttamaan työttömiä heidän odottamallaan tavalla.

Mielipidekirjoitusten keskuudessa on selkeä kokemus, että yhteiskunnassa esiintyvä kerronta työttömistä on todellisuutta vääristävä ja valheellinen. Aineiston kerronnassa negatiivista tai stereotyyppistä työttömän kuvausta pyritään etäännyttämään itsestä erilaisin keinoin. Työttömyyteen pyritään ottamaan eroa korostamalla stereotyyppisen työttömän kuvauksen vastaisia ominaisuuksia, kuten aktiivisuutta, osaamista ja työkykyä, sekä yleisesti halua tehdä työtä. Väitettä, että työttömyys on leimallista ja sen alaiseksi ei haluta joutua, voidaan pitää selkeänä tutkimustuloksena. Ajatus on vastaava Tairan (2006, 11) näkemyksen kanssa, jonka mukaan työttömät kokevat työttömyytensä ennen kaikkea normalisoinnin kautta, jossa työttömyys on epänormaali tila, josta tulee päästä pois.

Työttömyyttä etäännytetään aineistossa myös uhriutumisen avulla. Outi Välimaa (2011, 217) on käyttänyt sosiaalityön alaan kuuluvassa väitöksessä uhriutumisen käsitettä yhtenä tulkinnan keinona työttömyyteen liittyvistä kategorisista kerronnoista. Tässä tutkimuksessa uhriutuminen korostuu siten, että työttömyyttä kuvataan omasta halusta tai kyvystä riippumattomaksi asiaksi, minkä kautta korostuu uhriutuminen. Työttömäksi joutuminen on ikään kuin rikos, jonka uhreiksi työtön on joutunut.

Vaikka aineistosta tuotettujen diskurssien sisällä stereotyyppisen työttömän kuvaus nähdään valheellisena, vääristävänä ja epäoikeudenmukaisena ei tätä kerrontaa kyseenalaisteta kuin muutaman kirjoittajan toimesta. Mielenkiintoista on, että kirjoittajat kyseenalaistavat stereotyyppisen työttömän kuvauksessa ainoastaan sen, että he eivät itse sovellu stereotyyppisen työttömän kuvaukseen. Aineistossa ei myöskään juuri kyseenalaisteta työn kulttuurista arvoa tai merkitystä. Aineiston työttömät pyrkivät työttömyydestä huolimatta olemaan hyviä ja oikeanlaisia kan-

salaisia. Aineiston työttömät pyrkivät täyttämään yhteiskunnan heille asettamat vaatimukset hyväksymällä esimerkiksi vallitsevat normit ja arvot. Yhtenä tutkimustuloksena näenkin tutkimusaineiston työttömien suhteellisen yhtäläisen kerronnan, jossa työn normaalia ja yhteiskunnallista roolia ei kyseenalaisteta. Työttömät jopa korostavat työn roolia ja merkitystä normaalin lähteenä yhteiskunnassa.

Tutkimusaineiston mielipidekirjoitusten pohjalta työttömien tavoitteena on pyrkiä pääsystä takaisin osaksi yhteiskunnallista normaalia, joka monelta osin näyttäytyy keskiluokkaisena elämänä. Tältä pohjalta voidaan myös väittää, että keskiluokkaisessa ihanteessa ei ole varaa pitää työtä kulttuurisen normaalin ulkopuolella olevana, edes oman työttömyyden kohdalla. Edeltävä väite myös selittäisi sen miksi tutkimusaineiston työttömien kerronnassa ei kyseenalaisteta palkkatyötä kulttuurisen normaalin mittana.

Diskurssissa esiintyvä työttömien tarve olla tavallinen ja hyväksyty yhteiskunnan jäsen näyttää olevan voimakas kerrontaa ohjaava tekijä. Työttömien mielipidekirjoitukset mukautuvat kerronnassa työn kulttuurisen normaalin ja arvokertomuksen ympärille. Työn roolia kulttuurisen normaalin lähteenä ja työttömyyttä suhteessa työhön epänormaalina tilana, voidaan tarkastella normaalin ja tavallisuuden käsitteillä. Perinteentutkimuksen professori Seppo Knuutila kirjoittaa teoksessa *Työväestö ja hyvinvointi* (2014), että tavallisuus on keskeinen arvo Suomessa. Tätä tavallisuutta taas tuotetaan yksinkertaisesti arjen ja siinä elämisen kautta. Arki edustaa pysyvyyttä ja siten se on keskeinen osa tavallisuutta. Arki ja arjen luoma tavallisuus voidaan siten nähdä yhtenä pohjana hyvälle elämälle. (Knuutila 2014, 263–266.)

Diskurssia toistavien kirjoitusten pohjalta voidaan väittää työn olevan monille merkittävä osa tavallisuutta ja hyvää elämää. Tämä aineistossa esiintyvä kertomus tiivistyy osuvasti filosofi Jukka Hankamäen (2005, 35) näkemyksessä, jonka mukaan työ tarjoaa keinon kuulua yhteiskuntaan, niin sanotun "osallisuuden kokemuksen" kautta. Menettäessään työpaikan ihminen menettää yhden keskeisen yhteiskuntaa jäsentävän arvon, mutta myös työn kautta hankitun kyvyn olla tavallinen. Tätä ajattelua tukee myös Anttilan (2007, 46–48) näkemys vapaa-ajasta, jonka mukaan vapaa-aika on eräänlainen yksilöä säätelevä arvo, joka tulee ansaita työn kautta.

Edeltävien huomioiden pohjalta on ymmärrettävää, että diskurssin kerronnassa työelämä näyttäytyy normaalina ja kulttuurisesti hyväksyttynä, ainoana oikeana tilana, jota tulee tavoitella tai vähintään olla asettumatta tätä hegemonista kerrontaa vastaan. Filosofi Timo Airaksisen (1994, 144) mukaan ”Työttömyys on työn puutetta silloin, kun kyetään ja halutaan tehdä työtä”. Aineiston pohjalta näyttää siltä, että halu tehdä työtä on kaikille työttömille vahva ja yleinen.

Työttömien kerronnan pohjalta identiteettiin kohdistuva negatiivinen työttömän kuvaus nosti aineistosta esille vallan ja oikeuden määrittellä työttömyyttä. Viitataan toistamiseen Haapalan (1994, 22) näkemykseen siitä että, työttömyys on myös institutionalisoitu elämäntilanne. Tämä ilmenee siten, että työttömien mielipidekirjoitukset ovat eräänlaista kamppailua vallasta määrittellä sitä, mitä työttömyys merkitsee ja mitä on olla työtön. Kamppailussa osapuolina toimii yhteiskunnallinen kerronta työttömyydestä ja työtön yksilö. Useassa diskurssissa yhteiskunnallisen kerronnan lähteenä toimi valtio, jonka toiminta työtöntä kohtaan, sekä määrätykset työttömyydestä, koetaan epäoikeudenmukaisina ja todellisuutta vääristävinä.

Aineiston mielipidekirjoituksissa on havaittavissa selkeä pyrkimys määrittellä itse itsensä, erilaisena ja poikkeavana työttömänä. Tämä työttömien oma määrittely työttömyydestä eroaa selkeästi työttömyyden yhteiskunnallisesta kerronnasta. Työttömien oma määrittely työttömyydestä on sellainen, jossa työtön sopii kulttuuriseen normaaliin piiriin, eikä ole stereotyyppisen kerronnan mukainen eläjä. Siten aineistossa esiintyvä kamppailu oikeudesta määrittellä työttömyyttä ja itseä korostaa työn kulttuurista normaalia ja työttömyyttä sen ulkopuolella olevana ilmiönä. Kamppailu oikeudesta määrittellä itseä muistuttaa Eriksenin (1993, 30–31) kuvailemaa identiteettiprosessia, joka tapahtuu kulttuurin tarjoamien mahdollisuuksien ja rajoitusten, sekä yksilön välillä.

Kamppailu oikeudesta määrittellä työttömyyttä on myös malliesimerkki diskurssien toiminnallisesta luonteesta. Työttömät kokevat, että heihin kohdistuu kielellisen kuvauksen kautta sellaista kerrontaa (toimintaa), joka ei vastaa todellisuutta. Työttömät tuottavat tätä kerrontaa (toimintaa) vastaan omaa kerrontaa, jota voidaan pitää diskursiivisena. Kysymys siitä kenellä on valta ja oikeus määrittellä työttömyyttä on siten jatkuvan toiminnallisen ja kielen kautta tapahtuvan vuorovaikutusprosessin ja kamppailun kohde. Siten tutkimusaineisto jokaista mielipide-

kirjoitusta myöten (ja myös tämä tutkimus kokonaisuudessaan) on vallankäyttöä kielen todellisuutta representoivan luonteen kautta.

Mielenkiintoista on, että tutkimusaineistosta nousi selvästi esille taloudellisten haasteiden lisäksi talouden sisälle rakentuneet sosiaaliset suhteet, sekä valtasuhteet. Taloudellisesti heikossa asemassa olevilla näyttää olevan jaettu kokemus siitä, että he ovat alistettuja ja nöyryytettyjä jos joutuvat turvautumaan läheiseen ihmisen apuun. Taloudellinen tuki näyttäytyy aineistossa ennen kaikkea valtasuhteena, jossa työtön on alisteisessa asemassa. Valtasuhte syntyy taloudellisen tuen tarjoajan kautta, joko valtion ja työttömän välille tai läheisen työttömän välille. Valtion kautta valtasuhte näyttäytyi kontrollina, aktivointipolitiikkana ja pakkoina. Läheisten kohdalla valtasuhte oli abstraktimpi ja se ilmenee kokemuksena heikommassa asemassa olemisesta. Monilla kirjoittajilla on kokemus siitä, että oma ihmisarvo vähenee, kun mahdollisuus korvata läheiseltä saatu taloudellinen tuki on vähäinen.

Kortteisen ja Tuomikosken (1998, 23–28) toteamus siitä, että työttömyys on nöyryyttävää, saa tässä tutkimuksessa esimerkin läheisiltä saadun taloudellisen tuen kautta. Vaikka sosiaalisten suhteiden rooli on osoitetusti tärkeä työttömän toimeentulon kannalta (esim. Taira 2006, 123) ei tätä toimeentulon lähdeä aineiston pohjalta hyväksytä. Läheisiltä saatua tukea kritisoidaan vahvasti ja valtiolta vaaditaan suurempaa roolia. Taloutta käsitteleville kirjoituksille onkin tyypillistä, että vastuu yksilön taloudesta siirrettään kategorisesti valtiolle. Tärkeä huomio kuitenkin on, että mielipidekirjoittajat eivät kritisoi tai syytä valtiota tai muutakaan tahoa työttömäksi joutumisesta. Valtion tehtävänä on aineiston pohjalta työttömän taloudellinen tukeminen, ei työllistäminen.

Talous ja etenkin taloudellinen toimintakyky näyttävät aineiston pohjalta niin keskeisiltä ominaisuuksilta yksilöille, että voisi väittää talouden olevan yksilöön kuuluva ominaisuus. Pyykösen (2014, 104) viittaus yrittäjyyteen elimellisenä osana yksilöä näyttäytyy taloutta koskevassa kerronnassa siten, että talous nähdään elimellisenä osana yksilöä. Aineiston taloutta käsittelevien kirjoitusten kautta aineistoa voidaan tulkita myös perheen taloudellisena normina pitämistä purkavana ja individualistista ajattelua sisältävänä kertomuksena.

Aineistoanalyysin tulokset voidaan tiivistää väitteeksi, että työttömyys on erilaisen vallan muotojen ja kulttuurisen normaalin ulkopuolella olemista, jossa työtön

pyrkii oman yhteiskunnallisen normalisointinsa kautta saavuttamaan hyväksytyt aseman yhteiskunnassa. Työttömänä olemista ja työttömän toimintaa voidaan jäsentää ja ymmärtää eri tavoin. Työttömyys voidaan ymmärtää prosessina, jossa tavoite on kulttuurinen normaali. Työttömän pyrkimys normaaliin voidaan yhtälailla nähdä myös aktivointipolitiikkaan tuotteena. Keskeistä aineistolle on se, että tätä normaalia tai sen ulkopuolella olemista ei kyseenalaisteta. Raija Julkunen (2008, 305) esittääkin osuvasti kysymyksen siitä, että olemmeko sisäistäneet työhön liittyvät arvot ja normit niin vahvasti, että pidämme niitä vaihtoehtottomina ja siten emme kykene ottamaan niistä eroa.

Olisikin hyvä saada tietoa siitä, kenelle työ näyttäytyy kulttuurisena normaalina ja kenelle se ei sitä ole. Mitenkä esimerkiksi piilotyöttömät suhtautuvat työn normaaliin? Tärkeää olisi myös ymmärtää näiden työtä eri lailla arvostavien yksilöiden ja ryhmien yhteiskunnallista asemaa. Tämän tutkimuksen pohjalta voisi väittää, että mitä vähemmän työtä ja sen normaalia arvostaa, sitä kauempana on yhteiskunnallisen toimijuuden ja kansalaisuuden keskiöstä. Yhteiskunnassa tulisikin saada selkeämmin nostettua esille keskustelua työn ja työttömyyden kulttuurisista merkityksistä, arvoista ja normeista.

Lähdeluettelo

- Aho, Simo (1988): *Palkkatyö yhteiskunnallisen järjestyksen perustana. Tutkimus palkkatyön normalisoinnin historiasta ja "työyhteiskunnan kriisistä"*. Jyväskylä: Gummerus OY Kirjapaino.
- Airaksinen, Timo (1994): *Arvojen yhteiskunta: Erään taistelun kuvaus*. Porvoo: WSOY.
- Ajankohtainen Kakkonen. A2 Miniteema: Suomi suossa – kaatuuko hallitus? Esitetty 5.11.2014 YLE 1.
- Anttila, Anu-Hanna (2007): Palkkatyö vapaan edellytyksenä. Teoksessa A-H. Anttila & A. Suoranta (toim.) *Pärjäämisen ajat – horjuvat työt*. (s. 46–76). Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura ry. Väki voimakas 20.
- Aro, Mikko (2014): *Koulutusinflaatio. Koulutusekspansio ja koulutuksen arvo Suomessa 1970-2008*. Turun Yliopisto: Väitöskirja.
- Alasuutari, Pertti (2001): *Johdatus yhteiskuntatutkimukseen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Alasuutari, Pertti (2011): *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.
- Aro, Jari & Jokivuori, Pertti (2010): *Klassinen sosiologia ja moderni maailma*. Helsinki: WSOYpro.
- Bauman, Zygmunt (1996): *Postmodernin lumo*. Tampere: Vastapaino.
- Bauman, Zygmunt (2002): *Notkea moderni*. Tampere: Vastapaino.
- Björksten, Tuomo (2013): YLE uutiset. Kymmenettuhannet työttömät ovat turhautuneena luopuneet työnhausta. 6.11.2013. [verkkójulkaisu] http://yle.fi/uutiset/kymmenettuhannet_tyottomat_ovat_turhautuneena_luopuneet_tyonhausta/6915730 [29.1.2015].
- Björklund, Liisa & Hallamaa, Jaana (2013): Miten kannustaa ihmisiä työmarkkinoille eettisesti ja kestävästi? Teoksessa V. Karjalainen & E. Keskitalo (toim.)

- Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikka Suomessa* (s. 150–172) Helsinki: Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos.
- Castells, Manuel (2000): *The Rise of the Network Society, The information Age: Economy, Society and Culture Vol. I*. Oxford: Blackwell.
- Castells, Manuel (2009): *Communication power*. Oxford: Oxford University Press.
- Collins, Randall (2014): Keskiluokan työn loppu: pakotietä ei ole. Teokstessa I. Wallerstein, R. Collins, M. Mann, G. Derluguian, C. Calhoun (toim.) *Onko kapitalismilla tulevaisuutta?* (s. 50–90) Helsinki: Gaudeamus ja Tampere: Vastapaino.
- Cornelissen, Joep; Gajewska-de, Mattos; Piekkari, Rebecca; Welch, Catherine (2012): Writing up as a legitimacy seeking process: alternative publishing recipes for qualitative research. Teoksessa S. Gillian & C. Cassel (toim.) *Qualitative organizational research: Core methods and current challenges*. (s.185-203) London: Sage.
- Douglas, Mary (2000): *Puhtaus ja vaara: ritualistisen rajanvedon analyysi*. Tampere: Vastapaino.
- Durkheim, Emile (1980) [1912]: *Uskontoelämän alkeismuodot: Australialainen toteemijärjestelmä*. Helsinki: Tammi.
- Fairclough, Norman (1992): *Discourse and Social Change*. Malden: Blackwell Publishers Ltd.
- Fairclough, Norman (1997): *Miten media puhuu*. Tampere: Vastapaino.
- Fingerroos, Outi. (2003): *Refleksiivinen paikantaminen kulttuurien tutkimuksessa*. Elore 2/2003. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry. [verkköjulkaisu] http://www.elore.fi/arkisto/2_03/fin203c.html [22.2.2015]
- Foucault, Michel (1982): *The Archaeology of Knowledge*. London: Tavistock Publications.
- Foucault, Michel (2005): *Tarkkailla ja rangaista*. Helsinki: Otava.
- Foucault, Michel (2010) [1966]: *Sanat ja asiat: eräs ihmistieteiden arkeologia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Geertz, Clifford (1973): *The interpretation of cultures: selected essays*. New York: Basic Books. Harper torchbooks 5043.
- Giddens, Anthony (1987): Structuralism, Post-structuralism and the Production of Culture. Teoksessa A. Giddens & J. Turner (toim.) *Social Theory Today*. (s. 195–223) Polity Press: Cambridge.
- Godelier, Maurice (1987): *Antropologia ja materialismi*. Tampere: Vastapaino.

- Haavio Markus; Schauman Heidi; Vanhala Juuso (2013): *Kasvattaako työn tarjonnan lisääminen työttömyyttä?* Suomen pankki. [verkkójulkaisu] <https://helda.helsinki.fi/bof/bitstream/handle/123456789/8453/172066.pdf?sequence=1> [26.7.2015].
- Hall, Stuart (2002): *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- Harma, Olli (2014): *Usko Joutui koetukselle - Finanssikriisi horjutti talousteorian perusteita. Talous toipuu hitaasti, entä teoria?* Talouselämä 2014: 17. [verkkójulkaisu] <http://summa.talentum.fi/article/te/uutiset/usko-joutui-koetukselle/59640> [26.7.2015].
- Hetemäki, Martti (2010): Nykyisen taluskriisin erityispiirteet ja talouspolitiikan mahdollisuudet. *Työpoliittinen aikakauskirja*. 2010, 1. (s. 15–25). Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Husa, Sari (1995): "Foucault'lainen metodi". *Niin&Näin filosofinen aikakauslehti*. 1995, 3. (s.42–49). Tampere: Suomen fenomenologinen instituutti ry.
- Hyvönen, Ari-Elmeri (2014): Tentative Lessons of Experience: Arendt, Essayism and "The Social" Reconsidered. *Political theory* 2014, vol. 42 (5) (s. 569-589). Sage Publications.
- Eriksen, Thomas Hylland (1993): *Ethnicity and Nationalism: anthropological perspectives*. London: Pluto Press.
- Eriksen, Thomas Hylland (2003): *Hetken tyrannia*. Helsinki: Johnny Kniga.
- Eriksen, Thomas Hylland (2005): *Toista maata? Johdatus antropologiaan*. Suomen antropologinen seura. Helsinki: Gaudeamus.
- Eriksen, Thomas Hylland (2006): *The Engaging Anthropology: The Case for a Public Presence*. New York: Oxford.
- Etäpelto, Anneli (2010): Työidentiteetti ja subjektiusrakenteiden ja toimijuuden ristiaallokossa. Teoksessa A. Etäpelto & K. Collin & J. Saarinen (toim.) *Työ, identiteetti ja oppiminen*. (s. 90–142). Helsinki: WSOYpro Oy.
- Haapala, Pertti (1994): Työajan lyhyt historia. Teoksessa R. Parikka (toim.) *Työ ja työttömyys*. (s. 6–29) Tampere: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Väki voimakas 7.
- Hankamäki, Jukka (2005): *Työttömän kuolema: johdatus uuteen työyhteiskuntaan ja työn filosofiaan*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hautamäki, Antti (2001): *Suomi muutosten edellä. Raportti Suomen haasteista*. Sitran raportteja 6. Kuopio: Sitra.

- Hemming, Mia (2007): Sosiaalinen markkinatalous – talousjärjestelmä, joka ei tyydytä tarpeita. Teoksessa A-H. Anttila & A. Suoranta (toim.) *Pärjäämisen ajat – horjuvat työt*. (s. 22–45). Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura ry. Väki voimakas 20.
- Hirdman, Yvonne (1988): Genussystemet – refletionerna kring kvinnors sociala underordning. *Kvinnorshistorisk tidskrift* 10(3), (s. 49–63).
- Hyytinen, Ari (2013): *Työn tarjonta ja työttömyys*. Akateeminen talousblogi [verkkójulkaisu] <http://blog.hse-econ.fi/?p=5602> [26.7.2015].
- Hytönen, Kirsi-Maria & Koskinen-Koivisto Eerika (2011): Johdanto: miehet ja naiset suomalaisessa palkkatyössä ja sen tutkimuksessa. Teoksessa K-M. Hytönen & E. Koskinen-Koivisto (toim.) *Työtä tekee mies, nainen*. (s. 7–23). Väki Voimakas 24. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Jyväskylä.
- Hytönen, Kirsi-Maria (2014) *Ei elämäni lomaa mahtunut. Naisten muistelukerrontaa palkkatyöstä talvi- ja jatkosotien ja jälleenrakennuksen aikana*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura. Väitöskirja.
- Ilmonen, Kaj (2002): Luottamus paikallisiin instituutioihin ja sosiaalisiin verkostoihin. Teoksessa P. Ruuskanen. *Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille*. (s. 136–160). Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Ilmonen, Kari (2010): Muuan diskurssianalyysi: Esimerkkinä Chydenius-instituutin vaikuttavuustutkimus. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *II – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. (s. 127–142). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Jauhiainen, Signe & Rantala, Juha (2011): *Ikääntyvien työttömyys ja työttömyysputki - katsaus viimeaikaiseen kehitykseen*. Eläketurvakeskuksen raportteja 3/2011. Helsinki: Eläketurvakeskus.
- Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi; Suoninen, Eero (2004): *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino
- Jokinen, Eeva (2005): *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.
- Julkunen, Raija; Niemi, Riikka (2002): Mihin luotamme, kun luotamme hyvinvointivaltioon? Teoksessa P. Ruuskanen. *Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille*. (s. 161–180) Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Julkunen, Raija & Pärnänen, Anna (2005): *Uusi ikäsopimus*. Jyväskylän yliopisto. SoPhi 100.
- Julkunen, Raija (2008): *Uuden työn paradoksit: Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)istä*. Tampere: Vastapaino

- Julkunen, Raija (2009): Suomalainen palkkatyön yhteiskunta. Teoksessa A. Pärnänen & K-M. Okkonen (toim.) *Työelämän suurten muutosten vuosikymmenet*. (s. 15–40). Helsinki: Tilastokeskus. Työmarkkinat 2009.
- Julkunen, Raija (2013): Aktivointipolitiikka hyvinvointivaltion paradigman muutoksena. Teoksessa V. Karjalainen & E. Keskitalo (toim.) *Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikka Suomessa*. (s. 150–172) Helsinki: Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos. Teema 18.
- Julkunen, Raija (2014): *Kuusikymmentä ja työssä*. SopHi 73: Jyväskylän yliopisto.
- Joutsenvirta, Maria (2006): *Ympäristökeskustelun yhteiset arvot: Diskurssianalyysi Enson ja Greenpeacen ympäristökirjoituksista*. Helsinki: Helsingin yliopisto. Väitöskirja.
- Kaarre, Samuli (1994): Foucault: Historian totuuden ja vallan filosofi. *Niin&Näin Filosofinen aikakauslehti*. 1994, 2. (s. 18–22) [verkkojulkaisu]
<http://netn.fi/sites/www.netn.fi/files/netn942-06.pdf> [26.7.2015].
- Kahma, Nina (2011): *Yhteiskuntaluokka ja maku*. Helsinki: Helsingin yliopisto. Väitöskirja.
- Kaleva (2011): Jyrinki, Anni (toim.) Nuorisotyöttömyys yhä paha. [verkkojulkaisu].
<http://www.kaleva.fi/duunitamut/nuorisotyottomyys-yha-paha/563316/>
[26.7.2015].
- Kaskisaari, Marja (2014): *Kyseenalaiset subjektit: tutkimuksia omaelämäkerroista, heterojärjestyksestä ja performatiivisuudesta*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kajanoja, Lauri; Kinnunen, Helvi; Kurri, Samu; Mäki-Fränti, Petri; Newby, Elisa; Orjasniemi, Seppo; Putkuri, Hanna; Railavo, Jukka; Savolainen, Eero; Viertola, Hannu (2013). *Suomen talouden tilannekuva elokuussa 2013*. Helsinki: Suomen Pankki. [verkkojulkaisu]
http://www.suomenpankki.fi/fi/julkaisut/selvitykset_ja_raportit/bof_online/Documents/BoF_Online_08_2013.pdf [26.07.2015].
- Keskitalo, Elsa (2013): Tavoitteena aktiivinen kansalaisuus. Teoksessa V. Karjalainen & E. Keskitalo (toim.) *Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikka Suomessa*. Helsinki: Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos. Teema 18.
- Kiviniemi, Kari (2010): Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *II : näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. (s. 127–142) Jyväskylä: PS-Kustannus.

- Knuuttila, Seppo (2014): Tavallisen hyvä elämä. Teoksessa M. Hannikainen (toim.) *Työväestö ja hyvinvointi* (s. 263–271) Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Väki voimakas 27.
- Kontula, Osmo; Viinamäki, Heimo; Koskela, Koskela (1998): *Köyhiä ja Kipeitä. Taloudellisen laman terveysvaikutuksia 1990-luvulla*. Helsinki: Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos.
- Korkiakangas, Pirjo (1996): *Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa*. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys. Väitöskirja
- Kortteinen, Matti (1992): *Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona*. Helsinki: Hanki ja Jää.
- Kortteinen, Matti & Tuomikoski, Hannu (1998): *Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä*. Helsinki: Hanki ja Jää.
- Kylkilahti, Eliisa (2014): Työ ja työttömyys nuorten kertomana: ”kaikki ne onnelliset ihmiset olivat töissä”. Teoksessa K. Vehkalahti & L. Suurpää (toim.) *Nuoruuden sukupolvet. Monitieteisiä näkökulmia nuoruuteen eilen ja tänään*. (s.202–225) Tampere: Nuorisotutkimusseura.
- Lappalainen, Sirpa (2007): Johdanto: Mikä ihmeen etnografia? Teoksessa S. Lappalainen, P. Hynninen, T. Kankkunen, E. Lahelma ja T. Tolonen (toim.) *Etnografia metodologiana: Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. (s. 9–14) Tampere: Vastapaino.
- Latour, Bruno (2006): *Emme ole koskaan olleet moderneja*. Tampere : Vastapaino.
- Lecarpentier, Damien (2015): Johdanto: strukturalismista pragmatismiin. Teoksessa M. Pyykkönen & I. Kauppinen (toim.) *1900-luvun ranskalainen yhteiskunta-teoria*. (s. 11–30). Helsinki: Gaudeamus.
- Leikola, Anto (2002): Tiede ja essee. *Tieteessä tapahtuu*. 2002, 7 (s. 5-12) Helsinki: Tieteellisten seurain valtuuskunta
- Leinikki, Sikke (2011): Pätkitty työ, sukupuoli ja toimijuus (työ)elämässä. Teoksessa K-M. Hytönen & E. Koskinen-Koivisto (toim.) *Työtä tekee mies, nainen*. (s. 179–203). Jyväskylä: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Väki Voimakas 24.
- Levi-Strauss, Claude (1966): *The Savage Mind*. University of Chicago Press: Chicago.
- Levi-Strauss, Claude (2009)[1955]: *Tropiikin kasvot*. Helsinki: Loki-Kirjat.

- Lillqvist, Ella (2010): *Työtön suomalaisessa diskurssissa: Korpusavusteinen tutkimus työttömiä koskevista puhetaivoista*. Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulu. Pro gradu -työ.
- Luomanen, Jari (1999): *Työttömyys – Ongelmia ja mahdollisuuksia*. Sosiologista keskustelua B 34 Sociological Discussions. Turku: Turun yliopisto.
- Lähteenmaa, Jaana (2010): Nuoret työttömät ja taistelu toimijuudesta. Teoksessa *Työpoliittinen aikakauskirja*. 2010, 4. (s.51–63) Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Maffesoli, Michael (1996): *The time of the tribes: decline of individualism in mass society*. London: Sage.
- Marx, Karl (1979) [1859]: Poliittisen taloustieteen arvostelua. Teoksessa K. Marx & F. Engels. *Valitut teokset osa 4*. (s.5–185) Moskova: Kustannusliike Edistys.
- Mauss, Marcel (1990): *The gift : the form and reason for exchange in archaic societies*. London: Routledge.
- Markkinointiratkaisut. 2011. Lippupiste Oy. [verkkajulkaisu].
http://kampanja.lippu.fi/media/lippupiste_mediat_2011.pdf [23.4.2014]
- Marx, Karl. (1910): *Palkkatyö ja pääoma*. Kustannusyhtiö Fitchburg (Mass): Suomen sos. kust. yht.
- Mead, Margaret & Boas Franz (1973): *Coming of age in Samoa: a psychological study of primitive youth for western civilisation*. New York: Morrow Quill.
- Miettinen, Ilkka (2014): *Kuudesluokkalaisten oppilaiden käsityksiä menestyksestä*. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto. Pro gradu -työ.
- Myllyniemi, Sami (2014): *Vaikuttava osa*. Nuorisobarometri 2013. Nuorisosaiannevoittelukunnan julkaisuja nro.50. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Mäki-Kulmala, Heikki (2012): Muutoksia työn kuvassa. *Niin&Näin filosofinen aikakauslehti*. 2012, 1. (s. 60–68) [verkkajulkaisu]
<http://netn.fi/sites/netn.fi/files/netn121-13.pdf> [27.2.2015].
- Nenonen, Marko (2007): Syntyvätkö työttömien pakkotyömaat uudelleen? Teoksessa A-H. Anttila & A. Suoranta (toim.) *Pärjäämisen ajat – horjuvat työt*. (s. 198–227) Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura ry. Väki voimakas 20.
- Nietzsche, Friedrich (1981) [1883–1885]: *Näin puhui Zarathustra*. Helsinki: Otava.
- Nietzsche, Fredrich (1989) [1882]: *Iloinen tiede*. Helsinki: Otava.
- Nätti, Jouko (2004): Työn epävarmuus ja ammatillinen järjestäytyminen. Teoksessa P. Jokivuori & P. Ruuskanen (toim.) *Arjen talous: talous, tunteet ja yhteiskunta*. (s. 81- 104) Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. SoPhi 1238-802; 93.

- Offe, Claus (1984): *Contradictions of the Welfare State*. Lontoo: Hutchinson.
- Ollila, Anne (2008): *Kerrottu tulevaisuus: alueet ja nuoret, menestys ja marginaali*. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Väitöskirja.
- Peltola, Jarmo (2011): Teollisuustyö, työttömyys ja sukupuoli. Teollisuuskaupunki Tampere 1930-luvun laman aikana. Teoksessa K-M. Hytönen & E. Koskinen-Koivisto (toim.) *Työtä tekee mies, nainen*. (s. 46–80) Jyväskylä: Väki Voimakas 24. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.
- Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2009): *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere : Vastapaino.
- Portes, Alejandro & Sensenbrenner, Jim (1993): Embeddedness and Immigration: Notes of the Social Determinants of Economic Action. *American Journal of Sociology* 98, 1320–1350.
- Puhakka, Martti (2011): *Rukoile ja työtä tee. Onni Puhakan kehitys innovaattorista oman tien kulkijaksi*. Turku: Turun yliopisto. Väitöskirja.
- Pulma, Panu (1994): Vaivaisten valtakunta. Teoksessa J. Jaakkola, P. Pulma, M. Satka ja K. Urponen (toim.) *Armeliaisuus yhteisöapu ja sosiaaliturva: Suomalaisten sosiaalisen turvan historia*. (s.15–70) Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Purhonen, Semi (2006): Sukupolvet paperilla: kuinka käyttää Bourdieun sosiologiaa "generationalismmin" haastamiseen. Teoksessa S. Purhonen & J.P. Roos (toim.) *Bourdieu ja minä*. (s. 131–162). Tampere: Vastapaino.
- Pärnänen, Anna (2011): Organisaation ikäpolitiikat: strategiat, instituutiot ja moraalit. Tilastokeskus. Väitöskirja.
- Pärnänen, Anna & Sutela Hanna (2013): *Itsensätjöyllistäjät Suomessa 2013*. Helsinki: Tilastokeskus 2014. [verkkojulkaisu]
http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yits_201400_2014_12305_net.pdf [30.10.2014]
- Pyykkönen, Miikka (2014): *Ylistetty yrittäjyys*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. SoPhi 1238–8025; 127.
- Pyykkönen, Miikka (2015): Michel Foucault – Vallan, tiedon ja subjektiivisuuden tutkija. Teoksessa M. Pyykkönen & I. Kauppinen (toim.) *1900-luvun ranskalainen yhteiskuntateoria*. (s. 193–214). Helsinki: Gaudeamus.
- Rahajatalous. (2012): Blogi. [verkkojulkaisu]
<http://rahajatalous.wordpress.com/2012/12/18/tyon-tarjonnasta-ja-kysynnasta/> [20.2.2015].

- Rapport, Nigel & Overing, Joanna (2007): *Social and Cultural Anthropology – The Key Concepts*. London: Routledge.
- Rapport, Nigel (1997): *Transcendent individual: towards a literary and liberal anthropology*. London: Routledge.
- Raunio, Kyösti (2009): *Olennainen sosiaalityössä*. Gaudeamus: Helsinki.
- Remes, Liisa (2004): *Diskurssianalyysin kolme traditiota* [verkkójulkaisu]
http://www.metodix.com/fi/sisallys/01_menetelmat/02_metodiartikkelit/remes_diskurssianalyysin_kolme_traditiota/kooste#1.3 [7.1.2014].
- Ruuskanen, Petri (2002): Sosiaalinen pääoma hyvinvointipoliittisessa keskustelussa. Teoksessa P. Ruuskanen. *Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille*. (s. 5–27). Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Salo, Juhani (2014): *Bruno Latour ja sosiaalitieteen kritiikki*. [verkkójulkaisu]
<http://www.sosiologi.fi/?p=40> [18.7.2015].
- Sanaksenaho, Sanna (2006): *Eriarvoisuus ja luottamus 2000-luvun taitteen Suomessa - Bourdieulainen näkökulma*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Väitöskirja.
- Sappinen, Eero (2000): *Arkielämän murros 1960- ja 1970-luvuilla: tutkimus suomalaisen työväestön elämäntavoista ja niiden paikallisista raumalaisista* Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys. Väitöskirja.
- Saresma, Tuija (2007): *Omaelämäkerran rajapinnoilla : kuolema ja kirjoitus. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Väitöskirja.
- Simler, Ken & Dudwick, Nora (2010): *Urbanization and Rural-Urban Welfare Inequalities*. Washington: World Bank. [Verkkójulkaisu]
http://siteresources.worldbank.org/INTPOVERTY/Resources/060310_Simler_Dudwick_Rural-Urban_Welfare_Inequalities.pdf [17.8.2015]
- Sippola, Matti (2011): *Kehitysalueista aluekehitykseen: Suomen virallisen aluepolitiikan 30 ensimmäistä vuotta 1966-1995*. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. Julkaisuja 31/2010.
- Sulkunen, Pekka (2006): Mikä ihmeen talous? Sosiaalisen synty ja hiipuminen Smitthin ja Bourdieun yhteiskuntateorioissa. Teoksessa S. Purhonen & J.P. Roos (toim.) *Bourdieu ja minä*. (s. 131–162). Tampere: Vastapaino.
- Suoninen, Eero (1999): Kymmenen kysymystä diskurssianalyysistä. Teoksessa A. Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi; Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. (s. 233–264). Tampere: Vastapaino.

- Suoranta, Juha (1994): Kasvatuksen kadonnut lupaus ja tulevaisuuden haasteet. Niin&Näin Filosofinen aikakauslehti. 1994, 3. [verkkójulkaisu] http://netn.fi/394/netn_394_suor.html [29.1.2015].
- Söderling, Ismo (2011): On sitä liikuttu ennenkin – siirtolaisuuden lyhyt historia. Teoksessa K. Clarke, L. Folkersma, U. Hirvonen, O. Lepola, R. Sund & I. Söderling. *Meno-paluu Eurooppaan. Maahanmuutto ja siirtolaisuus eilen, tänään - ja huomenna.* (s. 7–12). Helsinki: Eurooppalainen Suomi ry.
- Taira, Teemu (2006): *Työkulttuurin arvomuutos työttömien kerronnassa. Suomalaisen* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura. Väitöskirja.
- Talouselämä. Kriisimaiden lapset ajautuvat köyhyyteen - ”monta menetettyä sukupolvea” 14.2.2013. [verkkójulkaisu] <http://www.talouselama.fi/uutiset/kriisimaiden+lapset+ajautuvat+koyhyteen++monta+menetettya+sukupolvea/a2169495> [23.1.2015].
- Tilastokeskus (2014): Suomen virallinen tilasto (SVT). Työttömien taustat 2013. Helsinki: Tilastokeskus. [verkkójulkaisu] http://www.stat.fi/til/tyokay/2013/03/tyokay_2013_03_2014-12-16_tie_001_fi.html [28.1.2015].
- Tilastokeskus (2015): Suomen virallinen tilasto (SVT). Työvoimatutkimus Joulukuu 2014 [verkkójulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus. <http://www.tilastokeskus.fi/til/tyti/index.html> [10.11.2014].
- Turner, J Blake (1995): Economic context and the health effects of unemployment. *Journal of health and Social Behavior* 36:3, (s. 213–229).
- Tuohinen, Titta (2010): Nuorten 'työeetos' –protestanttisesta etiikasta työyhteisön henkeen? *Työpoliittinen aikakauskirja*. 2010, 4. Vsk. 53. Vol (s. 33–41). Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Urponen, Kyösti (1994): Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon. Teoksessa J. Jaakkola (toim.) *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva: suomalaisen sosiaalisen turvan historia.* (s. 163–260). Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Uusitalo, Liisa (2000): Yhteisöllisyys virtuaalimarkkinoilla. Teoksessa I. Niiniluoto (toim.) *Maailman henkinen tila ja tulevaisuus.* (s.85–107). Helsinki: Otava.
- Vartiainen, Juhana (2013): *Suomi ei elä vain vientikysynnästä.* Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. [verkkójulkaisu] http://www.vatt.fi/ajankohtaista/kolumnit/kolumni/news_1808_id/326 [22.9.2014].

Virmasalo, Ilkka(2002): *Perhe, työttömyys lama*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Väitöskirja.

Välimaa, Outi (2011): *Kategoriat ongelman selontekoina. Pitkäaikaistyöttömyydestä neuvottelemisen ja sen rakentuminen haastattelupuheessa*. Tampere: Tampereen yliopisto. Väitöskirja.

Wallerstein, Immanuel; Collins, Randall; Mann, Michael; Derluguain, Georgi; Calhoun Craig (2014): Seuraava iso muutos. Teoksessa I. Wallerstein, R. Collins, M. Mann, G. Derluguian, C. Calhoun (toim.) *Onko kapitalismilla tulevaisuutta?* (s. 7–16) Helsinki: Gaudeamus ja Tampere: Vastapaino.